

TARTU ÜLIKOOLI NARVA KOLLEDŽ
PSÜHHOLOOGIA JA PEDAGOOGIKA LEKTORAAT

Jaanika Karp

**PSÜÜHILISE ARENGU HÄIREGA LASTE ÕPPIMISE ERIPÄRAD
TAVAKOOLIS HARIDUSTÖÖTAJATE JA LASTEVANEMATE
SEISUKOHAST**

Magistritöö

Juhendaja Anna Džalalova, PhD

Narva 2015

Kinnitus

Mina Jaanika Karp, kinnitan, et olen ise kirjutanud selle magistritöö teemal: „**Psüühilise arengu häirega laste õppimise eripärad tavakoolis haridustöötajate ja lastevanemate seisukohast**“.

Jaanika Karp

07.05.2015

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks.

Mina, Jaanika Karp (sünnikuupäev 28.10.1974)

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Psüühilise arengu häirega laste õppimise eripärad tavakoolis haridustöötajate ja lastevanemate seisukohast“,

mille juhendaja on Anna Džalalova,

1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. Olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Narvas, 07.05.2015.a

TÖÖS KASUTATUD LÜHENDID

- 1) HM – Haridus-ja Teadusministeerium
- 2) RHK-10 – Rahvusvaheline Haiguste Klassifikatsioon
- 3) EHIS – Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumi Infosüsteem
- 4) KOV – Kohalik Omavalitsus
- 5) LÕK – Lihtsustatud õppekava
- 6) TNS Emor – Eesti juhtiv turundusuuringute ja konsultatsioonide täisteenuse pakkuja
- 7) ISD-10 – The International Classification of Diseases
- 8) DSM-4 – Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 4th Edition
- 9) APA – American Psychological Association
- 10) ADHD – Attention Deficit Hyperactivity Disorder
- 11) UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
- 12) NÕK – Nõustamiskomisjon
- 13) PGS – Põhikooli ja Gümnaasiumiseadus
- 14) IÕK – Individuaalne õppekava
- 15) KA – Kooliaste
- 16) HEV – Hariduslik erivajadus
- 17) ÜRO – Ühinenud Rahvaste Organisatsioon
- 18) REHA – Rehabilitatsioon

SISUKORD

TÖÖS KASUTATUD LÜHENDID	4
SISUKORD.....	5
SISSEJUHATUS	7
Teemavaliku selgitus	7
1. LASTE PSÜÜHILISE ARENGU SPETSIIFILISTE HÄIRETE ÜLDINE ISELOOMUSTUS	13
1.1 Laste psüühilise arengu häirete, õpperaskuste, õppimishäirete iseloomustus ja omavaheline seos.....	13
1.2 Laste psüühilise arengu häirete RHK-10 kliinilised kirjeldused ning käsitlused erinevate autorite poolt	16
1.3 Psüühiline arenguhäire ja hariduslik erivajadus ning Eesti haridussüsteemi võimalused hariduslike erivajadustega õpilaste toetamisel	22
1.4 Eesti hariduse Infosüsteemi psüühilise arengu häired hariduslike erivajaduste klassifikaatori järgi	25
1.5 Eesti Hariduse Infosüsteemi psüühilise arengu häired klassi liigi klassifikaatori järgi.....	26
1.6 Psüühilise arengu häiretega laste õpetamine ja tugiteenuste osutamine erinevates riikides	27
1.7 Järeldused.....	32
2. EMPIIRILINE UURIMUS	34
2.1 Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused.....	34
2.2 Uurimuse metoodika	34
2.3 Uurimuse valim	37
3. TULEMUSED	41
3.1 Lastevanemate arvamused psüühilise arengu häirega laste toimetulekust üldhariduskoolis tavaklassis õppides	41
3.1.1 Kooli suhtumine ja hoiakud.....	41
3.1.2 Toimetuleku toetamine	43
3.1.3 Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused lastevanemate seisukohast.....	45
3.2 Kooli aineõpetajate arvamused psüühilise arengu häirega laste toimetulekust üldhariduskoolis tavaklassis õppides.....	54
3.2.1 Kooli suhtumine ja hoiakud.....	54
3.2.2 Toimetuleku toetamine	56
3.1.3 Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused aineõpetajate seisukohast.....	58
3.3 Kooli erialaspetsialistide arvamused psüühilise arengu häirega laste toimetulekust üldhariduskoolis tavaklassis õppides.....	65
3.3.1 Kooli suhtumine ja hoiakud.....	65
3.3.2 Toimetuleku toetamine	67
3.3.3 Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused erialaspetsialistide seisukohast	69
3.4 Kooli administratsiooni (direktor, direktori abi, õppealajuhataja) arvamused psüühilise arengu häirega laste toimetulekust üldhariduskoolis tavaklassis õppides	78
3.4.1 Kooli suhtumine ja hoiakud.....	78
3.4.2 Toimetuleku toetamine	81
3.4.3 Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused administratsiooni seisukohast	83
4. ARUTELU.....	89
4.1 Lastevanemate, aineõpetajate, tugispetsialistide, administratsiooni arvamuste arutelu	89
4.1.1 Kooli suhtumine ja hoiakud.....	89
4.1.2 Toimetuleku toetamine	91
4.1.3 Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused haridustöötajate ja lastevanemate seisukohast	94
4.2 Lastevanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni arvamuste võrdlev analüüs Studenti t-kriteeriumi järgi	96
4.3 Uurimisküsimuste arutelu.....	99

5. NÕUANDED JA TOETUSSUUNAD PSÜÜHILISE ARENGU HÄIREGA LASTE TOETAMISEKS ÕPPIMISEL TAVAKOOLIS	105
5.1 Kooli administratsiooni poolt esitatud nõuanded ja toetussuunad psüühilise arengu häirega laste toetamiseks	105
5.2 Kooli haridustöötajate (aineõpetajad, erialaspetsialistid) poolt esitatud nõuanded ja toetussuunad psüühilise arengu häirega laste toetamiseks	106
5.2.1 Kooli aineõpetajate poolt esitatud nõuanded ja toetussuunad psüühilise arengu häirega laste toetamiseks	106
5.2.2 Kooli erialaspetsialistide poolt esitatud nõuanded ja toetussuunad psüühilise arengu häirega laste toetamiseks	107
5.3 Lastevanemate poolt esitatud nõuanded ja toetussuunad psüühilise arengu häirega laste toetamiseks	109
5.4 Kooli administratsiooni, haridustöötajate ja lastevanemate poolt esitatud nõuannete ja toetussuundade analüüs psüühilise arengu häirega laste toetamiseks	110
KOKKUVÕTE	115
SUMMARY	117
TÄNUSÕNAD.....	119
ALLIKAD.....	120
LISA 1 Telefoniintervjuud erinevate ametnike ja spetsialistidega	125
LISA 2 Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus avaliku teabe nõudele	127
LISA 3 Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus avaliku teabe nõudele	133
LISA 4 Üldhariduslike koolide analüüs maakonniti, valimi moodustamine	148
LISA 5 EHIS Hariduslike erivajaduste klassifikaator	149
LISA 6 EHIS-klassi liigi klassifikaator	153
LISA 7 Erineva sisuga motivatsioonikirjad	156
LISA 8 Küsitlusankeet psüühilise arengu häirega lapse vanemale.....	160
LISA 9 Küsitlusankeet aineõpetajale.....	164
LISA 10 Küsitlusankeet erialaspetsialistile	168
LISA 11 Küsitlusankeet administratsioonile	172
LISA 12 Lastevanemate arvamused I.....	176
LISA 12 Lastevanemate arvamused II.....	177
LISA 13 Aineõpetajate arvamused I.....	179
LISA 13 Aineõpetajate arvamused II.....	180
LISA 14 Erialaspetsialistide arvamused I.....	182
LISA 14 Erialaspetsialistide arvamused II.....	183
LISA 15 Administratsiooni (direktor, direktori abi, õppeajajuhataja) arvamused I	185
LISA 15 Administratsiooni arvamused II.....	186
LISA 16 Psüühilise erivajadusega laste vanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide, administratsiooni arvamuste omavaheline võrdlus I.....	188
LISA 16 Psüühilise erivajadusega laste vanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide, administratsiooni arvamuste omavaheline võrdlus II	190
LISA 17 Psüühilise arengu häirega laste vanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni arvamuste analüüs Studenti t- kriteeriumi järgi I	193
LISA 17 Psüühilise arengu häirega laste vanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni arvamuste analüüs Studenti t- kriteeriumi järgi II.....	194
LISA 17 Psüühilise arengu häirega laste vanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni arvamuste analüüs Studenti t- kriteeriumi järgi III.....	195

SISSEJUHATUS

Teemavaliku selgitus

Paljude laste areng on üldjoontes sarnane. Samas, on ka terve hulk lapsi, kelle areng ühel või teisel viisil erineb ja kellel võivad seetõttu olla erilised vajadused, mis nõuavad erilist lähenemist koolis. Nii nimetatud tavapärasest arengust erinevad ka psüühilise arengu häirega lapsed. (Krips 2010: 6)

Need lapsed võivad õppida tavakooli tavaklassis, tavakooli eriklassis või erikoolis. Antud töö käsitleb situatsiooni, kus psüühilise arengu häirega laps õpib tavakooli tavaklassis.

Koolisituatsioonis võib psüühilise arengu häirega lapsel õppides tavakoolis tavaklassis tekkida erinevaid raskusi nii pedagoogilises (võivad olla õpiraskused) kui ka sotsiaalses valdkonnas (sotsiaalse suhtlemise kvalitatiivne kahjustatus, koolikiusamine jne.).

Kaasava hariduse süsteemis psüühilise arengu häirega lapse õpetamisel tavakooli tavaklassis võivad kogeda erinevaid raskusi nii haridustöötajad kui ka laste vanemad.

Kaasaegsetel koolidel puuduvad oskused ja võimalused psüühikahäirega õpilast vajalikul määral toetada. Näiteks psüühikahäirega õpilased ei saa koolis (sh eriklassis) ja kooliväliselt piisavalt vajalikke tugiteenuseid; koolid on komplekteerinud eriklasse erinevate printsiipide alusel; eriklassi suunamise kriteeriumid pole olnud üheselt mõistetavad. Nõustamiskeskuste ja –komisjonide pädevus ning praktiline kogemus psüühikahäirega õpilase hindamisel ja õppekorralduse määramisel on olnud ebaühtlane. Samuti Haridus-, tervishoiu-, sotsiaal- ja rehabilitatsioonivaldkonna teenused on vähe seotud haridusega. (Kivirand 2014: 11)

Käesoleval ajal ei ole läbi viidud Teadus ja Haridusministeeriumi poolt ühtegi uuringut, kus oleks käsitletud psüühilise erivajadustega või üldise erivajadustega laste õppimise probleemide võimalikkust või olemust kaasava hariduse kontekstis. Samas ei ole välja selgitatud sellega kaasnevaid probleeme või jagatud parimaid praktikaid (allikas: intervjuu Haridus ja Teadusministeeriumi laste erivajaduste eest vastutava haridusspetsialistiga, 16.02.2015. LISA 1). Viimase viie aasta jooksul ei ole Haridus- ja Teadusministeeriumi tellinud ühtegi uuringut selgitamaks välja psüühilise arengu

häirega laste õpetamisega kaasnevat probleemi olemust või aktuaalsust (allikas: intervjuu Eesti uuringufirma „TNS Emor“ küsitluspersonali juhiga, 16.02.2015. LISA1)

Samal ajal antud probleemi olemus on väga tõsine väljakutse kaasavale haridussüsteemile. Nii lapsed, lastevanemad kui ka haridustöötajad kogevad mitmekülgseid muresid õppeprotsessis. Seda kinnitavad arvukad artiklid ajalehtedes, ajakirjades ja teistes sotsiaalmeedia väljaannetes (nt vaata interneti allikad kasutatud kirjanduse loetelus).

Läbi massimeedia on viimasel ajal kirjutatud väga palju erinevaid artikleid erivajadusega laste probleemidest tavakoolides õppides, kus on välja toodud võimalikud probleemid ja püstitatud küsimus: „Kuidas antud probleeme lahendada, mida teha?“. Läbi sotsiaalmeedia on ühiskonda jõudnud teravad signaalid probleemide aktuaalsusest, kuid võimalikud lahendusteed on ebaefektiivsed või puudulikud. Paljud lapsed vajaksid ühele õpilasele keskenduvat õppevormi, kuid paljud koolid ei ole suutelised seda pakkuma, viidates sellele, et puudub vajalik ressurss ja võimalused. Samuti on ooteajad väga pikad, sest Vabariiklik Nõustamiskomisjon koguneb kevadeti, rahastamine aga algab uuest eelarveaastast 01.01.2016 ja nii ongi kooli juhtkond nõutu, mida teha lapsega, kes tegelikult vajaks abi kohe. Sellisesse olukorda ei ole sattunud vaid üks õpilane, vaid neid on Eesti mõistes kindlasti rohkem. (Vainküla, 2014)

Eesti Haridus- ja Teadusministeerium on samuti seisukohal, et erivajadustega laste arv on plahvatuslikult kasvanud ja tavakoolide õpetajad ei oska haigeid lapsi õpetada. Nelja aastaga on väikeklasside õpilaste arv kasvanud 27 korda 47-lt 1295 õpilaseeni. Ühele õpilasele keskendatud õppel olevate õpilaste arv on kasvanud 57-lt 148-ni. Toimetulek väga erinevate hariduslike erivajadustega õpilastega on üks suurimaid väljakutseid tänases koolielus tõdeb Haridus- ja Teadusministeeriumi nõunik. Kõik need väited näitavad probleemi aktuaalsust. (Vainküla, 2014)

Koolijuhid on tõdenud, et erivajadusega lapsed vajavad tavalise õppekava omandamiseks mingisugust lisaabi, kuid koolid on selliste laste õpetamisega hädas, sest tugiteenuste rahastamine on lükatud omavalitsuste kaela ja koolidel ei ole asjaomast õppematerjali. (Erivajadusega laps tavakoolis...2013)

Läbi sotsiaalmeedia (ajalehed, televisioon jne) ja teadusallika Üldharidusosakonna nõuniku T.Kiviranna (Kivirand) ettekanne 27.11.2014 (Kivirand ,T 2014) nii tavaliste lastevanemateni kui ka erivajadusega laste vanemateni jõudnud teemad ja nende käsitletud ning probleemid on tänapäeva ühiskonnas tõesti tähtsad.

Seetõttu on antud magistritöös käsitletav teema „Psüühilise arengu häirega laste õppimise eripära tavakoolis haridustöötajate ja lastevanemate seisukohast“ väga aktuaalne erinevatele sihtrühmadele. Antud uurimustöö tähtsust kinnitab ka see fakt, et tänapäevani ei ole Eestis korraldatud analoogilisi uuringuid antud teemal.

Magistritöö objekt, aine, eesmärk ja ülesanded

Magistritöö **objektiks** on psüühilise arengu häirega õpilane, kes õpib kaasava hariduse süsteemis tavakoolis tavaklassis. **Aineks** on antud laste õppimise eripära ehk võimalikud probleemid, mis võivad ette tulla kooli juhtkonnal, aineõpetajal, tugispetsialistil ja lastevanematel ning on tingitud õpilase psüühilise arengu häiretest.

Magistritöö eesmärk on välja selgitada psüühilise arengu häirega laste õppimise eripärad ja nõuanded nende laste õpetamise toetamiseks tavakoolis haridustöötajate ja lastevanemate seisukohast.

Magistritöö ülesandeks on:

- teoreetiliste allikate põhjal iseloomustada laste psüühilise arengu häireid;
- analüüsida RHK-10 järgi klassifitseeritud psüühilise arengu häirete seostest Haridus ja Teadusministeeriumi poolt välja toodud hariduslike erivajaduste klassifikaatoriga;
- uurida psüühilise arengu häirega lapsi õpetavate aineõpetajate, erialaspetsialistide, kooli juhtkonna ning lapsevanemate arvamusi õpetamise eripärast tulenevaid probleeme kaasava hariduse kontekstis;
- uurida õpetajate, erialaspetsialistide, kooli juhtkonna ning lapsevanemate soovitusi paremaks toimetulekuks psüühilise arengu häirega laste õpetamisel;
- teadusliku kirjanduse põhjal, aineõpetajate, erialaspetsialistide, kooli juhtkonna ning lapsevanemate arvamuste põhjal anda soovitusi psüühilise arengu häirega õpilaste toetamiseks õppimisel tavakooli tavaklassis.

Teoreetiline alus ja uuringu empiiriline baas. Uurimistöö meetodid

Teoreetilises baasis kirjeldatakse psüühilise arengu häireid, lähtudes Rahvusvahelisest klassifikatsioonist RHK-10 (Rahvusvaheline Haiguste Klassifikatsioon-koostatud Maailma Tervishoiuorganisatsiooni poolt). Maailmas on kasutusel ka ICD-10 (*International Classification of Diseases* (Almqvist jt 2004: 430). Psüühilise arengu häired kuuluvad RHK-10 järgi gruppi F80-F89 (RHK-10 1992: 226).

Antud magistritöös laste psüühiliste arengu häirete iseloomustamiseks on kasutatud kõigepealt RHK-10 kui ka ICD-10 ja teiste autorite teaduslikke teooriaid. Selline lähenemine on tingitud sellest, et Eesti Hariduse ja Teadusministeeriumi Infosüsteem EHIS baseerub RHK-10 kliinilistel kirjeldustel.

Eesti Hariduse Infosüsteemis on psüühilise arengu häired klassifitseeritud klassi liigi klassifikaatori järgi, ehk on moodustatud tavakoolidesse eriklassid kus õpivad psüühilise erivajadusega lapsed. Hariduslike erivajaduste klassifikaatori järgi on samas infosüsteemis kirjeldatud ka psüühilisi erivajadusi. (Eesti Haridus- ja Teadusministeerium)

Uurimistöös kasutakse terminoloogiat kirjeldamaks psüühilise arengu häireid ja sellega seonduvat lähtudes Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt, koostöös erialaspetsialistidega, välja töötatud ja Eesti Hariduse Infosüsteemis (EHIS) kajastatud õpilaste erivajadusi ja sellest tulenevaid võimalikke õpiraskusi.

Psüühilise arengu häireid, EHIS infosüsteemi põhjal õpiraskusi, tuleb vaadelda, hinnata ja analüüsida alati koos, sest psüühilise arengu häirega lapsel võib olla korraga mitu erivajadust. Sellest tulenevalt käsitlengi oma magistritöös psüühilise arengu häireid ja sellest tulenevaid erivajadusi komplekselt.

Uurimistöö meetodid:

- intervjuud: RHK-10 välja toodud diagnooside ja EHIS klassifitseeritud erivajaduste seoste väljaselgitamiseks. Intervjuud olid suunatud HM ja TNS Emor ametnikele ning eksperdile, kes on osalenud Haridus ja Teadusministeeriumi poolt korraldatud käsitletava teema ümarlaudade koosolekutel;
- dokumentide analüüs: päringud HM-le analüüsi läbiviimiseks, millistes koolides ja millises mahus õpivad psüühilise arengu häirega lapsed;

- kirjalik küsitlus: välja töötatud ankeet neljale sihtrühmale – psüühilise arengu häirega laste vanemad, aineõpetajad, erialaspetsialistid, administratsioon. Kirjaliku küsimustikuga selgitatakse välja:

- 1) kooli suhtumine ja hoiakud psüühilise arengu häirega laste õpetamisel;
- 2) psüühilise arengu häirega laste toimetuleku toetamine koolis;
- 3) psüühilise arengu häirega laste probleemid ja nende võimalikud lahendused haridustöötajate ja lastevanemate seisukohast.

Magistritöö struktuur koosneb: sissejuhatausest, teoreetilisest-, empiirilisest-, meetoodilisest osast, kokkuvõttest ja lisadest.

Magistritöö teoreetilises osas:

- laste psüühilise arengu häirete lühiiseloostus, kirjeldatakse psüühilise arengu häireid rahvusvahelise klassifikatsiooni RHK – 10 järgi “Psüühilise arengu e. psüühilise arengu spetsiifilisi häired” F80 – F89 ulatuses;
- RHK-10 klassifikatsiooni järgi on koostatud Haridus ja Teadusministeeriumi poolt hariduslike erivajaduste klassifikaatorid. Magistritöös on tehtud ülevaade psüühilise arengu häiretest Eesti Hariduse Infosüsteemi järgi klassifitseeritud käsitluse alusel „Erivajadused ja tugiteenused“ klassiliigi klassifikaatori ja hariduslike erivajaduste klassifikaatori järgi erivajadusega õpilaste klassifikatsioon;
- psüühilise arengu häirest tulenevalt kirjeldatakse hariduslikku erivajadust ja Eesti haridussüsteemi võimalusi hariduslike erivajadustega õpilaste toetamisel;
- psüühilise arengu häiretega laste õpetamine ja tugiteenuste osutamine erinevates riikides.

Magistritöö empiiriline osa hõlmab:

- dokumentide analüüsi korraldamine ja teostamine läbi Haridus ja Teadusministeeriumi päringute psüühilise arengu häirete probleemide kaardistamiseks;
- intervjuude korraldamine, teostamine ja analüüs HM, TNS Emor ametnikega ja ekspertidega uurimustöös püstitatud ülesannete täitmiseks;

- küsitlusuuringu korraldamine, teostamine ja analüüs viieteistkümne Eesti maakonna eesti keelsete koolide haridustöötajatele ja lastevanematele uurimustöös püstitatud ülesannete täitmiseks.

Magistritöö metoodilises osas:

Lähtuvalt uuringu tulemustest on kokku kogutud administratsiooni, haridustöötajate ja lastevanemate nõuanded ja toetussuunad psüühilise arengu häirega laste õpetamise toetamiseks. Nõuanded ja toetussuunad on struktureeritud, analüüsitud ja esitatud lähtudes erinevatest tasemetest: kooli administratsiooni tase; kooli haridustöötajate tase (aineõpetajad, erialaspetsialistid); lastevanemate tase.

Kokkuvõttes tehakse järeldused ja formuleeritakse lõpptulemused.

Lisades on esitatud dokumendid, mis illustreerivad ja tõestavad uurimuse andmeid.

1. LASTE PSÜÜHILISE ARENGU SPETSIIFILISTE HÄIRETE ÜLDINE ISELOOMUSTUS

Antud peatükis kirjeldatakse RHK-10 järgi psüühilise arengu häireid F80-F89 ulatuses ja sinna kuuluvaid kategooriaid, millest tulenevad erinevad õpiraskused. Käsitletakse õpiraskuse definitsiooni ja põhjusi millest tulenevad ja millega võivad olla seotud õpiraskused. Kuna psüühilise arengu häirest tulenevad õpiraskused on statistika järgi (LISA 2, 3) kõige sagedamini esinev probleem, siis selle käsitus ja kirjeldamine on eesmärgipärane. Uuritakse ka seda, kuidas omavahel seostada RHK-10-s kirjeldatud psüühilise arengu häireid EHIS-es välja toodud võimalike õpiraskustega. Eesti Haridus- ja Teadusministeerium on püüdnud EHIS-es RHK-10-st tulenevaid diagnooside kirjeldusi vältida ja töötanud välja koostöös erialaspetsialistidega hariduslike erivajaduste klassifikaatori järgi õpilaste võimalikud erivajadused (LISA 5).

1.1 Laste psüühilise arengu häirete, õpperaskuste, õppimishäirete iseloomustus ja omavaheline seos

Psüühilise arengu spetsiifiliste arenguhäirete all mõistetakse RHK-10 järgi klassifitseeritult õpivilumuste spetsiifilisi häireid; õpivilumuse häireid; õppimiskursusi; õpiraskusi, õppimishäireid- loetletud variante on kasutatud ka erinevates kirjandusallikates. (RHK-10 1992: 234)

Õpiraskustega lapsed on need lapsed, kellel on häire ühes või mitmes psühholoogilises baasprotsessis, mis on seotud suulisest ja/või kirjalikust kõnest arusaamise ja kasutamisega; see võib ilmuda piiratud võimes kuulata, mõelda, rääkida, lugeda, kirjutada või arvutada. See mõiste hõlmab tajupuudeid, ajukahjustust, minimaalset ajategevuse häiret, düsleksiat ja arenguhäirest tingitud afaasiat. Mõiste ei hõlma lapsi, kelle õppimisprobleemid on nägemis-, kuulmis- ja motoorsete puuduste, vaimse alaarengu, emotsionaalsete häirete või ebasoodsate keskkonna-kultuuriliste või majanduslike tingimuste tagajärg. (*Public Law 101-476* 1990)

Õppimishäired kuuluvad RHK-10 klassifikatsioonis psüühilise arengu häirete kategooriasse (F80-89). See häirekategooria hõlmab kõne keele (F80), õpivilumuste (F81) ja motoorika spetsiifilisi arenguhäireid. Juhul, kui nende häirete kattuvus on märkimisväärne räägitakse ka sega tüüpi spetsiifilistest arenguhäiretest (F83). Õppimishäiretest on levinumad eelkõige lugemise (F80.0), õigekirja (F81.1) ja arvutamisvilumuste (F81.2) häired. Õppimisraskustega sageli kaasnevad tähelepanuhäired kuuluvad eraldi kategooriasse. Küll aga hõlmab see põhikategooria F80-89 ka pervasiivseid arenguhäireid (F84). (Almqvist jt 2004: 245-246)

Õpihäire ilmneb elulises situatsioonis. Õppimisraskuste ilmnemine on ootamatu; võrreldes üldise intelligentsuse tasemega on neil lastel vähene edukus mõnedes spetsiifilistes ainetes. Lapse saavutustase on oluliselt madalam võrreldes selle taseme ootuspärasusega. Õppeprotsessis ilmnenu raskused (väga madal õppeedukus võrreldes eakaaslastega) on dünaamiliselt, arenguliselt jälgitavad. Üldjuhul on eelnenud varasematel arengu etappidel mingeid häireid (nt kõne- ja keele arengupuuded), lisaprobleeme (nt tähelepanematus, püsimatus, käitumisprobleemid, tundeeluhäired). RHK-10 edastab arenguhäirete iseloomulikeks tunnusteks:

- algus on alati imiku- või lapseas;
- aju bioloogilise küpsemisega seotud funktsioonide arengu pidurdumine või kahjustus;
- pidev kulg ilma remissioonide ja ägenemisteta;
- enamikul juhtudel on mõjustatud kõne-, ruumitaju võime ja/või motoorne koordinatsioon;
- on iseloomulik, et lapse kasvades ja vanemaks saades häire pidevalt nõrgeneb (kuigi on võimalik kergete jääknähtude säilimine täiskasvanueaski);
- tavaliselt ilmneb vaimse arengu pidurdumine või kahjustus nii varases lapseas, kui seda on võimalik kindlaks teha, ilma eelneva normaalse arengu perioodita. (RHK-10 1992: 226)

Õppimishäireid seostatakse paljude erinevate faktoritega, Koehler ja Kravets (1998) toovad põhjustena esile: mahajäämus küpsemises; pärilikkus; prenataalsed probleemid, enneaegne sünnitus või ajukahjustused; vigastused/kahjustused varases lapseas; närvisüsteemi häired.

Koehler ja Kravets (1998) järgi on võimalikeks ohumärkideks, kuidas häiret ära tunda alljärgnevad sümptomid ja käitumismaneerid: kärsitus, desorganiseeritus, hajameelsus,

mõttekäigu katkestused (vahelesegamised), pikemaajalist kontsentreeritud vaimset pingutust vajavate ülesannete vältimine, hajuv tähelepanu, vähene kodutööde tegemine, vähe kestev tähelepanuvõime, võimetus järgida instruksioone, raskused tähelepanu koondamisel, kaasa mõtlemise raskused, kerge sattumine meeleheitesse, kergesti vaimustumine, kasinad testitulemused, võimetus lõpetada teste traditsioonilise ajalimiidi piires, sagedane tundi hiline mine, raskused tähtajaliste ülesannetega, paindumatus (järeleandmatus), vastuolulisus või ebajärjekindlus akadeemilistes ettevõtmistes, raskused uute kontseptsioonide omaksvõtmisel, raskused lühimäluga, raskused kirjaliku väljendumisega, raskused õigekirjaga, sõnade ja tähtede ära vahetamine ning segiajamine, võimetus soravalt lugeda ja lugemise vältimine tunnis, nõrk enesekontroll, loetamatu käekiri, võimetus sõbruneda ja sõpru hoida, vähene seltsivus, raskused mitteverbaalsete märguannete tõlgendamisel, raskused koos töötamisel.

Ainealastele õpiraskustele lisanduvad/ on sageli põhjustajaks erinevad psüühikahälbed ja häired:

- segatüüpi spetsiifilised häired (keele ja kõne spetsiifilised arenguhäired; lugemis- ja kirjutamiskasvatusraskused; arvutamishäire; motoorika spetsiifilised arenguhäired) (RHK-10 1992: 227, 238-242, 244);
- pervasiivsed arenguhäired (Aspergeri sündroom, lapse autism, autistlikud jooned lapsel) (RHK-10 1992: 245-248, 252-253);
- hüperkineetilised häired (hüperaktiivsus ja tähelepanuhäire) (RHK-10 1992: 255-258);
- käitumishäired ja tundeelu ning suhtlemise häired. (foobiad, mutism) (RHK-10 1992: 259-260, 269, 271)

Tänapäeval on üha kindlamaks kujunenud arusaam, et õppimishäired mõjutavad kogu inimese elu. Seepärast on ka oluline märgata õppimiskasvatuse ja nende võimalikke riskitegureid võimalikult vara. Lyytinen (e.k 2006) väidab, et keelehäirete juured peituvad varases kõne-eelses suhtlemises.

Õppimisprobleemidele tähelepanu pööramine on lapse arengu seisukohalt oluline mitte ainult õpitavate teadmiste ja oskuste omandamise tähtsuse tõttu, vaid ka seepärast, et õppimishäiretest saavad alguse samuti paljud sotsiaalsed, emotsionaalsed ja motivatsiooniprobleemid.

Õppimiskasvatusraskused võivad viia kooli poolelijätamiseni, kui laps ei saa koolist sellist stiimulit, mis motiveerib teda selleks tugevaks pingutuseks, mida õppimiskasvatusega

võitlevalt lapselt nõutakse. Paljude juhtudel ulatuvad õppimiskeskuste tagajärjed ka koolist väljapoole. (Almqvist jt 2004: 245-246)

Õpiraskustele mitteõigeaegne reageerimine, tähelepanuta jätmise, ebakompetentne abi jne. võib ahelreaktsioonina käivitada ka teisi arenguhäireid nagu emotsionaalsed ja käitumishäired (sotsiaalsed, emotsionaalsed ja motivatsiooniprobleemid) ja kõige halvema variandina koolist välja langemine. Seetõttu arvatakse, et õigeaegne kompetentne sekkumine on kõige alus.

Eelnevast analüüsist nähtub, et psüühilise arengu häired esinevad tihti kombinatsioonis või on seotud ka teiste arengu häiretega (N: käitumis- ja tundeelu häiretega), milleks võib olla nii aktiivsuse- ja tähelepanuhäire kui ka teised arenguhäired.

Psüühilise arengu häireid Eesti hariduse Infosüsteemis EHIS järgi käsitletakse arenguhäiretest tulenevalt kui võimalikke õpiraskusi, puudeid, käitumishäireid ehk kokkuvõttes erivajadusi. Seetõttu vaadeldakse, hinnatakse ja analüüsitakse õpiraskustest tingitud arenguhäireid koos. Samuti võib psüühilise arengu häirega lapsel olla korraga mitu erivajadust. Eeltoodust tulenevalt käsitletakse magistritöös psüühilise arengu häireid ja sellest tulenevaid erivajadusi komplekselt.

1.2 Laste psüühilise arengu häirete RHK-10 kliinilised kirjeldused ning käsitlused erinevate autorite poolt

F80 Kõne ja keele spetsiifilised arenguhäired

Bloom ja Lahey järgi kõne ja keele spetsiifilised arenguhäired kuuluvad neuroloogiliste arenguhäirete hulka. Mõisteline keele süsteemi struktuuri mudel, mis on jaotunud domeenideks, need on mõjutatud, kui süsteemi struktuur on häiritud.

Keele häire võib endaga kaasata puudulikkust ühes või mitmes järgnevas valdkonnas: keele vorm (fonoloogia, morfoloogia, süntaks); keele sisu (semantika); keelekasutuse funktsioon sotsiaalses kommunikatsioonis (pragmaatika) (Bloom ja Lahey 2013).

Kõne ja keele spetsiifilised arenguhäired, mille kohta kasutatakse üldnimetust keelehäire e. düsfaasia, tähendavad raskusi, mille korral rääkimise ja keele õppimise kulg ei ole normaalne juba varasest arengustaadiumist alates (Almqvist jt 2004: 250).

Kõnekeele häirega lapsed tunneb tavaliselt ära nelja peamise sümptomi järgi: puudulik sõnavara keele mõistmisel ja rääkimisel; puudulikkus grammatikas; mitteadekvaatne sotsiaalne kommunikatsioon; puudulik mitteverbaalne kommunikatsioon (Bloom ja Lahey 2013).

Nendele häiretele on iseloomulikud juba varasest lapseest ilmnevad keelesüsteemi omandamise raskused või pidurdunud areng. Seejuures ei tulene sellised häired otseselt neuroloogilistest või kõnemehhanismi anomaalsusest, sensoorsetest defektidest, vaimsest alaarengust või välisfaktorite ebasoodsast toimest. Laps võib ühtedes tuttavates situatsioonides olla kommunikatiivsem või kõnest paremini aru saada kui teistes, kuid keeleliste väljenduste puudulikkus avaldub igas olukorras. (RHK-10 1992: 227)

Keelehäired eelkooliealistel lastel on tugevalt seotud hiljem avalduvate probleemidega koolis ning emotsionaalsete ja käitumishäiretega (McQuiston ja Kloczko 2011).

Keele arengu pidurdumise puhul lisanduvad sageli kirjutamis-, lugemis- ja häälduspuue, suhtlemisraskused eakaaslastega, tundeelu- ja käitumishäired. Häire diagnoosimisel on abiks neli üldist kriteeriumi: 1) häire sügavus; 2) häire avaldumise dünaamika; 3) häire struktuur; 4) kaasnevate probleemide olemasolu. (RHK-10 1992: 227)

Üldreeglina võib keele arengu pidurdumist, mis langeb välja vastava vanuse normi kahekordse standardhälbe piirest, pidada normist kõrvalekaldumiseks. Enamikel sellistel juhtudel avaldub ka täiendavaid probleeme. Tähelepanu tuleb pöörata kõne ja keelelise väljendusoskuse avaldumisele. Kui nimetatud oskuste nõrgema arenguga kaasneb spetsiifiliste õpivilumuste puudulikkus (spetsiifilised kirjutamis-, lugemis-, ja hääldamispuuded (Fisher jt. 2003), suhtlemisraskused ja/või tundeelu- või käitumishäired, on ebaõige pidada neid normivariatsiooniks. (RHK-10 1992: 227-228)

Keele ja kõne häired on sageli pärilikud, perekonniti esinevad (Almqvist jt. 2004: 252).

Keeleprobleemid on neuroloogiliste häirete seiskohast sageli esinevad ning kaasuvad autismispektri häiretega, tähelepanudefitsiidiga/hüperaktiivsusega, intellektuaalsete häiretega ning õpiraskustega (Geurts ja Embrechts 2008, Yoder ja Warren 2004).

Varajane terapeutiline sekkumine on põhiliseks ennetamise strateegiaks, mis põhineb häire süvenemise takistamisel või häire tõsiduse vähendamisel (Reynolds jt. 2001, Ward 1999).

RHK-10-s kirjeldatakse ka antud klassi alaliike: F80.0 Spetsiifiline artikulatsioonihäire; F80.1 Ekspressiivne kõne häire; F80.2 Retseptiivse kõne häire; F80.3 Afaasia koos epilepsiaga (Landau-Kleffneri sündroom); F80.8 Kõne ja keele muud täpsustatud arenguhäired; F80.9 Kõne ja keele täpsustama arenguhäire.

F81 Õpivilumuste spetsiifilised häired

Õpiraskusi (ingl *learning disabilities* USAs, *learning difficulties* Suurbritannias) määratlesid Samuel Kirk ja James Gallagher 1963.a kui lugemis-, kirjutamis-, ja arvutamisprobleeme ning õpilaste liigaktiivsust, mis pole põhjustatud vaimsest alaarengust (Kõrgesaar 2002: 29).

Õpiraskusi määratletakse ajutalituse või aju struktuuri neurobioloogiliste hälvetena, mis seostuvad inimese tähelepanu, mälu, mõtlemise ja mõistmine (Sachdev jt.2009). Õpiraskused avalduvad inimese suulise ja kirjaliku kõne, arutlus- ja meenutusoskuste, teabe struktureerimise ja arvutamisoskuste valdkonnas. Õpiraskus esineb sageli perekonniti. (Kõrgesaar 2002: 29)

Õpivilumuste spetsiifiliste arenguhäirete mõiste on otseselt võrreldav kõne ja keele spetsiifiliste arenguhäirete mõistega (F80) ning põhiolemuselt on nende definitsioon ja hindamine sarnased (RHK-10 1992: 234).

Spetsiifiline õpiraskus tähendab häiret ühes või mitmes põhilises psühholoogilises protsessis, mis kaasab arusaamist või keelekasutust, nii kirja- kui kõnekeeles, mis võib ilmneda ebakorrektsena kuulata, mõelda, rääkida, lugeda, kirjutada, hääldada või teha matemaatilisi tehteid. American Psychiatric Association jagab meditsiinilises aspektis õpiraskused nelja gruppi DSM-IV (APA 1994) põhjal: õpiraskus lugemises; õpiraskus matemaatikas; õpiraskus kirjalikus eneseväljenduses; määratlemata õpiraskus. (Kutscher 2005: 62-63)

Õpivilumuste spetsiifilised häired sisaldavad häirete gruppe, mis avalduvad õpivilumuste omandamise spetsiifilistes ja olulistes kahjustustes. Õpivilumuste spetsiifilised häired ei ole teiste ebasoodsate faktorite mõju otsene tagajärg, kuid võivad

esineda nendega samaaegselt. Õpivilumuste spetsiifilised häired ilmnevad sageli koos teiste kliiniliste sündroomidega (tähelepanu puudulikkuse või käitumishäire sündroom) või muude arenguhäiretega (motoorsete funktsioonide või kõne ja keele arengu spetsiifilised häired). (RHK-10...1992: 234)

Õppimisprobleemidele tähelepanu pööramine on lapse arengu seisukohalt oluline mitte ainult õpitavate teadmiste ja oskuste omandamise tähtsuse tõttu, vaid ka seepärast, et õppimishäirest saavad alguse samuti paljud sotsiaalsed, emotsionaalsed ja motivatsiooniprobleemid. (Almqvist jt 2004: 246)

Enamik märke õpiraskustest ilmnevad tavaliselt lasteaias või esimeses klassis. Esimene märk õpiraskustest võib olla mahajääv areng keeles ja kõnekasutuses. Õpitegevusi, milles esinevad õpiraskused, üritavad õpilased teadlikult vältida. (Kutscher 2005: 64)

Õpiraskustest tingitud enesehinnangu kadu võib viia negatiivse käitumiseni. Laps võib käituda klassi klounina ning selle tagajärjel satub administratsiooni tähelepanu alla. Pikema aja jooksul esinenud õpiraskused toovad endaga kaasa teatud riske mitmete probleemide tekkeks: madal akadeemiline saavutus; madal enesehinnang; depressioon, ärevus, võõrandumine, mässumeelsus; tähelepanu defitsiit (*attention deficit hyperactivity disorder* - ADHD); koolist välja langemine; kuritegevus; keelatud ainete kuritarvitamine (ühe uuringu kohaselt kuritarvitas keelatud aineid 24% õpiraskustega õpilastes ning 9% mitte õpiraskustega õpilasi; käitumisraskused, 85% lapskurjategijatele olid diagnoositud õpiraskused. (Feinstein ja Phillips 2004)

Õigeaegse adekvaatse toe ja sekkumise korral tulevad õpiraskustega lapsed toime nii jõukohase õppekava täitmise nõuetega kui ka töö- ja perekonnaeluga.

RHK-10-s kirjeldatakse ka antud klassi alaliike: F81.0 Spetsiifiline lugemishäire; F81.1 Spetsiifiline õigekirjahäire; F81.2 spetsiifiline arvutamisvilumuste häire; F81.3 Spetsiifilised segatüüpi häired; F81.8 Muud täpsustatud õpivilumuste häired; F81.9 Täpsustama õpivilumuste häire.

F82 Motoorika spetsiifiline arenguhäire

Waltoni, Ellise ja Courti järgi on mootorika spetsiifilisele arenguhäirele iseloomulik liigutuste ülemäärane energiakulu koos vajaliku jõu, tempo ja trajektoori hindamise ebatäpsusega. Sellega kaasneb sageli visuaal- ruumitaju, liigutustaju ja nägemisaistingute ühendamise häired. (Almqvist jt 2004:253)

Motoorne kohmakus on sageli vaid üks osa ulatuslikumast arenguhäirest. Selle ulatus võib varieeruda spetsiifilisest peenmotoorisest raskusest kuni laiaulatusliku õppimishäireni. Motoorne kohmakus on sageli ka pervasiivsete arenguhäirete (F83) kliinilise pildi üks komponent. (Almqvist jt 2004:253)

Kaasnevad ka raskused kingapaelte sidumisel, nõõpimisel, palli viskamisel või püüdmisel. Lapsel on halb käekiri. Joonistamisoskus on tavaliselt halb ja sellise häirega lapsed panevad halvasti kokku ka mosaiikpilte, ehitusmudeleid ja konstrueeritavaid mänguasju, neil on raskusi pildilt detailide leidmisel. Mõnel juhul avalduvad ka sotsiaal-emotsionaalsed käitumisprobleemid. (RHK-10 1992: 244-245)

Motoorne kohmakus on eelkõige seotud peenmotoorikaga ja tegevustega igapäevaelust. Motoorne kohmakus soodustab adaptatsiooniprobleeme lapsel nii kodus kui ka kooli keskkonnas. See omakorda soodustab häbelikkust, hirmu, agressiivsust. Peenmootorika häiret on käsitletud kui dispraksiat (praksia-raske žestide organiseerimine N: panna selga riideid, nõõpide kinni panemine või kingapaelte kinni sidumine).

Motoorne kohmakus mõjutab ka lapse kirjatehnikat. Lapsed kannatavad ebaedu all juba algusest peale, suur pinge, milles nad asuvad, nad ei suuda kontrollida seda, mida nad kirjutavad. Nad asuvad kurnavas ja dramaatilises situatsioonis. Tavaliselt nad kirjutavad väga aeglaselt ja jäävad kirjatempos maha. Püüdes püsida kirjatempos, halveneb kiri veelgi. Kohene sekkumine ja diferentsiaalne lähenemine kohe alguses hädavajalik. (Пепперон 1972: 92-94)

F83 Segatüüpi spetsiifilised arenguhäired

Segatüüpi spetsiifilised arenguhäired on raskesti defineeritav, ebapiisava täpsusega määratletud häirete kategooria, mille puhul on segunenud spetsiifilised keele-/kõne-, õpivilumuste ja/või motoorsete funktsioonide häired. Mitte ükski nendest häiretest ei domineeri piisavalt, et olla omaette diagnoositav. (RHK-10 1992: 245)

F84 Pervasiivsed arenguhäired

Pervasiivsete arenguhäirete all mõistetakse vastastikuse sotsiaalse mõjutamise ja suhtlemise kvalitatiivset kahjustust, millega kaasnev huvide ning tegevusaktiivsuse piiratus, stereotüüpsus ja motoorne korduvus. Pervasiivseid arenguhäireid määratletakse lapse käitumise muutuste alusel, võrreldes nende tegevust vaimsele vanusele iseloomuliku käitumisega (vaatamata sellele, kas on mahajäämus või mitte). Pervasiivseid arenguhäireid tuleb diagnoosida siiski vaid käitumises avalduvate iseloomulike tunnuste alusel, vaatamata mõne muu haiguse kaasnemisele või mitte. Vaimne alaareng ei ole pervasiivsete arenguhäirete üldine tunnus, mistõttu selle olemasolul on vajalik täiendav kodeerimine (F70-F79). (RHK-10...1992: 246)

Pervasiivsed arenguhäired võivad esineda samal ajal teiste häiretega, põhjustada üksteise avaldumist, esineda erinevates kombinatsioonides, ajapikku muutuda ja mõnel neist ei pruugi olla isegi konkreetset gruppi klassifikatsiooni järgi (Kutscher 2005: 102)

RHK-10-s kirjeldatakse ka antud klassi alaliike: F84.0 Lapse autism (mille pärilikkuse osakaal on üsna kõrge (Ozonoff jt.2011)); F84.1 Atüüpiline autism; F84.2 Retti sündroom; Lapse muu desintegratiivne häire; F84.4 Hüperaktiivsus motoorsete stereotüüpiate ja vaimse alaarenguga; F84.5 Aspergeri sündroom; F84.8 Muud täpsustatud pervasiivsed arenguhäired; F84.9 Täpsustamata pervasiivne arenguhäire; F88 Psühholoogilise arengu muud häired; F89 Psühholoogilise arengu täpsustama häire.

Laste psüühilise arengu häired ja nendega toimetulek on tõsine väljakutse kooli haridustöötajatele ja lastevanematele. Kaasaegne ühiskond püüab lahendada antud probleemi välja töötades erinevaid meetmeid psüühilise arengu häirega lastele abi osutamiseks. Nii näiteks Haridus- ja Teadusministeerium võttis kasutusele mõiste „Hariduslik erivajadus“ ja töötas välja meetmed selliste laste toetamiseks.

1.3 Psüühiline arenguhäire ja hariduslik erivajadus ning Eesti haridussüsteemi võimalused hariduslike erivajadustega õpilaste toetamisel

Psüühilist arengu häiret saab käsitleda haridusliku erivajaduse osana. Põhikooli ja gümnaasiumiseaduse eelnõus haridusliku erivajadusega õpilane on defineeritud: „Haridusliku erivajadusega õpilane on õpilane, kelle andekus, õpiraskused, tervise seisund, puue, käitumis- ja tundeeluhäired, pikemaajaline õppes eemal viibimine või kooli õppekeele ebapiisav valdamine toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis, õppe kestuses, õppekoormuses, õppekeskkonnas, taotletavates õpitulemustes või õpetaja poolt klassiga töötamiseks koostatud töökavas. (Leppik, Kivirand 2010: 6)

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus sätestab täpselt ära (4. jagu § 46 lg 1), kes on haridusliku erivajadusega õpilane (PGS 2015). Sätestatakse ka hariduslike erivajadustega õpilaste õppimistingimused. Nende laste õppe paremaks korraldamiseks võib asutada ja pidada nendele mõeldud koole.

Nii põhikooli gümnaasiumi seaduse eelnõu kui ka riiklike programmide väljatöötamisel on sihiks olnud Salamanca deklaratsioonis (UNESCO, 1994) sõnastatud juhtpõhimõte: „Kaasava orientatsiooniga tavakoolid on kõige tõhusam vahend, et võidelda diskrimineerivate hoiakutega, luua avatud kogukondi, rajada kaasav ühiskond ning jõuda kõigile kättesaadava hariduseni; lisaks on enamikel lastest võimalik saada tavakoolides tõhusalt haridust. (Leppik, Kivirand 2010: 12)

Eestis on kõigile lastele seadusega tagatud tasuta kohustuslik põhiharidus ja eelkõige võimalus õppida kodulähedases koolis. Koolil on seega kohustus kaasata kõik lapsed õppeprotsessi ka kohandada õpikeskkond selliseks, et iga õppija sh erivajadusega laps, saaks seal õppida ja oma võimeid maksimaalselt arendada. (Minu eriline laps...2011: 72)

ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon, laste ja puudega inimeste õiguste konventsioonid ja deklaratsioonid, ÜRO võrdsete võimaluste standardreeglid, Euroopa inimõiguste deklaratsioon ja Euroopa sotsiaalharta loovad aluse, milles lähtutakse nii riikide sotsiaalhoolekande, töösuhete ja hariduse korralduses kui ka kohtupraktikas. (Kõrgesaar 2002: 58).

Mõnikord erinevad õppijad oma võimetelt, taustalt ja isikuomaduselt sedavõrd, et nende õppimisvajadusi on raske rahuldada harjumuspäraselt ja kergesti kättesaadaval viisil, sealhulgas nii-öelda tavalises õpikeskkonnas. Sellisel viisil avalduvaid erisusi nimetatakse hariduslikeks erivajadusteks e. erivajadusteks. (Kõrgesaar 2002: 10)

Kaasaegne ühiskond eeldab, et kõigil õpilastel oleks võimalik õppida tavakoolis ja see peab olema peegeldatud kooli õppekavas. Samas on Eestis juriidilised takistused õpilase efektiivseks abistamiseks kooli poolt. Andmekaitse seadus annab lastevanematele võimaluse avaldada koolile ainult neid andmeid, mida lapsevanem peab vajalikuks.

On olnud juhtumeid, kus koolid on soovitanud erivajadustega laste vanematele panna laps erikooli, tuues põhjuseks, et lapsel on seal kindlasti parem. Pigem on siin tegu sellega, et iga erivajadusega õpilane nõuab koolilt rohkem tähelepanu ja ressursi. Arvamusi on erinevaid nii lastevanemate kui ka haridustöötajate poolt. Kaasavas hariduses peaks siiski aga iga laps õppima tavakoolis, kus talle on tagatud erinevad tugiteenused. Selle nimel peaks aga kool ja kohalik omavalitsus tegema igakülgsed koostööd, tagades vajalikud tugiteenused.

On loogiline, et üks õpetaja ei ole võimeline õpetama korraga suures klassis psüühilise arengu häirega õpilasi ja nii-öelda tavalisi õpilasi, see on rahastamise küsimus ja tänini olnud enamus koolidele suureks komistuskiviks. Selleks, et tagada psüühilise arengu häirega lapsele vajalikud tugiteenused peab koolis kindlasti olema logopeed, psühholoog, eripedagoog. Suureks abiks on ka abiõpetaja.

Tänapäeva ühiskonnas on erikoolide suhtes väga vastakaid arvamusi. Üks osa arvab, et erikoolid peaksid siiski alles jääma, teine osa arvab, et kõik lapsed peaksid õppima tavakoolis. Tuleb lähtuda siiski lapse heaolust, seades lapse huvid esiplaanile. Iga laps on ainulaadne, lähtuda tuleks igast üksikjuhtumist ja olukorrast.

Erivajadusega õpilaste osakaal üldhariduse päevase õppevormi õpilastest on pidevalt suurenenud. Järjest rohkem erivajadusega õpilasi õpib tavakoolides. Et võimaldada õpetajale vahendeid tööks erivajadustega lastega on käimas mitu õppevara arendamise projekti. Tavakoolide õpetajate hoiakuid mõjutab suur töökoormus, mistõttu nad ei soovi lisaülesandeid. (Minu eriline laps...2011: 76)

Esmaseks lapse erivajaduse märkajaks on siiski õpetaja, kelle ülesanne on last jälgida ja kohandada õpet vastavalt erivajadusele. Loomulikult peaks õpetaja küsima nõu ka erialaspetsialistilt, kui see on koolis olemas ja kõik osapooled peaksid tegema igakülgset koostööd. Kool peab tagama ka täiendava pedagoogilise juhendamise väljaspool õppetunde. Haridusliku erivajaduse ilmnemisel, selle täpseks tuvastamiseks kasutatakse erinevaid pedagoogilis-psühholoogilisi meetodeid.

Kooli otsusel rakendatavad meetmed haridusliku erivajadusega õpilase arengu toetamiseks: õpilase täiendav toetamine õpiabirühmades; tugispetsialistide teenuse rakendamine; Individuaalse õppekava rakendamine. Kool võib teha õpilast õpetades muudatusi või kohandusi õppeajas, õppesisus või õppeprotsessis, õppekeskkonnas (Leppik, Kivirand 2010:8).

Nõustamiskomisjoni soovitusel ja vanema nõusolekul rakendab kool õpilasele: lihtsustatud toimetuleku või hooldusõpet; terviseseisundist tulenevat koduõpet; ühele õpilasele keskendatud õpet; põhikooli riiklikus õppekavas ettenähtud õpitulemuste asendamist või vähendamist; kohustusliku õppeaine õppimisest vabastamist (Leppik, Kivirand 2010: 9-10).

Tänapäevased kitsaskohad hariduses psüühilise arengu häirega õpilase toetamiseks tavakooli tingimustes

Ettekandes viidatakse faktile, et koolidel puuduvad oskused ja võimalused psüühikahäirega õpilast vajalikul määral toetada, samuti psüühikahäirega õpilased ei saa koolis (sh eriklassis) ja kooliväliselt piisavalt vajalikke tugiteenuseid. Eesti koolid on komplekteerinud eriklasse erinevate printsiipide alusel ja eriklassi suunamise kriteeriumid pole olnud üheselt mõistetavad. Nõustamiskeskuste ja –komisjonide pädevus ning praktiline kogemus psüühikahäirega õpilase hindamisel ja õppekorralduse määramisel on olnud ebaühtlane. Puuduseks on ka Haridus-, tervishoiu-, sotsiaal- ja rehabilitatsioonivaldkonna teenuste vähene sidusus hariduses. (Kivirand 2014: 11)

Järgnevad kaks peatükki käsitlevad Eesti hariduse Infosüsteemis psüühilise arengu häireid hariduslike erivajaduste klassifikaatori järgi ja Eesti Hariduse Infosüsteemi psüühilise arengu häireid klassi liigi klassifikaatori järgi. Käsitus annab ülevaate sellest, kuidas psüühilist arengu häiret saab seostada haridusliku erivajaduse osana. Analüüsitakse lapse psüühilisest arengu häirest tulenevaid erivajadusi, mis omakorda võivad olla seotud erinevate õpiraskustega (ühel õpilasel võib olla mitu õpiraskust).

Erinevad õpiraskused on kokku pandud ning klassifitseeritud Eesti Hariduse Infosüsteemis. Erinevate erivajaduste kirjelduse lähteallikaks on RHK-10-s kirjeldatud diagnoosid.

1.4 Eesti hariduse Infosüsteemi psüühilise arengu häired hariduslike erivajaduste klassifikaatori järgi

Eesti haridusesüsteemis on erivajadustega õpilastel (psüühiline arengu häire on erivajaduse üks osa) võimalik õppida tavakoolides kaasava hariduse raames.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus sätestab täpselt ära (4. jagu § 46 lg 1), kes on haridusliku erivajadusega õpilane (PGS 2015). Selle seaduse alusel haridusliku erivajadusega õpilane on õpilane, kelle andekus, õpiraskused, tervises seisund, puue, käitumis- ja tundeeluhäired, pikemaajaline õppes eemal viibimine või kooli õppekeele ebapiisav valdamine toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis, õppe kestuses, õppekoormuses, õppekeskkonnas (nagu õppevahendid, õpperuumid, suhtluskeel, sealhulgas viipekeel või muud alternatiivsed suhtlusvahendid, tugipersonal, spetsiaalse ettevalmistusega õpetajad), taotletavates õpitulemustes või õpetaja poolt klassiga töötamiseks koostatud töökavas.

Kaasav haridus ja kaasamine tähendab puudega inimesele võimalust osaleda oma võimete kohaselt hariduse, tööhõive, tarbimise, puhkuse ja koduvälise eluga seotud tüüpilistes ühiskondlikes tegevuses. Käsitletav haridus annab igale lapsele võimaluse õppida oma elukoha lähedal ning olla koos oma pere ning naabritega. Kool on erivajadustega lapsele oluline keskkond, kus ta tegutseb, elab ja kasutab selle loomulikke toetussüsteeme, mis peavad olema kättesaadavad igale lapsele.

Kaasav haridus peab hõlmama endas viite põhiaspekti:

- rõhk asetatakse mitte diagnoosile ja mitte sellele, mida laps õppeprotsessis ei suuda, vaid tema individuaalsete võimete uurimisele;
- õppeprotsess on tähtsam kui tulemuste saavutamise tähtsajad ja kvaliteet;
- tuginetakse arusaamale, et kõige edukamalt suudab laps õppeprotsessis osaleda siis, kui koostööd teevad kõik täiskasvanud, kellel on pedagoogilises protsessis mingi roll;
- õpetaja saab aru, et iga laps õpib omamoodi ja et igal lapsel võivad õppeprotsessis tekkida raskused, millest ülesaamiseks ta vajab abi (olenemata sellest, kas lapsele on pandud mingi diagnoos või mitte);

- rõhutatakse kogu klassi kui sotsiaalse üksuse koostööd õppeprotsessis: klassi õpilased aitavad üksteisel raskustega toime tulla. (Minu eriline laps...2011: 78)

Tänapäeval on Haridus ja Teadusministeeriumi poolt välja töötatud hariduslike erivajaduste klassifikatsioon. Seal on kirjeldatud tabelina kõiki hariduslike erivajadusi ja sellest tulenevaid õpiraskusi EHIS järgi (LISA 5). Tabelis on välja toodud õpilaste hariduslikud erivajadused, milleks võivad olla: õpiraskused; erinevad puuded ja nende raskusastmed; psüühikahäired ja nende raskusastmed; liitpuuded; õppekeelest erineva koduse keelega või välisriigist naasnud õpilased; uusimmigrandid; andekad lapsed; haiglaõpet või koduõpet vajavad lapsed; käitumisprobleemidega lapsed; aktiivsuse- ja tähelepanuhäirega lapsed; sõltuvushäirega lapsed; lapsed kes õpivad välisriigis; muud erivajadused (ainult juhul, kui õpilase erivajadust olemasolevas loetelus ei leidu).

Hariduslikud erivajadused on seostatud juriidilise alusega, milleks võivad olla: NÕK soovitus; PGS; IÕK; Haridus- ja teadusministri määrus nr 67, 22.07.2014; eriarsti tõend ja kooli komisjoni soovitus; hariduspoliitilised põhimõtted ning hariduskorraldus; koduõppe ja haiglaõppe tingimused ja kord; Gümnaasiumi riiklik õppekava §13; lapsevanema taotlus.

Lisaks on välja toodud selgitus, kelle puhul ja mis juhtudel teatud tingimusi rakendatakse.

Vajadusel võib kool moodustada eriklasse, mis on samuti ära toodud Eesti Hariduse Infosüsteemis (Leppik, Kivirand 2010: 10). Eriklasside kirjeldused ja moodustamise alused on ära toodud Eesti Hariduse Infosüsteemis, kus kirjeldatakse võimalike psüühilise arengu häired klassi liigi klassifikaatori järgi.

1.5 Eesti Hariduse Infosüsteemi psüühilise arengu häired klassi liigi klassifikaatori järgi

Eesti haridusesüsteemis on erivajadustega õpilastel võimalik õppida tavakoolides, kuhu on loodud erivajadusega õpilastele eriklasse.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus sätestab täpselt ära hariduslike erivajadustega õpilaste rühmad ja klassid põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse 4. jagu § 51 lg 1 (PGS 2015) alusel. Hariduslike erivajadustega õpilastele õppe paremaks korraldamiseks võib koolis moodustada rühmi ja klasse, et luua vajalikud tugiteenused õpilastele, kellele neid ei ole võimalik tagada tavaklassis.

Eriklasside õppimise eeliseks on see, et lapsed saavad õppida sellises tempos nagu on nende arenemiseks vajalik. Teine eriklasside eelis, mida ka vanemad on täheldanud, on see, et lastel tekivad oma kalssikaaslastega pikaajalised sõbrasuhted. Üks ohtudest kõnealuse koolitüübi puhul on see, et lastel võib tekkida vähem võimalusi suhelda erivajadusteta eakaaslastega. Samuti on neil väiksem võimalus õppida olulisi sotsiaalseid oskusi jälgendamise teel. (Minu eriline laps...2011: 100)

Eesti haridussüsteemis on loodud eriklassid, mille loomise põhimõtteid on kirjeldatud tabelina (LISA 6). Tabelis on välja toodud klassi liik, milleks võivad olla: keelekümbelus-; käitumisprobleemidega-; raskete somaatiliste haigustega-; liikumispuudega-; kõnepuudega-; nägemispuudega-; kuulmispuudega-; õpiraskustega-; tundeelu ja käitumishäiretega-; liitpuudega-; lihtsustatud õpe-; toimetulekuõpe-; hooldusõpe-; kasvatusraskustega-; ühele õpilasele keskendunud õpe- ja väikeklassid.

Vastavasse klassi vastuvõtmise eelduseks olevad erivajadused on seostatud juriidiliste alustega, milleks on ministri määrus ja PGS.

Välja on toodud eriklassi vastuvõtmise või üleviimise aluseks olevad dokumendid, milleks võivad olla: kooli komisjoni soovitus ja direktori käskkiri või tema volitatud töötaja otsus; maakondliku nõustamiskomisjoni soovitus ja direktori käskkiri; või volitatud koolitöötaja otsus; üleriigilise nõustamiskomisjoni soovitus ja direktori käskkiri või volitatud koolitöötaja otsus.

1.6 Psüühilise arengu häiretega laste õpetamine ja tugiteenuste osutamine erinevates riikides

Koolis nõutavate põhioskuste omandamise raskusi esineb mitmete uuringute alusel rohkem kui 10% lastest (Almqvist jt 2004: 247).

Niilo Mäki instituudis tehtud umbes kakstuhat kuussada 9-12 aastase Soome lapse uuring näitas, et spetsiifilisi arvutamiskursusi esineb umbes 3%-l neist, kelle keeleline või soorituslik IQ on üle 85 (Almqvist jt 2004: 249).

Keele arenguhäirete levimust puudutavad hinnangud mitmes riigis (USA, Inglismaa, Uus-Meremaa, Rootsi) on suhteliselt kokkulangevad — 3% tasemel. Suurim Ameerika Ühendriikides tehtud uuring keelehäirete esinemisest 5-6 aastastel lastel andis tulemuseks 7%, Kutscher'i järgi 2-8% lastest ning sagedamini on häire esinev poiste seas. Rohkem kui pooltel on hiljem ka märkimisväärsed lugemiskursusi. (Almqvist jt 2004: 251)

1) Psüühilise arengu häirega õpilase toetamise põhipunktid USA -s

Psüühilise arengu häirega lapsi saab aidata kahe põhistrateegia abil: tähelepanu tuleb suunata sellele, milles esineb õpiraskus; efektiivne kõrvalepõiklemine õpiraskust põhjustavast valdkonnast (Kutscher 2005: 66).

Düsleksia puhul on esimeseks strateegiaks näiteks Orton-Gillinghami poolt pakutud (visuaalne, auditoorne, kinesteetiline lugemisõpetus, mis on multisensoorne, struktuurne ja paindlik). Teise strateegia näiteks on paberkanjal raamatute asemel helisalvestised. Mõlemat tüüpi sekkumisel on oma vajalik ja põhjendatud kasutus. Dr. Osman toob välja tõsiasja, et vahepeal on parem käsitleda õpiraskusi kui õpilaspõhiseid erinevusi. Tehes „probleemist“ „erisuse“ saame juurde alternatiivseid tugevaid omadusi või külgi, mis võivad aidata ületada nõrkuse (Osman 1997, p8). Näiteks kui lapsel on auditoorne häire, siis tasub mõelda, millised erinevad õpistrateegiad aitaksid. Sellisel juhul peame endale meelde tuletama, et ulatuslik tahvli kasutamine aitaks lapsel paremini materjali omandada. (Kutscher 2005: 66)

2) Arengu varane toetamine ja kooli võimalused psüühilise arengu häirega laste aitamiseks Soome Vabariigis

Üha suuremat tähelepanu pööratakse eelkõige kõne ja keele arengu ja motoorika häirete varasele äratundmisele. Nüüd on üha kindlamaks kujunenud arusaam, et keelehäirete juured peituvad varases kõne-eelses suhtlemises. Lapse võimekõne ja keele varaseks mõistmiseks ning žestide ja miimika abil suhtlemiseks on keele soodsa arengu olulised tunnused. Kuna tänapäeval arvatakse, et lugema ja kirjutama õppimine põhineb keele varasemal arengul, on keele arengu jälgimine nii perekonnas kui ka laste nõuandlates ja lasteaedades õppimiskeskuste riski avastamise seisukohalt eriti tähtis. (Almqvist jt 2004: 254-255)

Õpiraskuste varane avastamine ja ravi võivad ära hoida tulevikus enesehinnanguga seotud probleeme ja teistest eemale hoiduvat käitumist. Vihjeid õpiraskustest on tihti märgata juba eelkoolieas. (Kutscher 2005: 64)

Kui abinõud pole piisavad on tähtsaim korrektsioonimeetod kõneteraapia. Kui sümptomitele lisandub ka argielu toiminguid häiriv motoorne kohmakus või uute motoorsete oskuste omandamise raskused, on sageli vajalik suunata laps tegevus- või füsioteraapiasse. Sellisele lapsele tuleb koostöös vanemate ja lasteaia spetsialistidega koostada rehabilitatsiooniplaan.

Lapsel võib olla kergemaid keelelisi probleeme, mis on koolieas lugema ja kirjutama õppimisel riskiteguriteks. Nende tuvastamine eeldab psühholoogi või kõneterapeudi tehtud uuringut. Just niisuguste kergemate õppimiskeskuste ennetamiseks on esmatähtis roll hästi planeeritud teostatud lasteaia- ja eelkooliõpetusel. Kõikidele spetsiaalabi vajavatele lastele tuleb koostada eelõpetuse kava. Soomes kasutatava praktika kohaselt koostatakse lapsele, kes on juba eelõpetusetapil suunatud spetsiaalõppele, individuaalse õpetuse kava. See kava koostatakse ja õpetus korraldatakse koos lähima kooliga, kuigi muidu toimub eelõpetus lasteaias. (Almqvist jt 2004: 255)

Kooli puudutavates õigusaktides pööratakse Soomes endiselt rohkem tähelepanu laste ja noorte arenguraskuste ennetamisele ja võimalikult varasele sekkumisele. Rõhk on pandud koostöövõrgustikele, paljude erialade spetsialistide koostööle ja kodu ning kooli vahelisele koostööle.

Soomes koostatakse individuaalse õppekava, laps saab tugiõpetust ja vajalikke õpilashooldusteenuseid. Muu õppetöö kõrval võib anda ka õppekava kohast eriõpetust. Kõik need tugimeetmed ei nõua veel eriõppele üleviimist. Kui spetsiaalset abi vajavat õpilast on raske muul viisil õpetada, tuleb ta üle viia eriõppele. Eriõpetuse otsuses määratakse, kas õpetamist korraldatakse üldises või pikendatud õppekava raames. Pikendatud õppekava järgi õppiva lapse koolikohustus Soomes algab tavaliselt aasta hiljem ja kestab üksteist aastat. Eriõppele võetud või saadetud õpilastele tuleb koostada individuaalne koolituse plaan.

Tugimeetmeks on ka individuaalse koolituskorralduse plaani koostamine ja õpperühma koosseisu määramine, samuti õppemahu vastavalt võimetele kohandamine või kooliskäimisel abistaja kasutamine. Tugiteenuste vajaduse hindamisel võib osaleda ka eriarstiabi või perenõuandla töörühm. Arst võib koostada maakonna sotsiaal ja haridusosakonnale arvamuse spetsiaalse ravi või kasvatusvajaduse kohta, anda soovitus eriõppele võtmise või saatmise, pikendatud õppekava või kooliskäimisel abistaja kasutamise vajaduse kohta. (Almqvist jt 2004: 255-256)

3) Psüühilise arengu häiretest tulenevad käitumis- ja õpiraskused ning nendega toimetulek Norra Vabariigi kogemuste põhjal

Teadusliku kirjanduse põhjal saab väita, et psüühilise arengu häiretest tulenevad käitumis- ja õpiraskused. Antud peatükk annab ülevaate selle kohta, kuidas Norra Vabariigis toetatakse psüühilise arengu häirega lapsi ja milliseid erinevaid strateegiaid rakendatakse õpikeskkonna parandamise eesmärgil.

Viimase aja uuringud näitavad, et käitumis- ja õpiraskused on seotud ning neid on võimalik seletada probleemseid situatsioone ümbritsevate tegurite kaudu (Sørli 2000 Kjærnsli jt.2004). Koolis võivad nende tegurite hulgas olla eakaaslaste vahelised suhted, õpilase ja õpetaja suhted, õpetamine ja klassitöö juhtimine ning õpilaste rahulolu. (Nordahl jt.2005).

Õpikeskkonna ja pedagoogilise analüüsi (norra keeles *laerningsmiljo og pedagogisk analyse*) projekt (edaspidi „LP-projekt“) keskendub kooli õpikeskkonna parandamisele ja koolis esinevate käitumisprobleemide lahendamisele, toetudes nii teoreetilistele teadmistele kui empiirilistele uurimustele käitumisprobleemidest ning probleemse käitumise ja õpikeskkonna vahelistest seostest (Nordahl 2005: 8).

Teaduspõhine LP-projekt viidi läbi Norra kasvatus-, heaolu- ja vananemisuuringute instituudi (NOVA) ning Lillegardeni tugikeskuse koostöös (Nordahl 2005: 8).

Projekti eesmärk oli luua koolides soodne õppekeskkond, kus õpilastele oleks tagatud eesmärgipärased tingimused nii ainealaseks kui sotsiaalseks arenguks. Peaesmärgi täitmise oluline osa oli aidata koolidel ja õpetajatel arendada teadmisi ja oskusi psüühilise arengu häiretega laste probleemse käitumise ennetamiseks ja vähendamiseks. Kooli tasandil oli LP-projekti eesmärk luua koostöökultuur, mida muuhulgas iseloomustaks õpetajate omavaheline hea koostöö ning ühised ja töötavad eesmärgid. (Nordahl 2005: 9).

Õpilased käituvad vähem probleemset ja osalevad õppetöös rohkem, kui neil on õpetajatega head suhted (Nordahl 2000). PISA uuring näitab ka, et õpilase ja õpetaja vahelised suhted mõjutavad õpilaste tulemusi kesketes õppeainetes (Kjærnsli jt 2004).

Õppimine ja õpilaste aktiivne osalemine õppes on hea õpikeskkonna tulemused ning ühtlasi mõjutavad õpikeskkonda (Ogden 2004). Hea õppekeskkond aitab kaasa heade õpitulemuste saavutamisele, samal ajal kui motiveeritud ja hästi edasijõudvad õpilased aitavad luua head õpikeskkonda. (Nordahl 2005: 32)

Tuginedes koolis olulisi protsesse käsitlevatele uuringutele, võib õppekeskkonna seisukohast olulisteks teguriteks osutada õpilase ja õpetaja suhted, st õpilase ja õpetaja vahelised sotsiaalsed suhted. Samuti eakaaslaste suhted st õpilaste vahelised sotsiaalsed suhted ning õpilaste sotsiaalne staatus eakaaslaste hulgas. Psüühilise arengu häirega õpilasi mõjutavad reaalselt koolis rakendatavad reeglid, tunni juhtimine. Kooli kultuur ja õhustik, st õpetajate vaheline koostöö ka (Martinson 2010: 125), koolis kehtivad

õppimis- ja inimesekäsitus ning väärtused. Psüühilise arengu häirega õpilastele on oluline kaasatus, motivatsioon, vanemate abi, toetus ja lapse innustamine (Nordahl 2005: 34).

Õpetajatel tuleb parandada oma tunni juhtimise oskusi, õppetööd paremini struktureerida, luua õpilastega häid suhteid, arendada positiivset sotsiaalset keskkonda õpilaste vahel, teha koostöös lapsevanematega, pöörata tähelepanu õpilaste tunnustamisele ja innustamisele jne. (Nordahl 2005: 111)

Esitatud hinnangud ning õpikeskkonna ja õppe edukuse tegurite vahelised seosed on vastavuses ka PISA raportis tehtud järeldustega (Kjærnsli jt.2004). Rahvusvaheliste võrdlusuuringute PISA ja TIMMIS kokkuvõtetes nimetatakse mitmeid õpikeskkonnaga seotud tegureid (Kjærnsli jt.2004). Ka uuringus „Reform 97“ jõutakse järeldusele, et erinevad õpikeskkonnaga seotud tegurid on seotud õppe edukuse ning olukordadega, võib väita, et õppetöö analüüsimine ning suhete, tunni juhtimise, motivatsiooni, õppetöö kohandamise ning vanematega tehtava koostööga seotud meetmete rakendamine on aidanud kesketes ainetes õpilaste pädevust tõsta. (Nordahl 2005: 115)

Kodu ja koostöö kvaliteedi ning õpilaste kooli suhtumise ja õppe edukuse vahelisi seoseid on leitud mitmes varasemas uuringus (Davis 1999).

Veel üheks lähenemisviisiks, kuidas aidata psüühilise arengu häirega lapsi on situatsioonipõhistus. See viis keskendub praktikale ja tegevusele. Schwab juhib tähelepanu sellele, et kool on tegevuskoht ning põhilised tegevused, mis seal aset leiavad on õppimine ja õpetamine. Tegevuste muutmiseks soovitab Schwab õpetajate töörühmade kasutamist, põhjendades seda muuhulgas asjaoluga, et õpetajad teevad päevas sadu kordi valikuid. Paljudes olukordades tuleb neil valida, mida teha ning kuidas ja kellele seda teha. Seetõttu on äärmiselt vajalik saada õpetajad koolis toimuvat analüüsima, tegelema eneseanalüüsiga ning kaasata neid otsuste tegemisse. „*Teachers can not and will not be merely told to do*“, väidab Schwab (Schwab 1978: 208). Töö õpetajate töörühmades peaks aitama õpetajatel teha teadlikumaid valikuid ning suhtuda koolis tehtavatesse otsustesse vastutustundlikumalt. (Nordahl 2005: 121)

Erinevate riikide praktikate ja soovitude põhjal võib väita, et koolid saavad väga lihtsate meetoditega toetada psüühilise arengu häirega lapse arengut tavakoolis õppides. Käsitletud peatükis anti erinevaid soovitusi, kuidas toime tulla just põhioskuste omandamise raskustega, milleks võib olla lugemis-, kirjutamis- arvutamiskursus, sest koolis nõutavate põhioskuste omandamise raskusi esineb mitmete uuringute alusel

rohkem kui 10% lastest. Oluliseks on peetud just häire õigeaegset avastamist ja arengu varajast toetamist. Läbiviidud uuringute põhjal jõuti järeldusele, et õpilased käituvad ja õpivad tulemuslikumalt, kui neil on õpetajatega head ja konstruktiivsed suhted. Samuti toodi välja taaskord fakt, et oluline roll on kooli ja kodu koostöös, mida on kinnitanud nii välisriigi kui ka Eesti teadusallikate autorid. Tuuakse välja ka faktid, et õpetajad peaks rohkem tunnustama õpilaste eduelamusi, märkama rohkem õpilaste pingutusi ja õpilasi innustama.

1.7 Järeldused

Teoreetilisest osast lähtub, et Eesti haridustöötajad võivad igapäevases töös kokku puutuda psüühilise arengu häirega õpilastega. Lähtuvalt sellest, võib iga õpilane vajada individuaalset lähenemist ja pedagoogid peavad olema valmis kasutama erinevaid pedagoogilisi võtteid toetamaks psüühilise erivajadusega õpilast kaasava hariduse süsteemis. Pedagoogidel peab olema teadmisi probleemi märkamiseks ja koolil peavad olema vahendid probleemi lahendamiseks, pakkudes omalt poolt tugiteenuseid tugispetsialistide näol. Õpilaste erivajadused võivad tuleneda väga erinevatest aspektidest ja asjaoludest, pedagoogide ülesanne on erivajadusi märgata, ära tunda ja õigeaegselt sekkuda. Ebapiisav või puudulik kvalifitseeritud abi võib tekitada ahelreaktsiooni ja ühest erivajadusest võib välja kasvada terve hulk õppetööd pärssivaid probleeme ja kõige raskemaks tagajärjeks võib olla õpilase koolist välja langemine ning kriminaalsele teele pööramine.

Eesti Vabariigis on loodud erinevad tugisüsteemid, vastavalt Põhikooli ja Gümnaasiumiseadusele on moodustatud koolide juurde eriklasse ning defineeritud ja klassifitseeritud on erivajadused infosüsteemis EHIS, mille järgi osutavad koolid ja haridusspetsialistid erivajadustega lastele kvalifitseeritud abi ja toetust kaasava hariduse süsteemis.

Teiste riikide praktikast lähtub, et riigid on valmis panustama igati erivajadusega laste arengusse kasutades selleks erinevate tugispetsialistide teadmisi ja praktilisi teostusi, mis Eesti Vabariigis kipuvad jääma finantsiliste probleemide varju. Kindlasti oleks ka Eesti Vabariigis võimalik käivitada erinevaid projekte aitamaks kaasa koolide probleemide tuvastamiseks psüühilise arengu häirega lastele abi osutamise raames või jagada parimaid praktikaid.

Tänapäeval leidub enamiku kooliga seotud probleemidega toimetulekuks programme ja strateegiaid, näiteks kiusamisvastane programm, alkoholiennetus, psüühilist tervist parandavad meetmed, erinevaid käitumisprobleeme vähendavaid ja ennetavad meetmed, erinevate õppeainetega seotud meetodid ning õpistrateegiad jne. (Nordahl 2005: 126).

Eelpool kirjeldatud näide ei kutsu kindlasti üles kõiki koole osalema erinevates projektides. Iga kool peaks eelkõige ise näitama üles initsiatiivi ja otsima võimalikke lahendusi, kui on selgeks saanud tõsiasi, et riigi poolt pakutav toetuste süsteem või kohalike omavalitsuste finantseering pole piisav.

Alljärgneva uuringu ülesandeks ongi välja uurida, millised on Eesti koolide põhiprobleemid, kus õpivad psüühilise arengu häirega lapsed. Milliseid meetmeid, alternatiive, parimaid praktikaid kasutavad koolid, kitsaskohtade lahendamiseks, näidates üles läbimõeldud planeerimist ja pakkudes välja erinevaid lahendusteid psüühilise erivajadusega lapse toetamiseks, kui puudub piisav ressurss, finantsilised võimalused või on kesine koostöö kohalike omavalitsusega jne.

2. EMPIIRILINE UURIMUS

2.1. Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Uurimuse eesmärgiks on selgitada välja psüühilise arengu häirega laste õppimise eripärad tavakoolis haridustöötajate ja lastevanemate seisukohast.

Lähtudes eesmärgist on formuleeritud alljärgnevad ülesanded:

- uurida psüühilise arengu häirega lapsi õpetavate aineõpetajate, erialaspetsialistide, kooli juhtkonna ning lapsevanemate arvamusi õpetamise eripärast tulenevaid probleeme kaasava hariduse kontekstis;
- uurida õpetajate, erialaspetsialistide, kooli juhtkonna ning lapsevanemate soovitusi paremaks toimetulekuks psüühilise arengu häirega laste õpetamisel.

Antud uurimus on kaardistav uurimus, kuna püütakse selgitada tegelikkuses valitsevaid tingimusi ja asjaolusid (Hirsijärvi & Huttunen 2005). Kuna käesolev uurimus on kaardistav, siis koostati järgnevad uurimusküsimused:

- 1) Kas pedagoogid teevad psüühilise arengu häirega lastele kohandusi õppetöös?
- 2) Kas ja mil määral on olemas koostöövormid haridustöötajate ja psüühilise arengu häirega laste vanemate vahel?
- 3) Kas ja mil määral on olemas koostöövormid haridustöötajate vahel?
- 4) Kas koolidel on piisavalt erialaspetsialiste toetamaks psüühilise arengu häirega laste arengut?
- 5) Kas haridustöötajatel on piisavalt erialaseid teadmisi psüühilise arengu häirega laste abistamiseks?
- 6) Kas õppekeskkond toetab psüühilise arengu häirega lapse õppimist tavakoolis?
- 7) Mis võimalused on koolil psüühilise arengu häirega laste vanemate toetamiseks?
- 8) Mis on kooli peamised probleemid psüühilise arengu häirega laste õpetamisel?

2.2 Uurimuse metoodika

Käesolevas uurimuses kasutatakse andmekogumiseks teemaintervjuud (*Focused interview*), dokumentide analüüsi ja ankeetküsitlust. Intervjuu (LISA 1) viidi läbi HM erialaspetsialistiga, TNS Emor ametnikuga ja erikooli eksperdiga. Dokumentide analüüs oli tehtud läbi ametlike päringute HM-le (LISA 2, 3). Küsitlus viidi läbi kooli administratsiooni (direktor, direktori asetäitja, õppealajuhataja (LISA 11)), aineõpetajate (LISA 9), erialaspetsialistide (psühholoog, logopeed jne. (LISA 10)) ning psüühilise erivajadusega laste vanemate (LISA 8) seas.

HM erialaspetsialistiga läbiviidud intervjuuga selgitati välja:

- Millele tuginedes ja kelle poolt on Haridus- ja Teadusministeeriumi infosüsteemis EHIS koostatud hariduslike erivajaduste klassifikatsioon?
- Kas Haridus- ja Teadusministeerium on läbi viinud ankeetküsitlusi selgitamaks välja haridustöötajate ja lastevanemate põhiprobleemid psüühilise arengu häirega või erivajadustega laste õppimisel tavakoolis?

TNS Emor ametnikuga läbiviidud intervjuuga selgitati välja:

- Kas Eesti Vabariigis on läbi viidud uuringuid teemal psüühilise arengu häirega või erivajadusega lapse õppimine tavakoolis?
- Kas Haridus- ja Teadusministeerium on tellinud uuringut (võimaliku ankeetküsitlust) selgitamaks välja haridustöötajate ja lastevanemate põhiprobleemid psüühilise arengu häirega või erivajadustega laste õppimisel tavakoolis?

Erikooli eksperdiga läbiviidud intervjuuga selgitati välja:

- Kas hariduslike erivajaduste klassifikatsioon EHIS-es toetab psüühilise erivajadustega laste õppimist tavakoolis?
- Kas lähemal ajal on plaanis täpsustada või töötada ümber EHIS-es välja toodud klassifikatsioon psüühilise arengu häirega õpilase toetamiseks?

Dokumentide analüüsil läbi ametlike päringute HM-le selgitati välja:

- Millistes koolides kõikides Eesti maakondades õpivad psüühilise arengu häirega lapsed?
- Milline on nendes koolides psüühilise arengu häirega laste arv?
- Kui palju on igas Eesti maakonnas psüühilise arengu häirega lapsi?
- Kui palju Eesti maakondade lõikes on koole, kuhu on moodustatud koolide juurde eriklasse?
- Kui palju on psüühilise arengu häirega õpilasi maakondade lõikes ja millised on nende erivajadused?

Ankeetküsitlusega selgitati välja:

- Millised on kooli suhtumine ja hoiakud psüühilise arengu häirega laste õpetamisel?

- Kuidas toetatakse koolis psüühilise arengu häirega lapsi?
- Millised on psüühilise arengu häirega laste probleemid ja võimalikud lahendused haridustöötajate ja lastevanemate seisukohast?

Ankeetküsitlus viidi läbi kirjalikult vastates anonüümselt elektroonilises keskkonnas.

Haridustöötajatele ja psüühilise erivajadusega laste lastevanematele suunatud küsimustikud koosnevad kolmest teemaplokist, mis on vastavuses uurimuse eesmärgi ja uurimisküsimustega.

Esimeses teemaplokis on 11 või 12 väidet vastavalt grupi suunitlusele. Erinevaid väiteid palutakse hinnata diferentseeritud skaala alusel. Esitatud väidetega uuritakse kooli hoiakut ja suhtumist psüühilise arengu häirega õpilaste kohta; kooli võimalusi nende toetamiseks; koostöö toimimist erinevate osapoolte vahel; suhtumist erinevatesse hindamismeetoditesse ja programmidesse ning samuti uuritakse üldist hinnangut kas tavakool on valmis õpetama psüühilise erivajadusega lapsi.

Teises teemaplokis on 22 või 24 küsimust vastavalt grupi suunitlusest. Erinevaid küsimusi palutakse hinnata diferentseeritud skaala alusel. Esitatud küsimustega uuritakse kui tihti psüühilise erivajadusega lapsed vahetavad kooli; pedagoogide suhtumist psüühilise arengu häirega õpilastesse; erinevaid õpetamise võtteid ning meetodikaid; vastava õpikeskkonna olemasolu; mil määral on kool pakkunud koolitusi, nõustamist või tuge haridustöötajatele; erinevaid koostöövõimalusi ja nende toimimist erinevate osapoolte vahel (haridustöötajad, lapsevanemad); kas haridustöötajatel esineb konflikte või arusaamatusi psüühilise erivajadusega laste vanematega; kas ja millised takistused on psüühilise arengu häirega õpilase toetamisel tavakoolis.

Kolmandas teemaplokis on 4 või 5 avatud küsimust, vastavalt grupi suunitlusest. Avatud küsimuste abil uuritakse kas kõigil psüühilise erivajadusega lapsel on võimalik õppida kodukohajärgses koolis; kooli võimalused psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks; millist abi vajavad psüühilise erivajadusega laste vanemad; kes seda abi peaks andma ja kogu protsessi organiseerima jne. Avatud küsimustega uuritakse ka psüühilise erivajadusega laste vanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide ja kooli juhtkonna probleeme psüühilise erivajadusega õpilaste toetamisel.

Avatud küsimuste vastuseid on töödeldud iga sihtrühma puhul eraldi. Vastuseid kategoriseeriti, vastuste osas otsiti ühist seisukohta või mõtet, tulemused liideti, toodi välja arvuliselt ja protsentuaalselt. Üksikute seisukohtade esitajad on välja toodud arvuliselt ja protsentuaalselt koos seisukohtade kirjeldustega.

Andmete analüüsimisel on kasutatud kirjeldava statistika meetodit. On arvatud variantide kaalud ja sagedused, kaalutud aritmeetilised keskmised ning nende standarthälbed, sõltumatute valimite võrdlemisel kasutati t-testi ehk *Student'*i testi.

2.3 Uurimuse valim

Valimi moodustamisel lähtutakse Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt esitatud teabenõude vastusest:

- 2014/2015.a oli Haridus- ja Teadusministeeriumi andmetel Eesti üldhariduslikes koolides õpib kokku 142 515 õpilast, nendest erinevate hariduslike erivajadustega on 25664 õpilast ehk 18% (Haridussilm 2015);
- Eesti Üldhariduskoolides hariduslike erivajadustega õpilaste arv kokku statsionaarses õppevormis 25664 õpilast (LISA 2);
- 2014/2015 on tavakoolides, kuhu ei ole moodustatud hariduslike erivajadustega õpilaste klasse, psüühilise erivajadusega õpilasi kokku üldhariduse statsionaarses õppevormis 7719 õpilast (LISA 2);
- 2014/2015 on tavakoolides, kuhu on loodud hariduslike erivajadustega õpilaste klasse, oli psüühilise erivajadusega õpilaste arv kokku eriklassides ja ka tavaklassides üldhariduse statsionaarses õppevormis 14683 õpilast. (LISA3)

Psüühilise arengu häireid ja õpiraskused (erivajadused), Eesti Hariduse Infosüsteemi põhjal, tuleb vaadelda, hinnata ja analüüsida alati koos, sest psüühilise arengu häirega lapsel võib olla korraga mitu erivajadust. Sellest tulenevalt käsitletakse magistritöös psüühilise arengu häireid ja sellest tulenevaid erivajadusi komplekselt.

Peab arvestama, et kõik vanemad ei teata kooli oma lapse erivajadusest, kuna see info kuulub isikuandmete kaitse seaduse järgi delikaatsete isikuandmete hulka ja selle avalikustamine on vabatahtlik (Isikuandmete...2007). Seega võib psüühilise arengu häirega lapsi olla Eesti koolides rohkem kui statistika kajastab. (Krips 2010: 6)

1) Uurimuse valimi moodustamise põhimõtted:

Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumist saadud andmete põhjal saime teada, millistes koolides ja kui palju on psüühilise erivajadusega õpilasi. Valimisse kaasatud koolid, kuhu ei ole moodustatud erivajadusega õpilastele eriklasse ja ka need koolid, kuhu on moodustatud erivajadusega õpilastele eriklasse (LISA 2, 3):

- vastavalt Haridus ja Teadusministeeriumi poolt saadud andmetele koolidest ja psüühilise erivajadusega õpilaste arvust, haridustöötajate valimi moodustamiseks saadetud motivatsioonikiri (LISA 7) koolidesse osalemaks uuringus **94-le** Üldhariduslikule Eesti koolile. Koolide väljavalikul lähtuti psüühilise arengu häirega õpilaste arvust (st. saadetud motivatsioonikiri nendele koolidele, kus õpib kõige rohkem psüühilise arengu häirega õpilasi);
- selleks, et kaasata uuringusse erinevatest Eesti maakondadest pärit koole, saadetud motivatsioonikiri palvega uuringus osalemiseks kõikidele **15-le** Eesti maakondades paiknevatele koolidele (LISA 4);
- psüühilise erivajadusega laste lastevanemate valimi moodustamiseks laetud motivatsioonikiri (LISA 7), milles asus veebilink küsimustiku täitmiseks üles erinevatesse sotsiaalmeedia kanalitesse;
- kokku osales uurimuses **210** inimest.

2) Valimi kirjeldus

Valim koosneb neljast sihtrühmast: psüühilise arengu häirega laste vanemad, aineõpetajad, erialaspetsialistid ja kooli administratsioon.

Tabel 1

Psüühilise erivajadusega laste vanemate vanuseline ja hariduslik jaotus

Vanus	Kokku		Haridus	Kokku	
30 > 39	11	31%	Algharidus	1	3%
40 > 49	12	35%	Kutse-Keskharidus	13	37%
50 > 59	0	0	Keskharidus	5	14%
60 ja vanem	1	3%	Kõrgharidus	13	37%
0 määramata	11	31%	0 määramata	3	9%
Kokku	35	100%	Kokku	35	100%

Lastevanemate vanuselisest tabelist lähtub, et ealine jaotus on võrdväärne, kuid kolmandik respondente ei määranud oma vanust. Hariduslik jaotus näitas, et

kõrgharidusega ja kutse-keskharidusega respondente oli võrdselt edestades teisi hariduse näitajaid.

Tabel 2

Aineõpetajate vanuseline ja erialane jaotus

Vanus	Kokku		Õppeaine / eriala	Arv	%
20 > 29	12	12%	klassiõpetaja	24	24%
30 > 39	12	12%	klassiõpetaja/inglise keel/kunstiõpetus	5	5%
40 > 49	30	30%	klassiõpetaja/käsitöö/kodundus	1	1%
50 > 59	25	25%	loodusained	8	8%
60 > 69	15	15%	algklassid/algõpetus	7	7%
0	6	6%	eesti keel	2	2%
Kokku	100	100%	eesti keel/kirjandus	9	9%
			eesti keel/kunstiõpetus	2	2%
			keemia	3	3%
			keemia/füüsika/matem./bioloogia	3	3%
			võõrkeel (inglise/saksa/vene)	15	15%
			inglise keel/inimeseõpetus	1	1%
			matemaatika	9	9%
			kehaline kasvatus	5	5%
			ettevõtlus/majandusõpe	2	2%
			muusika	3	3%
			sõjaline/riigikaitse	1	1%
			Kokku	100	100%

Aineõpetajate vanuselise jaotuse tabelist lähtub, et kõige rohkem respondente olid vanuses 40-49. Erialase jaotuse põhjal oli respondentide hulgas kõige rohkem klassiõpetajaid.

Tabel 3

Erialaspetsialistide vanuseline ja erialane jaotus

Vanus	Kokku		Õppeaine / eriala	kokku	%
20 > 29	5	10%	psühholoog	10	20%
30 > 39	12	23%	eripedagoog	11	22%
40 > 49	12	23%	logopeed	6	11%
50 > 59	15	30%	sotsiaalpedagoog	17	33%
60 > 69	1	2%	sotsiaalpedagoog/ inglise keel	1	2%
70 > 79	1	2%	sotsiaaltöötaja	1	2%
0määramata	5	10%	koolijuht	1	2%
Kokku	51	100%	tugiisik	1	2%
			abiõpetaja	1	2%
			LÕK-i õpetaja	1	2%
			noorsootöö	1	2%
			Kokku	51	100%

Aineõpetajate vanuselise jaotuse tabelist lähtub, et kõige rohkem respondente olid vanuses 30-39 ja 40-49, nimetatud vanuse põhjal oli respondentide arv võrdne. Erialase jaotuse põhjal oli respondentide hulgas kõige rohkem sotsiaalpedagooge.

Tabel 4

Administratsiooni vanuseline ja erialane jaotus

Vanus	kokku		Õppeaine / eriala	kokku	%
20 > 29	1	4,2%	direktor / direktori kt.	14	58%
30 > 39	3	12,6%	õppealajuhataja	8	34%
40 > 49	4	16,8%	noorema kooliastme juhataja	1	4%
50 > 59	11	45,4%	projektijuht	1	4%
			kokku	24	100%
60 > 69	3	12,6%			
0määramata	2	8,4%			
kokku	24	100%			

Administratsiooni vanuselise jaotuse tabelist lähtub, et kõige rohkem respondente oli vanuses 50-59. Erialase jaotuse põhjal oli respondentide hulgas kõige rohkem kooli direktoreid või direktori kohusetäitjaid.

3. TULEMUSED

Küsimustikele reageeris, kuid ei vastanud kõikidele teema plokkides olevatele küsimustele, kokku **24** kooli administratsiooni töötajat (direktor, direktori abi, õppealajuhataja), **51** eripedagoogi, **100** aineõpetajat ja **35** psüühilise erivajadusega lapse vanemat.

3.1 Lastevanemate arvamused psüühilise arengu häirega laste toimetulekust üldhariduskoolis tavaklassis õppides

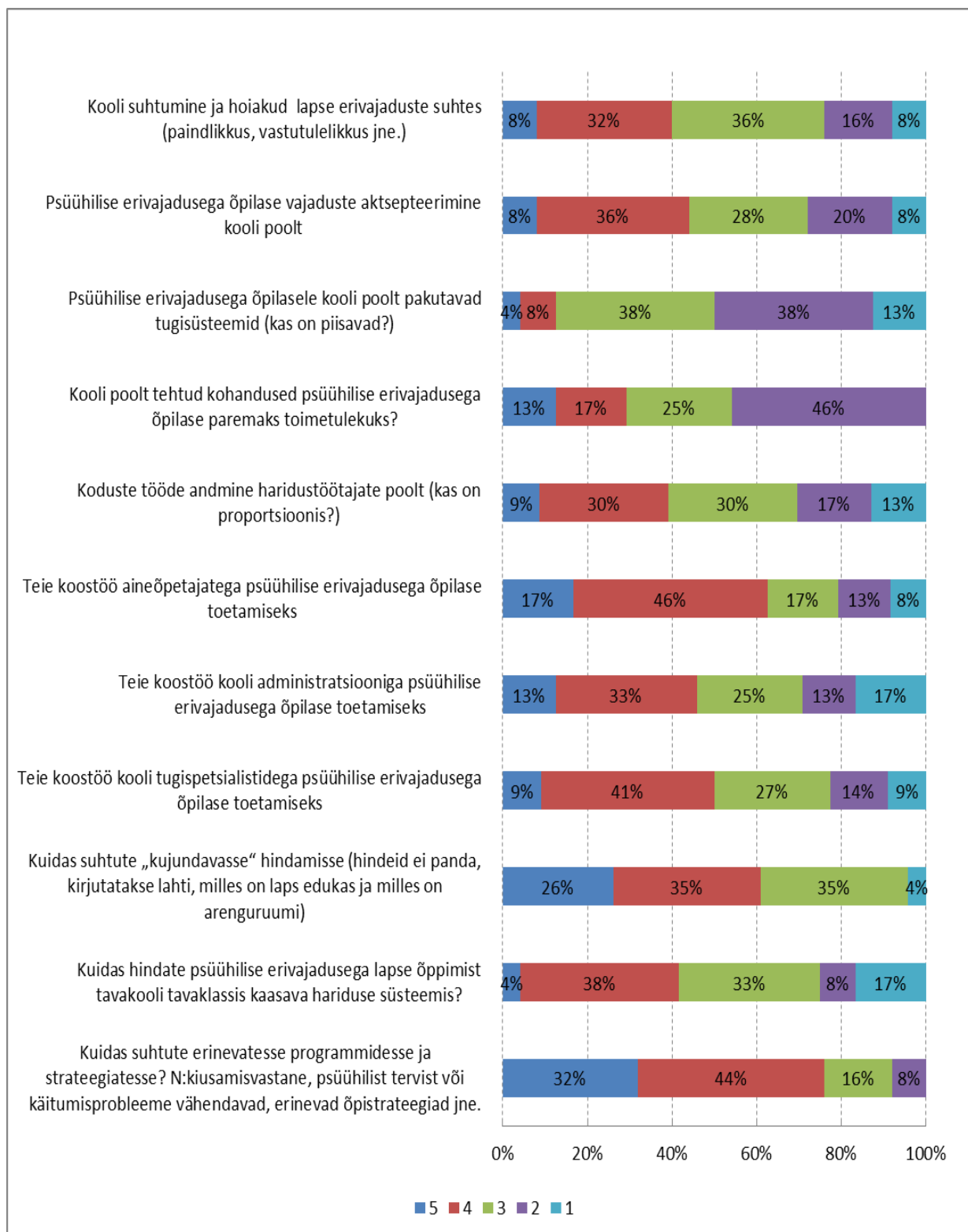
3.1.1 Kooli suhtumine ja hoiakud

Lastevanemate poolt hinnatud väidete kokkuvõtte protsentuaalne analüüs, igale küsimusele vastanud lastevanemate arv ja kaalutud keskmine on ära toodud (LISA12.1). Lastevanemate poolt hinnatud väidete analüüsist lähtub, et lapsevanemad on üldiselt hinnanud erinevaid väiteid kas pigem positiivseteks või keskmiseks. (5-väga positiivne; 4-pigem positiivne; 3-keskmine (nii ja naa); 2-pigem negatiivne; 1-väga negatiivne). Väidete hindamisel on mainitud hindamise kriteeriumeid iga väite puhul kasutanud keskel läbi 30-40% hindajatest.

Väga madalalt hindavad lapsevanemad kooli poolt tehtud kohandusi psüühilise erivajadusega õpilase paremaks toimetulekuks, 46% lastevanematest kokku hindasid antud väidet pigem negatiivseks. Lastevanematel paluti ka hinnata koostööd: aineõpetajatega, erialaspetsialistidega ja kooli administratsiooniga. Kõige paremaks on lapsevanemad hinnanud koostööd aineõpetajatega 63 % respondentidest hindas koostööd positiivseks. Kõige kehvemaks on lapsevanemad hinnanud koostööd kooli administratsiooniga, 46% respondentidest hindas koostööd heaks. Koostööd kooli tugispetsialistiga hindasid lapsevanemad keskmiseks, ehk 50% respondentidest hindas koostööd heaks.

Eelpool kajastatud hinnang koostöö suhtes ei too välja väga suuri erinevusi, keskel läbi peaaegu pooled lapsevanemad hindasid siiski koostööd kõikide haridustöötajatega pigem positiivseks. Väga positiivselt suhtuvad lapsevanemad „Kujundavasse“ hindamisse vastavalt 26% ja 35% lastevanematest hindasid antud hindamismeetodit kas väga positiivseks või pigem positiivseks. Tulemustest lähtub, et üle poolte kokku 61% lastevanematest pooldavad antud hindamismeetodit. Kõige positiivsemalt suhtusid lapsevanemad erinevatesse programmidesse 32% ja 44% lastevanematest olid väga

positiivsel või pigem positiivsel seisukohal. Küsimustiku esimeses plokis esitatud väidete hinnang lastevanemate poolt on protsentuaalselt ära toodud joonisel 1.

5-väga positiivne; 4-pigem positiivne; 3-keskmine; 2-pigem negatiivne; 1-väga negatiivne

Joonis 1. Kooli suhtumine ja hoiakud. Psüühilise erivajadusega laste vanemate arvamused

Esimese plokki eesmärk oli välja selgitada kooli suhtumine ja hoiakud psüühilise arengu häirega lastesse. Lastevanemate arvates on kooli suhtumine pealiskaudne, mittesõbralik puudub lahendusele orienteeritus ja ei anna täielikku kindlustunnet.

3.1.2 Toimetuleku toetamine

Lastevanemate poolt hinnatud küsimuste kokkuvõtte protsentuaalne analüüs, igale küsimusele vastanud lastevanemate arv ja kaalutud keskmine on ära toodud (LISA12.2). Lastevanemate poolt hinnatud küsimuste analüüsist lähtub, et lapsevanemad on üldiselt hinnanud erinevaid küsimusi kasutades kõige rohkem hindamiskriteeriumitena diferentseeritud skaalas välja toodud kriteeriume „mõnikord“ või „harva“ (5-alati, 4-sageli, 3-mõnikord, 2-harva, 1-mitte kunagi). Kuid leidis ka selliseid küsimusi, mis küsimuste hindamisel tõid esile suure vastanute protsendi, ehk vastanute arvamused koondusid üle 50% ulatuses vaid ühe kriteeriumi alla. 73% vastanute arvates ei ole õpilased oma psüühilise erivajaduse tõttu pidanud vahetama kooli. 77% lastevanematest pooldavad sageli „Biheivioristliku“ õpetamismeetodit. 60% lastevanematest arvab, et koolid ei arvesta laste toitumiserisusi (kui need esinevad). 61% lastevanematest olid arvamusel koolid ei ole lastevanematele võimaldanud nõustamist ega organiseerinud erinevaid koolitusi, tulemaks paremini toime psüühilise erivajadusega lapse toetamisega. Koostööalastest küsimustest nii aineõpetajatega, tugispetsialistidega kui ka kooli administratsiooniga tuleb välja fakt, et nii tugispetsialistid kui ka aineõpetajad on 50% vastajate arvates mõnikord teinud lastevanematele ettepanekuid koostööks, kuid mitte pidevalt ega läbivalt koguaeg. 44% arvates kooli administratsioon on harva pakkunud lastevanematele tuge, lahendusi jne. 28% vastanutest oli arvamusel, et seda on juhtunud mõnikord, selleks et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse toetamisega. Kui rääkida lastevanemate poolt esitatud ettepanekutest nii kooli juhtkonnale, aineõpetajale kui ka erialaspetsialistile, siis lastevanemate ettepanekuid on üldiselt aktsepteeritud kas sageli või mõnikord. 77% lastevanematel ei ole üldiselt esinenud konflikte kooli haridustöötajatega, kui seda on juhtunud, siis harva või peaaegu mitte kunagi. Psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud spetsialistide puudumise, raha puudumise, õppematerjalide puudumise või spetsiaalsete pedagoogiliste teadmiste puudumise tõttu lastevanemate arvates üldiselt mõnikord, nii arvab enamus vastanutest. Kooli osalemist erinevates programmides, toetamaks psüühilise erivajadusega õpilast, on enamus lapsevanemaid arvamusel, et sellest on olnud abi mõnikord. Küsimustiku teises plokis esitatud küsimuste hinnang lastevanemate poolt on protsentuaalselt ära toodud joonisel 2.

5-alati, 4-sageli, 3-mõnikord, 2-harva, 1-mitte kunagi

Joonis 2. Toimetuleku toetamine. Psüühilise erivajadusega laste vanemate arvamused

Teise plokki eesmärk oli välja selgitada kooli toimetuleku toetamine psüühilise arengu häirega lastesse. Lastevanemate arvates on kooli toetamine varieeruv ja ei anna samuti täielikku kindlustunnet.

3.1.3 Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused lastevanemate seisukohast

Kolmanda plokki moodustasid avatud küsimused, mida oli kokku viis. Edasi analüüsitakse avatud küsimuste vastuseid kokkuvõtlikult.

Ülesanne nr 1- Lapsevanemal tuli valida vastav erivajadus. Lähtudes Eesti Hariduse Infosüsteemist EHIS on psüühilise erivajaduse klassifikatsioon alljärgnev: (kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; düsleksia; düsgraafia; düskalkuulia; kerge intellektipuue; mõõdukas intellektipuue; raske või sügav intellektipuue; raske, krooniline või püsiv psüühikahäire; aktiivsus- ja tähelepanuhäire) Muu.

Tabel 5

Lastevanemate poolt esitatud andmed laste erivajadustest (ühel lapsel võib olla mitu erivajadust)

Erivajadus	Valikute arv
aktiivsus- ja tähelepanuhäire	18
kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus	8
kerge või mõõdukas intellekti puue	6
raske intellekti puue	1
raske krooniline või püsiv psüühikahäire	4
käitumishäire	1
stress	1
Kokku	39

Tabelist on näha, et kõige sagedamini esinevaks häireks lastevanemate poolt esitatud andmete põhjal on aktiivsus- ja tähelepanuhäire.

Küsimus nr 1- Kas seoses lapse psüühilise erivajadusega, on Teil võimalik õppida lähimas kodukohajärgses koolis? Kas peaksite vajalikuks psüühilise erivajadusega lastele kooli juurde eriklasside loomist? Palun põhjendada mõlemat vastust.

Esimese küsimusele esimesele poolele vastas **13** lapsevanemat. Vaatamata lapse psüühilisele erivajadusele oli kodukohajärgses koolis võimalik õppida **9** lapsel (**69%**) lapsevanema väite kohaselt. **4** lapsevanemat (**31%**) väitis, et seoses lapse psüühilise erivajadusega, ei ole lapse võimalik õppida kodukohajärgses koolis. Ülejäänud lapsevanemad ei vastanud esimesele osale küsimusest.

Esimese küsimuse teisele poolele vastas **21** lapsevanemat. **14** vastanut (**67%**) olid seisukohal, et koolide juurde tuleks luua ka eriklasse. Põhjendused olid alljärgnevad: *“...Laps käib temale sobivas väikeklassis, kus on ainult neli last. See on tema jaoks ideaalne lahendus ja väga vajalik, et tema niigi nõrk psüühika ei saaks rohkem kajastatud stressi tõttu, mida tekitaks tavakooli tavaklass. Laps õpib tavaprogrammi järgi ja õpetajal on oskused temaga hakkama saamiseks. Pean vajalikuks koolides eriklasside loomist (tolerantsuse, empaatiavõime kasvatamine, sotsiaalsus jne). Selliste klasside loomine tavakooli on vajalik, sest vastasel juhul jääb paljude erivajadustega laste haridustee lühikeseks või hoopis ei saa kooli minna, kuna paljude perede materiaalsed võimalused on piiratud. Erivajadusega lapse õppimine tavakoolis eriprogrammi järgi on raskendatud ja koormav nii lapsele, õpetajatele, kui lapsevanemale. Vähemalt kui vallas ei ole sellist klassi võimalik luua, siis suuremas asutuses peaks selline kool kindlasti olema, kus töötaks vastav arv spetsialiste, et lapsed saaksid ka vastavalt enda erivajadusele vajaliku koolihariduse. Peaks olema siiski eriklass- lastel endal on parem ja peaks olema vastava koolituse läbinud õpetaja. Eriklassi loomine oleks väga vajalik, esiteks õpetaja peab rohkem tähelepanu pöörama sellistele lastele ja samal ajal ei ole ka segavaks faktoriks teistele õpilastele. Võiks olla küll eriklassid erivajadustega õpilastele, kui mitte igas koolis, siis vähemalt maakonna ühes koolis. Arvestades, et tihtipeale nõuab psüühiline erivajadus individuaalset lähenemist, ole tavaklassis õppimine efektiivne. Terved lapsed ka kannatavad selle tagajärjel. Võiks olla eriehitusega klassid, milles õppetööd filmitakse ja analüüsiks soovijatele edastatakse. Igal käitumisel on põhjus, millest sünnib tagajärg. Rahulikult analüüsides saaks kindlasti midagi muuta...”*.

3 Lapsevanemat (**14%**) ei pooldanud tavakoolide juurde eriklasside loomist, põhjendused olid alljärgnevad: *“...Ei poolda eriklasside loomist, tundub, et see on lihtsam, aga see on märgistav ja seda oma lapsele ei soovi. Arvan, et erivajadusega lapsed peaksid õppima erivajadustega laste koolides, et ei tekiks väsimust suurest seltskonnast “märgistamist”, narrimist jne. Ei poolda eriklasside loomist, kuna see on*

tingitud tele- ning internetimeedia ajastust ja seetõttu oletan, et selliseid lapsi on palju...”.

Üksikute vastustena, vastajaid 4 lapsevanemat 19 %, oli üks lapsevanem oli seisukohal, et tema lapse õppimise tase tundub madalam. Kui oleks rohkem sellise diagnoosiga lapsi, siis oleks eriklassi loomine mõeldav. Kuid siiani seda diagnoosi eriti ei aktsepteerita. Üks lapsevanem väitis, et lapse erivajadus on jäetud tahaplaanile, pigem jäetud vaid pere mureks. Psüühilise erivajadusega laste vanemate arvamuste esimese avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjelatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 6.

Tabel 6

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused lastevanemate seisukohast. Psüühilise erivajadusega laste vanemate arvamused

Küsimus nr 1- Kas seoses lapse psüühilise erivajadusega, on Teil võimalik õppida lähimas kodukohajärgses koolis? Kas peaksite vajalikuks psüühilise erivajadusega lastele kooli juurde eriklasside loomist? Palun põhjendada mõlemat vastust.			
Küsimuse esimene pool. Arvamused/Vastanute arv/%			
jah	ei	vastanuid kokku	
9/69%	4/31%	13/100%	
Küsimuse teine pool. Arvamused/Vastanute arv/%			
jah	ei	arvamus puudub	vastanuid kokku
14/67%	3/14%	4/19%	21/100%

Psüühilise arengu häirega lastel on siiski üldiselt võimalik õppida elukohajärgses koolis ja lapsevanemad üldiselt pooldavad eriklasside loomist tavakoolide juurde.

Küsimus nr 2 - Mida peaks (või kas üldse peaks) kool omalt poolt tegema teisti, tulemaks paremini toime psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?

Küsimusele vastas 19 lapsevanemat. 5 lapsevanemat (26%) oli seisukohal, et „...kool peaks rohkem pakkuma tuge eri/väikelasside moodustamise näol, looma vastavad õppeklassid erivajadustega lastele, pakkuma rohkem järeleaitamise tunde, peab võimaldama kas individuaalõpet või parandusõpet. Põhjendused olid alljärgnevad: Väikeklasse on vaja peaaegu kõikide koolide juurde. Praktiliselt igas klassis on mõni laps, kes vajab eritähelepanu ja väiksemat kollektiivi. Kui tavaklassis on psüühilise

erivajadusega laps, siis see tekitab raskusi nii õpetajale kui ka klassikaaslastele. Kõige suuremaks kannatajaks on muidugi erivajadusega laps ise, keda ei tunnustata tavaklassis piisavalt ja ta võib saada "Halva lapse" maine, mis omakorda tema enesehinnangule halvast mõjub..."

3 lapsevanemat (**16%**) oli arvamusel, et "...pedagoogidele tuleks rohkem läbi viia koolitusi, tõsta pedagoogide tetalikkust, kuidas paremini toime tulla erivajadustega lastega. Aktiivsus- ja tähelepanuhäiretega lastele oleks vaja, et nii juhtkond, kui ka pedagoogid ning tugisikud teaksid rohkem sellise häirega lastest, kuna tavaliselt arvatakse, et nende käitumine on tingitud halvast kasvatuseset...". Rõhutati ka seda, et suur puudujääk on koostööst lastevanematega.

2 lapsevanemat (**10%**) (oli arvamusel, et kool peaks palkama rohkem tugispetsialiste ja abiõpetajaid. Rõhuti ka seda, et koolis peaksid olema vajalikud tugisüsteemid.

2 lapsevanemat (**10%**) arvas, et "...kui koolis on psühholoogid, tugispetsialistid, siis nad võiksid lastega tegeleda igapäevaselt, korrapäraselt ja proffesionaalselt, mitte paar korda nädalas või ühekordselt..."

Üksikute vastuste andjaid oli **7** lapsevanemat **38%**. Üksikute vastuste kohaselt tõid lapsevanemad välja erinevaid fakte. Mainiti kõigepealt probleemide varast märkamist, nende arutamist lapsevanemaga, soovitusi erialaspetsialistide poole pöördumiseks. Üks lapsevanem mainis, et tema lapsega tegeleb eripedagoog alles teist aastat ja lapsevanem leidis kogu informatsiooni lapse erivajaduse kohta internetist teadmiste omandamise kaudu. "...Rohkem paindlikkust ja arusaamist. Hetkel on tekkinud mulje, et saaks probleemsest lapsest lahti, oleks kõigile parem. Kool peaks rohkem tähelepanu pöörama sellele, mis üldse koolis toimub ja õpetajad peaksid lapsi kuulama rohkem ja laste muredele tähelepanu pöörama. Õpetajad peaksid tihedami kontrollima, kas laps on arusaanud tekstist ja vastavalt tulemustele korigeerima oma õpemetoodikat. Kool peaks lojaalsemalt suhtuma "teistsugustesse" lastesse ja rohkem vanematest aru saama. Koolil peaks olema rohkem finantsilisi vahendeid erivajadusega lapse arengu toetamiseks. Koduseid töid ei peaks olema nii palju, sest erivajadusega lapsega peab lapsevanem koguaeg koos õppima ja koormus on mõlemal poolel väga suur. Pedagoogid, just põhikoolis, peaksid olema avatumad ja tulema lastele rohkem vastu. Palju jääb ikkagi finantside taha. Kooli ja kohaliku omavalitsuse koostöö, pakkudes seejärel tugiteenuseid. Tuleb võimaldada lisategevusi, mis köidaks erivajadusega lapse tähelepanu, arvestama laste, lapse osalussooviga, mitte tõrjuma ja last süüdistama, vaid mõistma teda..."

Psüühilise erivajadusega laste vanemate arvamuste teise avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjelatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 7.

Tabel 7

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused lastevanemate seisukohast. Psüühilise erivajadusega laste vanemate arvamused

Küsimus nr 2- Mida peaks (või kas üldse peaks) kool omalt poolt tegema teisti, tulemaks paremini toime psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?					
Arvamused/Vastanute arv/%					
kohandused õppetöös eriklassid	rohkem koolitusi haridustöötajatele, koostöö puudub	tihedam abi osutamine, psühholoog jne.	tugispetsialistide palkamine HEV lastele	üksikud erinevad vastused	kokku
5/26%	3/16%	2/10%	2/10%	7/38%	19/100%

HEV-hariduslik erivajadus

Lapsevanemad on arvamusel, et kõige rohkem toetavad erinevad kohandused õppetöös ja kool peaks kõige rohkem just sellele rõhku pöörama, et kohandused oleksid toimivad.

Küsimus nr 3 - Millist abi ja kelle poolt peaks osutama nendele peredele, kus kasvab või kasvavad psüühilise erivajadusega lapsed, millest on praegu kõige rohkem puudus?

Küsimusele vastas **19** lapsevanemat **12** lapsevanemat (**63%**) oli arvamusel, et kõige rohkem on puudu informatsioonist, esmasest oskuslikust nõustamisest, kuidas lapsevanem peab käituma ja kelle poole pöörduma, nõustamine psühholoogi poolt ka sotsiaaltöötaja poolt, puudus on tugispetsialistidest, tugiisikutest, kolmanada isiku järelevalvest. Puudus on ka tahtest, erivajadusega laste peresid aidata või toetada. Lastevanemate arvamused olid alljärgnevad: “...Lisaks lastele vajavad kindlasti tuge lapsevanemad. Samuti vajavad lastevanemad õpetusi, kuidas igapäevaselt hakkama saada, et lapsel ja tervel perel kodust stressi vähendada. Oleks hea, kui pered, kus kasvab erivajadusega laps, saaksid ka omavahel kogemusi vahetada ja läbielamistest rääkida. Maapiirkondades on puudus igasugusest abist - koolis puudub logopeed või on tal liiga suur koormus, et jõuaks kõikide abivajajatega tegeleda. Tegevusterapeudi või eripedagoogi abist ei ole mõtet unistadagi. Lapsevanema nõustamine, teadmiste suurendamine on lapsevanema enda mure - soovitatakse otsida internetist vms. Päris täpselt ei ole siiani aru saanud, milline erinevus on individuaalsel õppekaval ja lihtsustatud õppel. Tugisüsteem puudub. Psühhiaatri juures käimine on nagu korraaks tule toomine, spetsialiste on vähe ja nendel samuti koormus suur. Koolis sageli on

puudus psühholoogist ja sotsiaalpedagoogist, kui nad ka olemas on, siis osalise koormusega. Tegelikult on lapsevanem oma probleemiga täiesti üksi ja sa nagu raiuksid läbi kiviseina paljaste kätega, et sind kuulda võetaks. Ühiskond on ebateadlik, haridussüsteem vajab väga suurt ümberkorraldust. Selline tunne, et kui su laps ikka hästi matemaatikat ei oska ja mälu ka suurem asi pole, siis polegi midagi teha. Kõik oleks nagu tulemusele orienteeritud, mida kõrgemale ja kaugemale, seda parem. Spetsialiste on väga vähe, abi pole kuskil ja last toetavad treeningud/ringid maksavad palju. Võtmesõnaks on siiski oskuslik nõustamine (sotsiaaltöötaja, psühholoog), et perele oleksid teada kõik võimalikud teenused. Peab olema tugispetsialist, kellega koos saaks analüüsida lapse käitumist, st selgitada välja tegelikud käitumise põhjused...”.

4 lapsevanemat (**21%**) oli seisukohal, et Riik/kohalik omavalitsus saaksid kindlasti palju rohkem ära teha (koolide eelarved jms sõltuvad enamjaolt nende otsustest). “...Kohalik omavalitsus peaks aitama soetada erivajadustega lastele kohandatud õppevahendeid. Psühholoogi tasuta nõustamist, võiks rahastada kohalik omavalitsus, samuti võiks iga omavalitsus toetada antud peresid ja aidata otsida võimalikult parimat lahendust antud lapsele...”.

Üksikute vastuste andjaid oli **3** lapsevanemat **16%**. Üksikute vastustena märgiti ära, et peavad olema pikapäevarühmad, kus tegeldaks lugemisega ja tekstist arusaamise kontrolliga ning vajadusel sisu lahtiseletamisga. Ühe lapsevanema arvamuse kohaselt on puudus sellest, et pedagoogid ei tea põhjalikult lapse diagnoosi, kuidas sellise lapsega kontakti leida ja aidata ka teiste lastega kontakti leida.

Psüühilise erivajadusega laste vanemate arvamuste kolmanda avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjelatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 8.

Tabel 8

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused lastevanemate seisukohast. Psüühilise erivajadusega laste vanemate arvamused

Küsimus nr 3- Millist abi ja kelle poolt peaks osutama nendele peredele, kus kasvab või kasvavad psüühilise erivajadusega lapsed, millest on praegu kõige rohkem puudus?			
Arvamused/Vastanute arv/%			
info, nõustamine	suurem riigi, KOV toetus	üksikud erinevad vastused	vastanuid kokku
12/63%	4/21%	3/16%	19/100%

KOV-Kohalik Omavalitsus

Lapsevanemad olid arvamusel, et kõige rohkem on puudu just esmasest vajalikust infost ehk oskuslikust nõustamisest, mis on just edaspidise tegevuse aluseks.

Küsimus nr 4 - Mis praegu lapsevanemale/hooldajale kõige rohkem muret teeb psüühilise erivajadusega lapse toetamisel või õpetamisel ja kuidas on Teie meelest võimalik probleemi lahendada?

Küsimusele vastas **19** lapsevanemat. Üksikute vastuste andjaid oli **19** lapsevanemat (**100%**). Üksikutes arvamustes, mis lapsevanematele muret valmistavad, toodi välja alljärgnevad faktid: *“...Kõige raskem on lapse vaba aja sisustamine, kui koolipäev lõpeb ja lapsevanem ise peab tööl olema, samuti igapäevaste stressiolukordadega hakkama saamine, nii et lapse psüühika ei kannataks. Kõige rohkem enam muret valmistav eakaaslastega suhtlemine (eriti 4-6 klass). Puudub valik, kuhu psüühilise erivajadusega lapsi kooli panna. Mure on kiusamisega koolis, selle tõttu on ka hinded halvemad. Vastavate haridusasutuste ebapiisav olemasolu. Valitsus peaks suunama rohkem vahendeid erivajadusega lastele mõeldud koolide, klasside, jne. loomiseks ja programmide teostamiseks. Probleem on sügav, sest psüühilise erivajadusega isikutele võib vajalik olla tugiisiku teenus, selline teenus on küll olemas, kuid praktiliselt kättesaamatu. Sotsiaalhoolekandesüsteemis vajalik õpetada spetsialiste, tugiisikuid, kes saaksid aidata selliseid peresid, kus kasvavad psüühilise erivajadusega lapsed. Edasiõppimise võimalused pärast põhikooli on suhteliselt vähesed, rohkem võiks olla kutsekoole üle Eesti (sh Tallinnas), kus on pakutakse võimalust omandada eriala noortele, kes on põhikooli lõpetanud lihtsustatud õppel olles või pole üldse põhiharidust omandanud. Oluline on, et laps omandaks eriala, leiaks tööd ja saaks tulevikus oma eluga hakkama. Muret teeb kiire elutempo, vanemate töötamine kodunt eemal, psüüholoogide nappus ja pikad vastuvõtujärjekorrad. Kool võiks võimaldada psüühilise erivajadusega lastele näiteks tasuta pikapäevarühma, kus lapsed saaks õppida ja tuge õpetajalt, kui vaja on, seal oleksid muidugi ainult erivajadustega lapsed. Teadmiste puudumine, siin võiks kas kool või kohalik omavalitsus aidata korraldada vastavaid kursuseid või õpitubasid lastevanematele. Ebapiisav materiaalne toetus. Ei tunta huvi, miks lapse õppedukus on madal, õpetajad ei tunne huvi selle vastu, kuna palk ei sõltu tööviljakusest. Pedagoogide ebaprofessionaalne suhtumine, käitumishäirega laps on koduse kasvatamatuse vili, mitte haigus. Kõige raskem on lapsega koos õppimine - oskustest ja ajast tuleb puudu. Peres on veel 4 last ja nendest on üks laps keskendumisraskustega ja vajab samuti abi ning lapsevanemate jõud on lihtsalt otsas, palju oleks abi tugiisikust/spetsialistist, kes aitaks näiteks lapsega õppida. Vähe on neid pedagooge tavakoolis, kes tegelikult ka aru saavad lapse probleemi olemusest ja ei pea*

häirega last kohe automaatselt lihtsalt halvasti käituvaks lapseks. Puudub kogu tugivõrgustik, aeg, raha, huvi puudus...”.

Kuna probleemid olid väga erinevat laadi, siis ühtse kokkuvõtliku idee alla neid koondada ei olnud võimalik. Probleemid olid pigem pedagoogilis-sotsiaalset laadi.

Küsimus nr 5 - Mis on Teie meelest koolis väga hästi organiseeritud, kuidas toetatakse kooli poolt psüühilise erivajadusega lapsi (positiivsed küljed, parimad praktikad), mida tahaksite välja tuua ja jagada ka teistele koolidele või psüühilise erivajadusega laste vanematele?

Küsimusele vastas **16** lapsevanemat. **4** vastanut (**25%**) leidis, et koolis pole midagi hästi organiseeritud. On ainult negatiivsed kogenused, kahjuks ei midagi positiivset. Ühele lapsevanemale on olnud ebaselge kui palju psühholoog on üheksa aasta jooksul lapse arengusse panustanud. “...Mitte kedagi ei huvita koolis psüühilise erivajadusega lapse toetamine ja tema probleemide lahendamine, pidev koolikiusamine jne. ja lapsed ei saagi abi, kui neil vaja on, positiivne kogemus puudub...”.

4 lapsevanemat (**25%**) oli arvamusel, et “...positiivne on see, et tavakooli juurde on loodud väikeklassid, on võimalik õppida individuaalse õppekava või lihtsustatud õppekava alusel. Lastevanemate arvamused olid aaljärgnevad: Tänu väikeklassidele on kõik väga hästi korraldatud. Laps käib koolis rõõmuga ja teda tunnustatakse saavutuste eest. Lasteaias käies õeldi kogu aeg talle kui halb ta on. Laps käib esimeses klassis ja ta ütleb et kool on teda teinud õnnelikumaks. Eriklass on vajalik põhiainete õppimiseks, kuid hea on, kui laps saab koos eakaaslastega ka mõnes tunnis käia. Meie koolis just nii ongi. Väikeklassis õpivad sellised lapsed eesti keelt, matemaatikat, loodusõpetust, kuid teistega koos muusikat, võõrkeelt, kehalist kasvatust, tööõpetust. See paneb ka teisi sellise vajadusega lapsega rohkem arvestama ja lapsed on väga toetavad ning mõistvad. Sageli jääb eriklasside loomine koolis rahaliste probleemide taha. Pedagoogid ja tugispetsialistid on vastu tulnud ja lapsele on tehtud lihtsustatud õppekava- Õpetaja annab ülesandeid natukene vähem ja osa kaupa, see on hea...”. Üksikute vastuste andjaid oli **50%**. Üksikute arvamuste kohaselt koolis on positiivne see, et “...on pidev kontakt juhtkonna, õpetajate ja vanemate vahel. Vajadusel korraldatakse ümarlauda kõigi osapooltega ja loomulikult on sinna kaasatud ka laps...”. Ühe lapsevanema arvamuse kohaselt on lapsel hetkel hea klassijuhataja, kellega koostöö toimib hästi. Ühele lapsevanemale oli kool pakkunud psühholoogi abi.

Üks lapsevanem oli arvamisel, “...et koolis on ainult sel juhul asjad hästi organiseeritud, kui on leitud head spetsialistid tööle (sotsiaalpedagoog, psühholoog), kes aitavad integreerida pedagooge (juhtkonda) ja lapsi lapsevanemaid omavahel...”

Üks lapsevanem oli arvamisel, et “...kahjuks hetkel suudavad ainult erakoolid pakkuda psüühilise erivajadusega lastele piisavalt head õppekeskkonda, turvalisust, tugisüsteemi...”.

Psüühilise erivajadusega laste vanemate arvamuste neljanda avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjelatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 9.

Tabel 9

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused lastevanemate seisukohast. Psüühilise erivajadusega laste vanemate arvamused

Küsimus nr 5- Mis on Teie meelest koolis väga hästi organiseeritud, kuidas toetatakse kooli poolt psüühilise erivajadusega lapsi (positiivsed küljed, parimad praktikad), mida tahaksite välja tuua ja jagada ka teistele koolidele või psüühilise erivajadusega laste vanematele?			
Arvamused/Vastanute arv/%			
koolis pole midagi hästi organiseeritud 4/25%	eriklassid, kohandused õppetöös jne. 4/25%	üksikud erinevad vastused 8/50%	vastanuid kokku 16/100%

Poolte vastanute arvates, on koolis psüühilise arengu häirega õpilaste toetamisel ka positiivseid külgi ja kooli ning erialspetsialistide tööd väärtustatakse. Pooltel vastanutest on olnud vaid negatiivsed kogemused. Ülejäänud respondendid esitasid erinevaid seisukohti.

3.2 Kooli aineõpetajate arvamused psüühilise arengu häirega laste toimetulekust üldhariduskoolis tavaklassis õppides

3.2.1 Kooli suhtumine ja hoiakud

Aineõpetajate poolt hinnatud väidete kokkuvõtte protsentuaalne analüüs, igale küsimusele vastanud aineõpetajate arv ja kaalutud keskmine on ära toodud (LISA13.1). Aineõpetajate poolt hinnatud väidete analüüsist lähtub, et aineõpetajad on üldiselt hinnanud erinevaid väiteid kas pigem positiivseks või keskmiseks. (5-väga positiivne; 4-pigem positiivne; 3-nii ja naa; 2-pigem negatiivne; 1-väga negatiivne). Väidete hindamisel on mainitud hindamise kriteeriumeid iga väite puhul kasutanud keskmiselt 30-50% hindajatest.

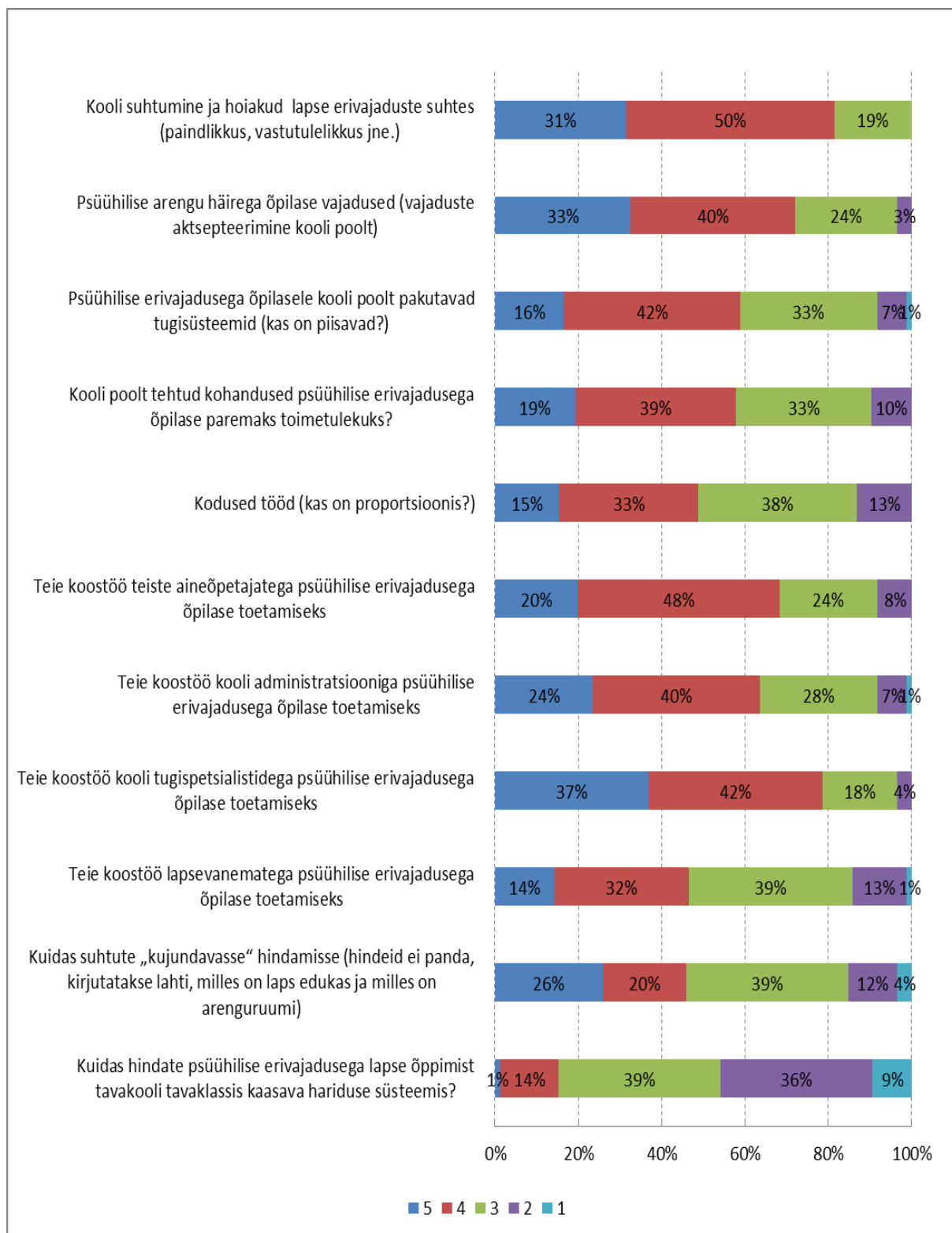
Väga kõrgelt hindavad pedagoogid kooli suhtumist ja hoiakuid lapse erivajaduste suhtes 81% vastanutest hindab suhtumist positiivseks. Samuti psüühilise erivajadusega õpilase vajaduste aktsepteerimise osas kooli poolt, 73% õpetajate hinnang on väga positiivne või pigem positiivne. Samuti hindavad 79% õpetajad koostööd kooli tugispetsialistiga väga positiivseks või pigem positiivseks. Sama arvamus on ka koostöö osas teiste aineõpetajatega, 68% respondentidest hindavad koostööd positiivseks.

Madalamalt hindavad aineõpetajad koostööd lastevanematega, 46% arvates on koostöö positiivne ja 39% arvates on see keskmine.

Aineõpetajad ei poolda psüühilise erivajadusega lapse õppimist tavakooli tavaklassis vaid 15% vastanutest hindavad antud väidet positiivseks, 39% vastanutest on keskmisel seisukohal e. nii ja naa ning 45% arvates on see negatiivne.

Kujundava hindamise suhtes 46% aineõpetajatest toetavad antud hindamismeetodit, 39% on keskmisel seisukohal ja 16% õpetajatest kokku peavada nimetatud hindamismeetodit pigem negatiivseks või väga negatiivseks.

Küsimustiku esimeses plokis esitatud väidete hinnang aineõpetajate poolt on protsentuaalselt ära toodud joonisel 3.

5-väga positiivne; 4-pigem positiivne; 3-keskmine; 2-pigem negatiivne; 1-väga negatiivne

Joonis 3. Kooli suhtumine ja hoiakud. Aineõpetajate arvamused

Esimese ploki eesmärk oli välja selgitada kooli suhtumine ja hoiakud psüühilise arengu häirega lastesse. Aineõpetajate arvates on kooli suhtumine positiivne.

3.2.2 Toimetuleku toetamine

Aineõpetaje poolt hinnatud küsimuste kokkuvõtte protsentuaalne analüüs, igale küsimusele vastanud aineõpetaja arv ja kaalutud keskmine on ära toodud (LISA13.2).

Aineõpetajate poolt hinnatud küsimuste analüüsist lähtub, et aineõpetajad on üldiselt hinnanud erinevaid küsimusi kasutades kõige rohkem hindamiskriteeriumitena diferentseeritud skaalas välja toodud kriteeriume sageli või mõnikord. (5-alati, 4-sageli, 3-mõnikord, 2-harva, 1-mitte kunagi). Kuid leidus ka selliseid küsimusi, mis küsimuste hindamisel tõid esile suure vastanute protsendi (ehk vastanute arvamused koondusid üle 50% vaid ühe kriteeriumi alla. 68% aineõpetajatest leidsid, et kool ja pedagoogid hindavad alati või sageli lapse tugevaid külgi. 73% arvates pedagoogid teevad alati kohandusi õppetöös.

Aineõpetajad üldiselt ei kasuta „Biheivioristliku“ õpetamismeetodit, 15% vastanutest kasutavad õpetamismeetodit alati või sageli, 52% vastanutest kasutavad õppemeetodit mõnikord ja 33% vastanutest kasutavad õppemeetodit harva või mitte kunagi.

Koostöö osas on aineõpetajate ettepanekuid aktsepteerinud 69% arvates alati või sageli kooli juhtkond ja 70% arvates on erialaspetsialistid aktsepteerinud aineõpetajate ettepanekuid alati või sageli. Psüühilise arengu häirega laste vanemad on 36% arvates aktsepteerinud aineõpetajate ettepanekuid alati või sageli ja 42% arvates mõnikord. Selles osas, mille tõttu on takerdunud psüühilise erivajadusega lapse abistamine (kas raha, spetsialistide puuduse, õppevahendite puuduse või ebapiisavate pedagoogiliste teadmiste tõttu) on arvamused väga lahknevad ja ühtset seisukohta ei ole.

Küsimustiku teises plokis esitatud küsimuste hinnang aineõpetajate poolt on protsentuaalselt ära toodud joonisel 4.

5-alati, 4-sageli, 3-mõnikord, 2-harva, 1-mitte kunagi

Joonis 4. Toimetuleku toetamine. Aineõpetajate arvamused

Teise plokki eesmärk oli välja selgitada kooli toimetuleku toetamine psüühilise arengu häirega lastesse. Aineõpetajate arvates üldiselt pedagoogid toetavad psüühilise arengu häirega laste arengut, üle poolte vastanutest olid arvamisel, et hinnatakse laste tugevaid külgi ja tehakse kohandusi õppetöös. Kool tervikuna panustab vähem, kui aineõpetajad.

3.1.3 Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused aineõpetajate seisukohast

Kolmanda plokki moodustasid avatud küsimused, mida oli kokku viis. Edasi analüüsitakse avatud küsimuste vastuseid kokkuvõtlikult.

Küsimus nr 1- Mida peaks (või kas üldse peaks) kool omalt poolt tegema teisti, tulemaks paremini toime psüühilise arengu häirega lapse õpetamisega?

Küsimusele vastas **66** koolide aineõpetajat. **22** vastanut (**33%**) oli seisukohal, et psüühilise erivajadusega lapse õpetamine on efektiivsem, kui kool loob väikeklasse, alternatiivina pakuti välja ka õppimine võimalikult väikeses grupis või rühmas, individuaalõpe, üks ühele õpe, rahunemisklassid jms. Väikestes kollektiivides on vähe häirivaid faktoreid ja töö toimib. Suurtes klassides (24 ja rohkem õpilast) kannatavad seetõttu teised õpilased, mida väiksem klass, seda väiksemad erinevused õpilaste vahel. „...Peab kasutama aeg-ajalt eraldamist suurest grupist (võimaldama mõned tunnid 1:1 õpet. Vajalikud oleksid nn rahunemisklassid, et saaks õpilase vajadusel poole tunni pealt vähemate silmapaaride alla saada. Eraldi õpetaja põhiainetes...”.

13 vastanut (**20%**) õpetajatest oli arvamisel, et vaja oleks kindlasti kaasata laste kõrvale abiõpetajaid, tugisikuid, eripedagooge, tugispetsialiste, eriväljaõppega õpetajaid **13** vastanu hulgast oli üks õpetaja seisukohal, et psüühilise arengu häirega lastel peaks olema eraldi õpetaja. „...Iga erivajadus eeldab teatud spetsialisti, tavakool suudab ehk 1-2 last aidata. Ettepanekute realiseerimine jääb aga tihti raha puuduse tõttu realiseerimata...”.

2 vastanut (**3%**) õpetajatest avaldasid arvamust, „...lapsevanematega tuleks tihedamalt koostööd teha ja peaks olema rohkem arutelusid...”.

Üksikute arvamuste andjaid oli **29** aineõpetajat (**44%**). Üksikute vastustena toodi välja alljärgnevad faktid: „...Kool peaks olema sihikindlam ja tegutsema eesmärgi nimel, mitte jätma asja pooleli, kui klassijuhataja seda pidevalt meelde ei tuleta. Samuti seadma sellise õpilase vajadused prioriteediks, mida vajadusel ka rahaliselt toetada.

Kool peaks muretsema erivajadusega lapsele spetsiaalse kindla ruumi, mitte suvalise klassiruumi, mis parasjagu vaba on. Koolipere peaks olema sallivam, õpilased teadlikumad teiste erivajaduste osas. Kool peaks leidma võimaluse toetada pedagooge õppekirjandusega. Kool peaks leidma vahendeid luues rohkme võimalusi õppida tasemerühmades, "tavaline" koolilaps vajab ka tähelepanu. Teha tuleks rohkem koostööd kõigi osapoolte vahel, kes on seotud psüühilise erivajadusega õpilasega. Kool peaks tugevdama õpetajatevahelist kogemiste vahetamist ning tugispetsialistiga konsulteerimise võimalusi, samuti väliskoolitusi. Koolis tuleks luua eraldatud koridoriosa, hoonetiib. Tavakooli liigne lärm ja suurus süvendavad lapse niigi nõrka psüühilist seisundit. Pedagoogid ning kooli juhtkond peaks olema avatumad ja mõistvamad erivajadustega õpilaste suhtes...".

Aineõpetajate arvamuste esimese avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjelatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 10.

Tabel 10

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused aineõpetajate seisukohast. Aineõpetajate arvamused

Küsimus nr 1- Mida peaks (või kas üldse peaks) kool omalt poolt tegema teisti, tulemaks paremini toime psüühilise arengu häirega lapse õpetamisega?				
Arvamused/Vastanute arv/%				
eriklasside loomine, kohandused õppetöös	kaasata laste kõrvale abiõpetajad, tugiisikud eripedagoogid	tihedam koostöö lastevanematega	üksikud erinevad vastused	kokku
22/33%	13/20%	2/3%	29/44%	66/100%

Aineõpetajate arvates kõige olulisem, vajalikum psüühilise arengu häirega õpilaste toetamise komponent on eriklasside loomine ja erinevad kohandused õppetöös.

Küsimus nr 2- Millist abi ja kelle poolt peaks osutama nendele peredele, kus kasvab või kasvavad psüühilise erivajadusega lapsed, millest on praegu kõige rohkem puudu?

Küsimusele vastas **65** koolide aineõpetajat. **13** vastanut (**20%**) olid seisukohal, et sellised pered vajavad asjalikku nõustajat, psühholoogi, psühhiaatrit, kindlasti tugiisikut, isiklikku abistajat, pidevalt peavad toimuma spetsialistide konsultatsioonid,

mille käigus nõustatakse kogu perekonda ja antakse vastavat infot. „...*Abiõpetaja on mõnele lapsele ainus pääsetee...*“.

8 vastanut (**12%**) olid arvamisel, „...*peresid peaks kõigepealt toetama kohalik omavalitsus (sotsiaaltöötajad), kes aitaks leida perele tugiisiku, toetama õppevahenditega...*“ Arvamuste seas mainiti ärka kooli toetuse (kooli tugipersonal, pedagoogid), „...*samas vajavad mitmed vanemad ise tugiisiku teenust, sest ei suuda ise oma elu korraldada. Samuti peab olema toetus ja nõustamine (linna- või vallavalitsuse poolt), et vanem mõistaks oma last ja aktsepteeriks oma last sellisena nagu ta on. Vanemad vajavad tuge ja nõustamist, kuidas toime tulla. Neil on vaja, et keegi kuulaks ka nende muresid. Tõhusamalt võiks töötada ka valla lastekaitse spetsialist...*“.

6 vastanut (**9%**) olid seisukohal, et lapsevanemad vajaksid vastavasisulist koolitust, mis aitavad peredel saavutada enesekindluse ja stabiilsuse.

5 vastanut (**8%**) olid seisukohal, et „...*abi peaks tulema otse riigilt...*“ üks vastanu viie hulgast põhjendas eelnimetatud fakti sellega, et omavalitsuste kanda on juba niigi väga mitmed teenused. „...*Puudus on erialaspetsialistidest, maakool ei saa neid aga palgata nappide finantsvahendite tõttu. Vajalik oleks luua ka tugikodusid. Kokkuvõtlikult, riik organiseeriks nõustamise ja toetaks ja rahaliselt...*“.

2 vastanut (**3%**) olid arvamisel, et vanemetele tuleks võimaldada ka puhkust. „...*Kogukonnas võiks olla mõni lahke nii nimetatud vanaema teenus, et vanematele mõnikord õhtul puhkemomente anda...*“.

2 vastanut (**3%**) olid mures sellepärast, et psühholoogi, psühhiaatri, juurde või uuringutele pääsemine on raskendatud, sest järjekorrad on väga pikad.

Üksikute vastuste andjaid oli **29** aineõpetajat (**45%**). Üksikute ettepanekutena mainiti ära, et riik, omavalitsus, lasteaed, õppeasutus, nimetatud ametkonnad peaksid tegema pidevat koostööd, et pakkuda tuge psüühilise erivajadusega laste peredele. Psüühilise erivajadusega lapsed peaksid käima kodulähedastes väikestes koolides. Suur kool ja suur klass neile õppimiseks ei sobi, nad vajavad turvalisemat keskkonda. Eriti maapirkondades on puudus tugispetsialistidest ja rahast. Erivajadusega lastele ja nende peredele tuleks pakkuda loovusteraapiat. Samuti oldi seisukohal, et tuleks taastada erikoolide süsteem, kus lastega tegeleks spetsialistid. Puudus on sellest, et õpetajatel on suured koormused ja on raske arvestada erivajadustega lastega, ka üldiselt ühiskondlikul hoiakul on suur arenguruum. „...*Suur puudus on mõistmisel ja arusaamisel, et ka arenguhäirega laps on osa ühiskonnast ja kõike ei saa võtta ühe mõõdupuu järgi...*“.

Aineõpetajate arvamuste teise avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjelatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 11.

Tabel 11

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused aineõpetajate seisukohast. Aineõpetajate arvamused

Küsimus nr 2- Millist abi ja kelle poolt peaks osutama nendele peredele, kus kasvab või kasvavad psüühilise erivajadusega lapsed, millest on praegu kõige rohkem puudu?							
Arvamused/Vastanute arv/%							
abistaja, KOV toetus lastevanemate otsene riigi puhkus pikad üksikud kokku nõustaja, kooli toetus koolitus toetus vanematele järjek. erinevad tugiisik info vastused							
13/20%	8/12%	6/9%	5/8%	2/3%	2/3%	29/45%	65/100%

Aineõpetajate arvates kõige olulisemaks peeti vajalikku info edastamist e. oskuslikku nõustamist ja tugiisiku sisseviimist perede toetamiseks.

Küsimus nr 3- Mis praegu aineõpetajale kõige rohkem muret teeb psüühilise erivajadusega laste toetamisel või õpetamisel ja kuidas on Teie meelest võimalik probleemi lahendada?

Küsimusele vastas **71** koolide aineõpetajat. **19** vastanut (**27%**) olid arvamusel, „...*et on suured klassid, aeg, võimalused (ei saa aidata teiste laste arvelt), ei saa kõikide laste eripära arvestada. Ei jää aega erivajadustega õpilasele, ei jõua panustada, vaja abiõpetajat, Õpetaja ei suuda sellise kirju seltskonnaga hakkama saada, kuna HEV laps vajab tunduvalt rohkem tähelepanu ja aega, paratamatult jääb mõni tähelepanuta. Teoreetiliselt on kaasav haridus ilus. Kui siiski, erivajadusega laps vajab õpetaja tähelepanu 45 inmutit koolitunnist. Aga teised lapsed?...*”.

4 vastanut (**6%**) olid arvamusel, et “...*napib oskusi psüühilise erivajadusega lastega toimetulekuks, vajalikud koolitused. ebakompetentsus kõikvõimalike erivajaduste suhtes...*”.

3 vastanut (**4%**) olid seisukohal et puuduvad tööruumid, õppematerjalid, võimalused, õppevahendid kogemused.

3 vastanut (**4%**) olid mures just õpilaste käitumusliku poolega. Kui õpilase erivajadusega kaasneb agressiivne käitumine on õpetajal kõige raskem tavaklassis

sellise õpilasega töötada. Kui erivajaduseks on õppimisraskused, siis need on ületatavad ja mittesegavad asjaolud tunni läbiviimisel. On ka õpilasi, kes ei allu koolikorra ja töökäskudele.

2 vastanut (**3%**) olid arvamusel, *“...et kindlasti vajavad tavakooli õpetajad palju rohkem juhtkonna poolset tuge nii lihtsalt mõistva suhtumisena kui ka tugeva toena võimaldades spetsiaalsetel kursustel/ koolitustel osalemist, mis hetkel täiesti puudub. Kahjuks ei piisa õppejuhi väitest: "Sina oled õpetaja, sina pead teadma ja oskama!" Samuti ei leia õpetaja lapsevanemate poolset tuge, tihti ei mõista lapsevanem ise ka, et pika koolipäeva lõpus ei suuda tema laps pikapäevavarühmas kõiki koduseid töid teha, vaid vajab puhkust ja seda, et ka kodus keegi teda õppimises aitaks või aitaks vaadata, et kõik järgmiseks päevaks vajalik oleks koolikotis ja see, mida vaja ei ole, jääks koju. Kahjuks ei aita siin alati ka omavalitsuse poolt määratud tugiisiku abi perele. Peamine mureallikas on see, et kooli juhtkond ei näe piisavalt vaeva, et tagada psüühilise erivajadusega lapsele need tingimused, mis on talle soovitatud nõustamiskomisjoni poolt. Ma ei näe sellele probleemile muud lahendus peale selle, et kool võtab enda südameasjaks selliste õpilaste toetamise...”*.

Üksikute vastuste andjaid oli **40** aineõpetajat **56%**. Üksikute vastustena tõid õpetajad välja, et *“...psüühilise erivajadusega lapsed väsivad ruttu, kuid ka õppemeetodite vaheldumine pole lahendus, sest iga uus tegevus vajab aega ümberhäälestuseks-aega peaks olema lihtsalt enam. Muret teeb see, et töökorraldust peab väga palju muutma. Abiks tuleks see, kui oleks väiksem tunnikoormus, et jõuaks paremini läbi mõelda oma tunnid. Lisaks olid õpetajad mures selle üle, et spetsialistide juurde pääsemine peaks olema kiirem järjekorrad on pikad, ei jõua abi ära oodata, enne saab kooliaasta läbi. Kui laps käibki psüüholoogi juures, siis ega aineõpetajat ju keegi väga ei teavita, aineõpetaja teab ainult, et laps käib psüüholoogi juures, aga konkreetseid nõuandeid või soovitusi kuidas käituda/ mitte käituda konkreetse lapse puhul ei ole (näiteks on ju lapsi, kes ei talu puudutust, samas mõni rahuneb just, kui õpetaja käe õlale paneb. Tihti on vanemad võimetud nii oma last aitama kui kooliga koostööd tegema, õpetaja vajaks enda kõrvale tunduvalt rohkem tugispetsialiste, ainult tugev ja tark meeskonnatöö toob soovitud tulemusi. Muret teeb ka teiste õpilaste tolerantsuse ja empaatiavõime puudumine. Lahendada saab laste ja nende vanemate harimisega...”*.

Samuti oldi seisukohal, et erivajadusega lastega peaksid tegelema vastava haridusega spetsialistid, mida aga ikka ja jälle napib.

Aineõpetajate arvamuste kolmanda avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused on kirjelatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 12.

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused aineõpetajate seisukohast. Aineõpetajate arvamused

Küsimus nr 3- Mis praegu aineõpetajale kõige rohkem muret teeb psüühilise erivajadusega laste toetamisel või õpetamisel ja kuidas on Teie meelest võimalik probleemi lahendada?						
Arvamused/Vastanute arv/%						
Suured klassid, ei võimalda panustada HEV õpilasele	oskuste puudulikkus, vajalikud koolitused	puuduvad tööruumid, õppematerjalid, töövahendid	mure õpilaste käitumusliku poolega	rohkem üksikud erinevad juhtkonna vastused tugi		
19/27%	4/6%	3/4%	3/4%	2/3%	40/56%	71/100%

HEV-hariduslik erivajadus

Kõige rohkem on aineõpetajad mures sellepärast, et on suured klassid, kõigile ei jõua läheneda individuaalselt ja nii võivad psüühilise arengu häirega õpilased jääda piisava tähelepanuta.

Küsimus nr 4- Mis on Teie meelest koolis väga hästi organiseeritud, et toetada psüühilise arengu häirega laste erivajadusi (positiivsed küljed, parimad praktikad), mida tahaksite välja tuua ja jagada ka teistele koolidele või psüühilise erivajadusega laste vanematele?

Küsimusele vastas **63** koolide aineõpetajat. **21** vastanut (**33%**) olid seisukohal, “...et koolis on olemas tugispetsialistid, kes täiel määral panustavad erivajadustega laste toetamisse. Järgnevalt kajastatakse võimalikult täpselt õpetajate seisukohti antud teema valdkonnas...” Heade sõnadega tänamine teeb alati rõõmu. “...Koolis on väga tugev psühholoog ja eripedagoog. Üldjuhul toimib aineõpetajate omavaheline koostöö ja tugi ning head nõu saab ka tugipersonalilt, tugispetsialistid tevad suurepärase koostööd. Tugev, koolitatud ja kokkuhoidev meeskond, samuti koostöö tugiisikutega, sotsiaaltöötajatega ning lastevanemaid julgustatakse probleemidest rääkima, pakutakse koostöövõimalusi. Psühholoogi tegelemine erikohtlemist ja muredega õpilastega. Meie koolis on hästi töökas sotsiaalpedagoog, kelle töös on üheks prioriteediks õpilaste omavahelised suhted, see loob sõbraliku õhkkonna. Hea koostöö on abiõpetajaga. Koolis on õpiabid, sotsiaalpedagoog, logopeed, kes tegelevad alati kui on vaja. Meil on eriline eripedagoog: suurepärase ettevalmistusega, kogemustega, analüüsiv ja lahendusi pakkuv. Hästi toimiv tugisüsteem - sotsiaaltöötaja, psühholoog, logopeedid. Tugigrupp,

kus tegeletakse probleemide arutamise ja ennetamisega, reaalsed lahendused, meetmed. Samuti toimuvad ennetavad tugigrupi koosolekud, kus lahatakse terve klass, et näha, kas kellelgi võib tekkida mingi probleem. Kui koolil on püüdnud psühholoog, aeg-ajalt lahendina kasutatud ka pensioniealiste psühholoogide abi. Kooli juhtkonna igakülgne toetus... ”.

21 vastanut (**33%**) tõid välja, ikka ja jälle väikeklasside olemasolu ja selle positiivse mõju koolile, lisaks toodi välja ka erinevaid võimalusi õpilaste toetamiseks. “...Koolis on eriklassid, väike õpilaste arv, parem selgitada, tähelepanuhärega laste väikeklassid, õpiabi rühmad, tasemerühmad, õpiabitunnid (mis samas teevad õpilase päeva pikemaks ja nad väga ei taha seal käia), eraldi vastava koolitusega õpetaja. Tugiõpe, individuaalõpe, tugiõpe ajutiselt tekkinud õpiraskuste parandamiseks, õpiabi pideva õpiraskuse parandamiseks, logobeed, 1.-2.kl psühhiliste protsesside (tähelepanu jne) arendamise grupid. Üks-ühele, õpe. Õpetamine üksiktundide kaudu, rühmatunnid, koosõppe klassid, kuhu on koondunud LÕK-i alusel õppivad lapsed, samas on nad teatud tundides ka oma klasside juures abiõpetajad. **VÄIKEKLASSID ON HEA LAHENDUS, VÄIKEKLASSID PANEVAD LASTE SILMAD SÄRAMA.** Kui aga väikeklassi ei ole...”. Ühes koolis on väga hästi organiseeritud iga sellise õpilase konkreetsete vajaduste välja selgitamine. Väikeklassi puudumisel on ühe õpilase puhul sisse viidud igapäevaselt üks individuaaltund teise õpetajaga. Selline töökorraldus mõjub sellele õpilasele rahustavalt ja tema tähelepanuvajadus saab rahuldatud. Samuti on olnud klassis tugiõpetaja ühel psüühilise erivajadusega õpilasel. Praeguseks see õpilane ei vaja enam tugiõpetajat ja saab iseseisvalt hakkama.

2 vastanut (**3%**) tõid välja väga hea koostöö lastevanematega, lasteaedadega, nende igakülgne kaasamine. “...Kokkuleppel lapsevanematega saab paika panna just nende lapse eripära arvestades reeglid, õppekavad ja töövõtted...”.

Üksikute arvamuste andjaid oli **19** aineõpetajat **31%**. Üksikute arvamustena toodi välja, et mõned õpilased käivad eraldi nõustamisel Tartus. “...Õpilasi ei diferentseerita - igal inimesel on oma eripära...”. Üks vastanu ei osanud kooli kohta midagi positiivset välja tuua ja ühe õpetaja arvamus oli, et “...keskmine tase, ei midagi hiilgavat..”. Aineõpetajate arvamuste neljanda avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjelatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 13.

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused aineõpetajate seisukohast. Aineõpetajate arvamused

Küsimus nr 4- Mis on Teie meelest koolis väga hästi organiseeritud, et toetada psüühilise arengu häirega laste erivajadusi (positiivsed küljed, parimad praktikad), mida tahaksite välja tuua ja jagada ka teistele koolidele või psüühilise erivajadusega laste vanematele?				
Arvamused/Vastanute arv/%				
pädevad tugispetsialistid, toimiv tugisüsteem, juhtkonna toetus	väikeklasside olemasolu, kohandused õppetöös	hea koostöö lastevanematega, lasteaedadega, nende igakülgne kaasamine	üksikuid erinevaid vastuseid	kokku
21/33%	21/33%	2/3%	19/31%	63/100%

On hea meel tõdeda, et Eestis on ka selliseid koole, kus on pädevad tugispetsialistid ja toimiv tugisüsteem, positiivseks asjaoluks on juhtkonna toetus.

3.3 Kooli erialaspetsialistide arvamused psüühilise arengu häirega laste toimetulekust üldhariduskoolis tavaklassis õppides

3.3.1 Kooli suhtumine ja hoiakud

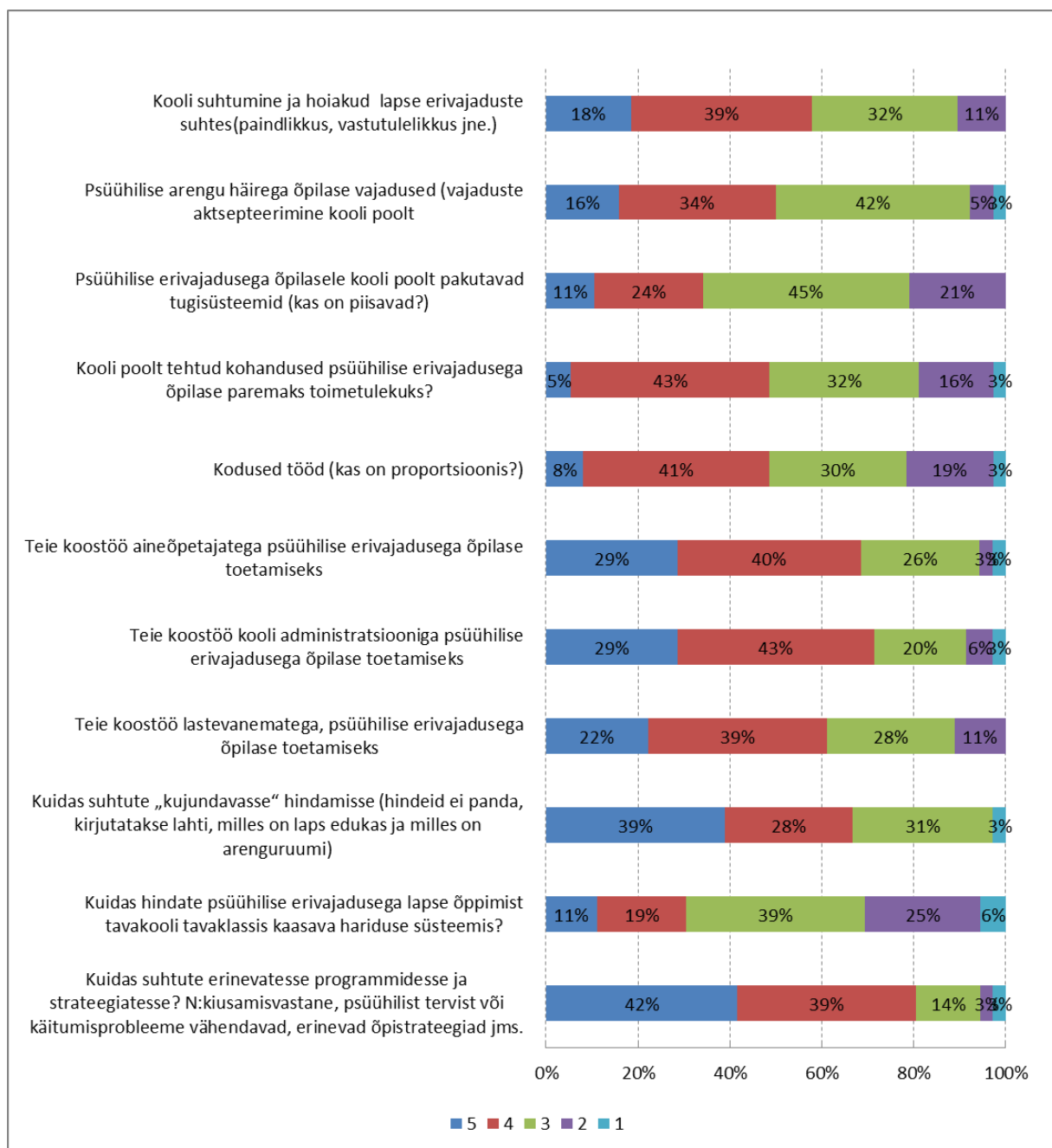
Erialaspetsialistide poolt hinnatud väidete kokkuvõtte protsentuaalne analüüs, igale küsimusele vastanud erialaspetsialistide arv ja kaalutud keskmine on ära toodud (LISA14.1). Erialaspetsialistide poolt hinnatud väidete analüüsist lähtub, et erialaspetsialistid on üldiselt hinnanud erinevaid väiteid pigem positiivseks ja mõnikord ka keskmiseks. (5-väga positiivne; 4-pigem positiivne; 3-nii ja naa; 2-pigem negatiivne; 1-väga negatiivne). Väidete hindamisel on mainitud hindamise kriteeriumeid iga väite puhul kasutanud keskel läbi 30-40% hindajatest.

Võrdlemisi kõrgelt hindavad erialaspetsialistid koostööd kooli administratsiooniga 72% vastanutest hindab koostööd positiivseks. Koostööd aineõpetajatega hindavad erialaspetsialistid 69% vastanutest samuti positiivseks. Veidi madalamalt hinnatakse koostööd lastevanematega, 61% hindab koostööd positiivseks.

Väga positiivselt suhtuvad eripedagoogid „Kujundavasse“ hindamisse, 67% vastanutest suhtub antud hindamisstrateegiasse kas väga positiivselt või pigem positiivselt. Smuti suhtutakse väga positiivselt erinevatesse programmidesse ja strateegiatesse, 81% vastanutest suhtub programmidesse positiivselt.

Psüühilise arengu häirega lapse õppimist tavakooli tavaklassis tekitas vastakaid arvamusi, võib öelda, et keskel läbi 30% vastanutest pooldavad seda ja 31% vastanutest ei poolda üldse, 39% vastanutest oli keskmisel seisukohal.

Küsimustiku esimeses plokis esitatud väidete hinnang erialaspetsialistide poolt on protsentuaalselt ära toodud joonisel 5.

5-väga positiivne; 4-pigem positiivne; 3-keskmine; 2-pigem negatiivne; 1-väga negatiivne

Joonis 5. Kooli suhtumine ja hoiakud. Erialaspetsialistide arvamused

Küsimustiku esimese ploki eesmärk oli välja selgitada kooli suhtumine ja hoiakud psüühilise arengu häirega lastesse. Erialaspetsialistide arvates on kooli suhtumine positiivne, kuid vajaka jääb tugisüsteemist ja piisaval hulgal kohandustest õppetöös.

3.3.2 Toimetuleku toetamine

Erialaspetsialistide poolt hinnatud küsimuste kokkuvõtte protsentuaalne analüüs, igale küsimusele vastanud erialaspetsialistide arv ja kaalutud keskmine on ära toodud (LISA14.2). Erialaspetsialistide poolt hinnatud küsimuste analüüsist lähtub, et erialaspetsialistid on üldiselt hinnanud erinevaid küsimusi kasutades kõige rohkem hindamiskriteeriumitena diferentseeritud skaalas välja toodud kriteeriume, kasutades rohkem hinnanguna mõnikord, kohati sageli ja ka harva(5-alati, 4-sageli, 3-mõnikord, 2-harva, 1-mitte kunagi). Kuid leidis ka selliseid küsimusi, mis küsimuste hindamisel tõid esile suure vastanute protsendi (ehk vastanute arvamused koondusid üle 50% vaid ühe numbri alla). 55% erialaspetsialistidest leidsid, et psüühilise arengu häirega lapsed langevad oma koolikaaslaste kiusamise ohvriks mõnikord.

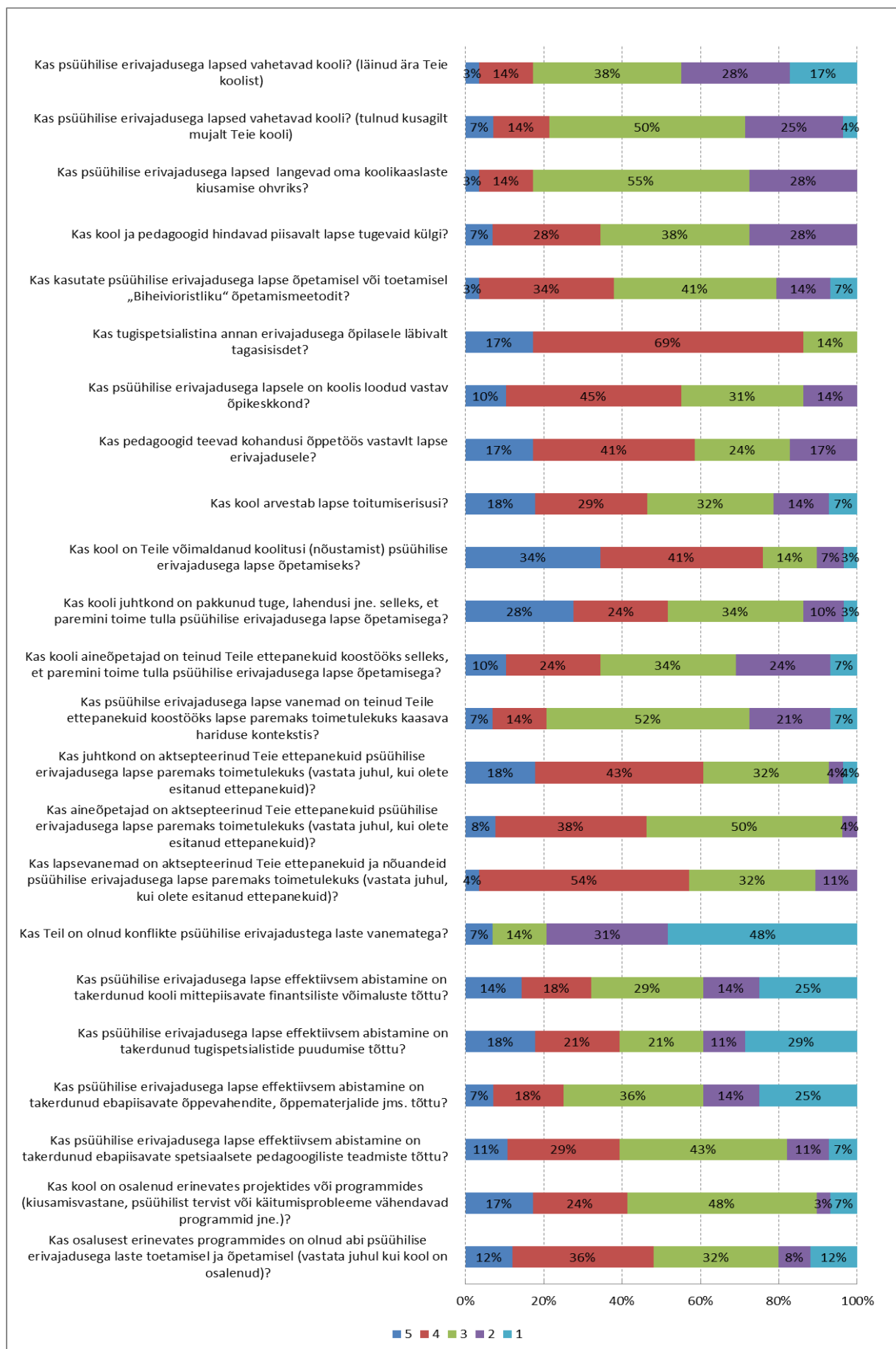
86% Erialaspetsialistidest on veendunud, et annavad alati/sageli tagasisidet psüühilise erivajadusega õpilase toetamisel.

58% erialaspetsialistidest on arvamusel, et kõige rohkem e. alati/sageli on erialaspetsialistide ettepanekuid aktsepteerinud psüühilise erivajadusega laste vanemad. Aineõpetajad on aktsepteerinud erialaspetsialisti ettepanekuid 46% arvates alati/sageli ja kooli juhtkond on erialaspetsialistide ettepanekuid 61% aravates aktsepteerinud alati/sageli.

Erialaspetsialistid toovad välja, et kool ja pedagoogid ei hinda piisavalt lapse tugevaid külgi ja teevad seda vaid mõnikord või harva, vaid 35% erialaspetsialistidest on aravamusel, et pedagoogidest hindavad lapse tugevaid külgi alati/sageli.

Üldiselt erialaspetsialistidel ei ole olnud konflikte psüühilise erivajadusega laste vanematega, 71% aravates on konflikte esinenud harva või mitte kunagi.

Küsimustiku teises plokis esitatud küsimuste hinnang erialaspetsialistide poolt on protsentuaalselt ära toodud joonisel 6.

5-alati, 4-sageli, 3-mõnikord, 2-harva, 1-mitte kunagi

Joonis 6. Toimetuleku toetamine. Erialaspetsialistide arvamused

Teise ploki eesmärk oli välja selgitada kooli toimetuleku toetamine psüühilise arengu häirega lastesse. Erialaspetsialistide arvates üldiselt pedagoogid ei hinda piisavalt laste tugevaid külgi, kuid pedagoogid ja kool teevad üldiselt kohandusi õppetöös ja kohati on loodud ka vastav õpikeskkond.

3.3.3 Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused erialaspetsialistide seisukohast

Kolmanda ploki moodustasid avatud küsimused, mida oli kokku viis. Edasi analüüsitakse avatud küsimuste vastuseid kokkuvõtlikult.

Küsimus nr 1- Mida peaks (või kas üldse peaks) kool omalt poolt tegema teisti, tulemaks paremini toime psüühilise arengu häirega lapse õpetamisega?

Küsimusele vastas **27** koolide erialaspetsialisti. **9** vastanut (**33%**) vastanut oli arvamisel, et kool peaks täitma tugispetsialistide kohad ja omama rohkem eriettevalmistusega pedagooge, mainitakse abiõpetaja/tugiisiku ametikoha sisseviimist ja individuaaltundide võimaldamist. „...Selleks, et tööd psüühilise erivajadusega lastega paremini korraldada on vaja lisaressurssi koolidele! Ei ole mõeldav, et sama inimene õpetab samal ajal (kaasav haridus???) näiteks lihtsustatud õppekava alusel õppivat last, hüperaktiivset, ülejäänud klassi, kus on ka õpiraskusi jne. Peab olema võimalusi õpetust muuta paindlikumaks ja tuleb viia läbi rühmaõpet, individuaaltunde jne. Vaja on abiõpetajaid, õpetajate tunnikoormust tuleb vähendada, et saaks anda eraldi õpetust nendele, kes seda vajavad...”.

6 vastanut (**22%**) tõi esile fakti, et kool peaks koolitama rohkem pedagooge, kes psüühilise arengu häirega lapsi õpetavad ja peavad olema koolitused koos järeltegevuse ehk supervisiooniga, kuidas on õpitut rakendatud.

3 vastanut (**11%**) viitas sellele, et kooli haridustöötajate vahel peaks olema pidev koostöö, kool peaks leidma positiivseid arengukohti, kaardistama tegevusi ja arengut/mõju, samuti peaks kõik aineõpetajad suhtuma ühtmoodi koostöösse kooli eripedagoogiga.

Üksikute vastuste andjaid oli **9** erialaspetsialisti **34%**. Üksikute vastustena märgiti ära, et “...juhtkonna poolt peaks olema õpetajatele esitatud üks visioon, kuidas rasketes olukordades käituda, et õpetajad tajuksid, et neil on olemas info ja kooli toetus. Samuti peaks juhtkond nõudma erialaspetsialistide ettepanekute rakendamist...”. Oldi

arvamusel, "...kõik psüühilise arengu häirega lapsed peaks olema suunatud väikeklassidesse, et neil oleks kergem keskenduda ja omandada teadmisi, peab olema rohkem individuaalset lähenemist psüühilise erivajadusega laste suhtes. Väikeklassidel peaks olema oma kindel klassiruum, olenemata sellest, kas see on 1. või 9. klass. Suure klassi juures paraku jäävad psüühilise arengu häirega lapsed piisava tähelepanuta. Rahaliste võimaluste olemasolul tuleks lapse probleemist lähtuvalt läbi viima teatud ainetes rohkem individuaalseid tunde. Samuti olid välja toodud faktid, et kool peaks täitma Põhikooli ja Gümnaasiumiseadusest tulenevaid kohustusi ja võimalusi. Julgema teha õpilastele erisusi vastavalt lapse vajadusest ja arengust ning olema rohkem paindlik. Tavakoolis on raske erisustega arvestada, õpilased tunnevad ennast kalssiruumis halvasti ja eraldi tunnis käies ei teki meie (klassimeeskonna) tunnet...". 1 eripedagoog viitas ka sellele, "...et juhtkond peab nõudma erispetsialistide ettepanekute rakendamist...". Oldi arvamusel, "...et kool peaks tegema rohkem koostööd kohaliku omavalitsusega ja Rajaleidja keskusega. Samuti üksiku vastusena oli arvamus, et kooli valib vanem, seega, kui vanem eelistab suurt kooli, kus tegelikult ei ole ideaalsed võimalused tema lapsele, siis ei ole midagi parata....". Üks eripedagoog oli rahul kooli poolt tehtuga.

Erialaspetsialistide arvamuste esimese avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjeldatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 14.

Tabel 14

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused erialaspetsialistide seisukohast. Erialaspetsialistide arvamused

Küsimus nr 1- Mida peaks (või kas üldse peaks) kool omalt poolt tegema teisti, tulemaks paremini toime psüühilise arengu häirega lapse õpetamisega?				
Arvamused/Vastanute arv/%				
tugispetsialistide kohtade täitmine; rohkem eripedagooge abiõpetaja, tugiisik	rohkem koolitust pedagoogidele	pidev koostöö haridustöötajate vahel	üksikuid erinevaid vastuseid	kokku vastanuid
9/33%	6/22%	3/11%	9/34%	27/100%

Erialaspetsialistid olid seisukohal, selleks, et toetada efektiivselt psüühilise arengu häirega õpilasi, peab kool kõigepealt täitma erialaspetsialistide ametikohad, palkama abiõpetajad ja tugiisikud.

Küsimus nr 2- Millist abi ja kelle poolt peaks osutama nendele peredele, kus kasvab või kasvavad psüühilise erivajadusega lapsed, millest on praegu kõige rohkem puudus?

Küsimusele vastas **27** koolide erialaspetsialisti. **10** vastanut (**37%**) oli arvamisel et „...pered vajaksid kõige rohkem perenõustamist ja teraapiat tugispetsialistide poolt koolis ja maakonnakeskustes näiteks sotsiaaltöötaja või lastekaitse poolt või Rajaleidja keskuste spetsialistide poolt. Rajaleidja spetsialiste tuleks kaasata probleemide lahendamiseks ja perede nõustamiseks. Samuti vajavad pered psühholoogilist esmaabi, juhendamist, õpetamist, teaviatmist, nõustamist, kuidas tulla toime erivajadusega. Tuleb jagada infot perele, mis toetused ja võimalused oleks perel, et saada paremini hakkama....“.

4 vastanut (**15%**) oli arvamisel, et „...lapsevanematel on vaja infotunde/koolitusi, valla lastekaitse töötaja peaks seda tööd organiseerima, koolitustel peaks selgitama lastevanematele vastava diagnoosi tähendust. Abi oleks ka lastevanematele tugirühmade moodustamisest, vald peaks pakkuma abi erinevates küsimustes....“.

4 vastanut (**15%**) oli arvamisel, „...et rehabilitatsiooniplaanid peaks rohkem toetama, võimalused hetkel on piiratud, vaja on reaalselt rehabilitatsiooniteenust nii lastele kui ka lastevanematele. Kellel REHA plaani ei ole, siis teraapiad (loovteraapia, tegevusterapia, pereteraapia jne), kuid need teenused on väga kallid...“.

3 vastanut (**11%**) oli arvamisel, „...et pered vajavad tugiisikute toetust või tugiisikuteenust, sest ei ole võimalik koguaeg oma psüühilise erivajadusega lapse jaoks olemas olla. Vanemad väsivad ja vajavad abi asjade ajamisel (rehabilitatsiooni plaani koostamisel näiteks)...“.

3 vastanu (**11%**) arvates oli märksõnaks koostöö. „...Kool omalt poolt peaks tegema rohkem koostööd peredega ja peaksid olema ühtlased nõuded. Kõige suurem puudus on koostööst psühhiaatritega, kui kool ja koolis töötavad spetsialistid püüavad anda maksimumi, siis nende laste psühhiaatrilistele uuringutele saatmine on küllaltki aeglane...“.

Üksikute vastuste andjaid oli **3** erialaspetsialisti **11%**. Üksikutes vastustes märgiti ära, et „...tuleks suurendada perede ja lapsevanema vastutust seadusandluses, vajalikud on lastekaitse spetsialistid omavalitsustes. Puudus on koolipoolsest mõistmisest ja vastutulekust, koolil peaks olema juhtumikorraldaja, kes vastutab lapse toimetuleku eest koolis ja vajadusel on vahemeheks õpetajatega suhtlemisel, kokkulepete tegemisel jms. Peetud on oluliseks ka võrgustikutööd, millega kaasata kõik osapooled, kes lapsega

tegelevad. Peresid tuleks toetada transpordiga ja anda sotsiaalsed abi rahas, vanematele peaks võimaldama ka puhkust...“.

Erialaspetsialistide arvamuste teise avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjelatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 15.

Tabel 15

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused erialaspetsialistide seisukohast. Erialaspetsialistide arvamused

Küsimus nr 2 - Millist abi ja kelle poolt peaks osutama nendele peredele, kus kasvab või kasvavad psüühilise erivajadusega lapsed, millest on praegu kõige rohkem puudus?						
Arvamused/Vastanute arv/%						
perenõustamine, teraapia kooli sotsiaaltöötaja, lastekaitse poolt	infotunnid, koolitused lastevanematele vastutaja (valla lastekaitsetöötaja)	reaalne REHA teenus, loovteraapia, tegevusteraapia, pereteraapia jne.	tugiisiku toetus või teenus	kooli koostöö peredega	üksikuid erinevaid vastuseid	kokku
10/37%	4/15%	4/15%	3/11%	3/11%	3/11%	27/100%

REHA-rehabilitatsioon

Erialaspetsialistid olid seisukohal, et psüühilise arengu häirega laste vanemad vajavad kõige rohkem perenõustamist kooli sotsiaaltöötaja ja lastekaitse poolt, samuti teraapiaid. Kokkuvõttes oleks igasugune abi positiivne ja kool, kohalik omavalitsus ning riik peaksid sellesse rohkem panustama.

Küsimus nr 3 - Mis praegu eripedagoogile kõige rohkem muret teeb psüühilise erivajadusega laste toetamisel või õpetamisel ja kuidas on Teie meelest võimalik probleemi lahendada?

Küsimusele vastas **25** koolide erialaspetsialisti. **4** vastanut (**16%**) oli seisukohal, et „...koolidel on suured ressursiprobleemid, napib erialaspetsialiste, spetsialistide puudus on suur just väljaspool linnu, selle taha jääb ka õigeaegne ja adekvaatne sekkumine koolis. Tugispetsialistide rolli ei tähtsustata, samuti on suur puudus abiõpetajatest. See fakt toob aga endaga kaasa selle, klassid on liiga suured ja seal sees õpetada erivajadustega last tuleb teiste laste arvelt. Spetsialistide tasu peaks olema võrdne õpetajate tasuga...“.

3 vastanut (**12%**) oli arvamusel et „...kogu lapse efektiivsem abistamine või parima lahenduse leidmine jääb tihti ikka ja jälle raha taha, väikese kohas pole ka leida sobivat inimest näiteks tugiisikuks. Tavakoolis on erivajadustega õpilased paljudes ainetes liidetud tavaõpilaste juurde. See teeb väga keeruliseks nii õpetajate, tavaõpilase, aga ka

erivajadustega õpilaste olukorra. Olukorra lahendamiseks tuleks valdadele anda rohkem raha tugispetsialistide töökohtade võimaldamiseks/loomiseks... ”.

2 vastanu (**8%**) arvates “...tavakooli õpetajatel puudub tihti ettekujutus, kuidas psüühilise arengu häirega lapsi õpetada, õpetajad ei suuda alati mõista laste erilisi vajadusi...” ja neist ühe vastanu arvates tegelikult Eesti kool pole praegu valmis kaasavaks hariduseks.

Üksikute vastuste andjaid oli **16** erialaspetsialisti **64%**. Üksikute vastustena toodi välja fakt, “...et puuduvad spetsiaalsed töövahendid, materjalid ja oskused, et väga eriliste lastega õigesti tegeleda. Nad on enamasti lihtsalt klassis ja teevad niipalju kui oskavad ja mõnes kodus tehakse siis vanemate abil rohkem tööd, aga koolirõõmu see küll lastes ei tekita, kui peab kõike samamoodi tegema ja nende erivajadusega ei arvestata. Õpetamisviisid ei vasta laste vajadustele, eripärale, pedagooge tuleks koolitada ja oluline on ka mentorlus. Psüühilise arengu häirega lapsi ei tohiks õpetada tavaklassis, vaid leida võimalus neid õpetada väikeklassis. Suures klassis on õpetajal valik: kas õpetada teisi kahtekümnet õpilast või tegeleda ühega, arvata on, et õpetaja valib suurema hulga...”. Esiletuakse ka võrgustiku töö, “...kooli ja tugispetsialiste pigem mitte vahetada vaid leida vajalikud teenused juurde. Psüühilise arengu häirega lapsele ei sobi pidevad muudatused, samuti on koolides vähe süsteemsust ja korrapära. Tihti on mureks ka õppevahendite ja alternatiivide nappus. Väikeklasside idee moodustamist on haridustöötajad üldiselt toetanud, kuid siingi võib olla mõningaid probleeme, näiteks kui väikeklassi satuvad kokku väga erinevate diagnoosidega lapsed, siis käitumisprobleemidega laps võib häirida oluliselt teiste õpilaste tööd...”. Ühe vastanu arvates peitub aga kogu edu jällegi kõigi osapoolte organiseeritud koostöös. “...Kui kõik osapooled- kooli juhtkond, aineõpetajad, tugispetsialistid, vanemad üheselt mõistavad olukorda ja teevad kostööd on võimalik psüühilise erivajadusega õpilast efektiivsemalt aidata...” Ühe spetsialisti arvates “...ei ole efektiivne õpetada psüühilise erivajadusega õpilast tavakoolis. Tihti ei aita ka lihtsustatud õppekavaga õpilaste jaoks moodustatud klassis õppimine, kuna lapsed on eriklassidest sinna kokku pandud, ei tunneta nad klassi ühtsust. Tundides käivadki õpilased vastavalt individuaalsele plaanile. Tööõpetuse puhul peavad olema suuremate õpilastega koos, mis tekitab probleeme. Muusika puhul jälle noorematega koos. Õpilast solgutatakse eri seltskondade vahel kuna tunniplaan ja õpetajate vaba tundi ei ole alati võtta. Psüühilise erivajadusega laste perede aitamiseks tuuakse välja võimaliku vahendina Kohaliku Omavalitsuse toetuse...”.

Erialaspetsialistide arvamuste kolmanda avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjelatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 16.

Tabel 16

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused erialaspetsialistide seisukohast. Erialaspetsialistide arvamused

Küsimus nr 3 - Mis praegu eripedagoogile kõige rohkem muret teeb psüühilise erivajadusega laste toetamisel või õpetamisel ja kuidas on Teie meelest võimalik probleemi lahendada				
Arvamused/Vastanute arv/%				
erialaspetsialistide, abiõpetajate puudus	raha puudus tugispets. palkamiseks	spetsiaalsete pedagoogiliste teadmiste puudus	üksikuid erinevaid vastuseid	arvamused kokku
4/16%	3/12%	2/8%	16/64%	25/100%

Tuues välja koondina erialaspetsialistide mured toetuvad need jällegi kõik ühele ja samale probleemile, milleks on ebapiisav koolide finantseering kohalike omavalitsuste poolt, tagajärjeks on see, et erialaspetsialistide kohad koolis on täitmata, samuti on koolidele kättesaamatu abiõpetaja või tugispetsialisti teenus.

Küsimus nr 4- Mis on Teie meelest koolis väga hästi organiseeritud, et toetada psüühilise arengu häirega laste erivajadusi (positiivsed küljed, parimad praktikad), mida tahaksite välja tuua ja jagada ka teistele koolidele või psüühilise erivajadusega laste vanematele?

Küsimusele vastas **25** koolide erialaspetsialisti. Olenemata sellest, et eelnevate küsimuste vastuste põhjal on välja toodud erinevaid probleeme, suudavad koolid ja koolide haridustöötajad panustada psüühilise erivajadusega õpilase õpetamisesse ja toetamisse ning lahendada võimaluste piires erinevaid raskusi.

11 vastanut (**44%**) tõi välja enamjaolt ühesugused positiivsed lahendused psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks. *“...On loodud väikeklasse, individuaalõpe, individuaalne õppekava või ainekava, õpiabi rakendamine, lihtsustatud õppekava alusel õppivate õpilaste klass-kellel on osades koolides ka oma klassijuhataja, tunnirahu klass, põhiainete õppimine tavaklassist eraldi eripedagoogi ja logopeedi juhendamisel, individuaalne lähenemine. Iga laps on tähtis - koolis on kõikidele hariduslike erivajadustega lastele leitud võimalus sobivaks õppeks ja kohaldatud õpitingimused. Individuaalse õppekava või ainekava koostamise ja rakendamise järel on alati olukord*

paranenud, õpiabi rakendamine annab positiivseid tulemusi. Lihtsustatud kavaga laste klassis on positiivne alljärgnev: hea koostöö vanematega, lastele eraldi klass põhiainete jaoks, sõbralik lapsi austav õpetaja, kaitse riindajate eest, huvitavaks tehtud õppemetoodika, järjekindlus nõudmistes...”.

4 vastanut (**16%**) tõi välja, et nende “...koolis on hästi organiseeritud ja toimib hea koostöö õpetajate vahel, on ühised kokkulepped-arusaamad. Koostöö lapse-pere-õpetaja-tugispetsialisti vahel ülioluline, kõik lülid peavad kaasa aitama. Kogu kool on ühises töös, toimuvad ainesektsioonide koosolekud ja tugigrupis arutatakse vajalike spetsialistidega juhtumeid. Toimub ka lastevanemate nõustamine ja jõustamine. Koostöö kooli meditsiini töötajaga, tihe kontakt perega ka positiivse tagasiside andmiseks...”.

4 vastanut (**16%**) väitsid, et nende „...koolis on olemas vahendid ja ressursid toetamaks psüühilise erivajadusega lapse arengut. Koolil on tugispetsialistid, hariduslike erivajaduste koordinaatorid, on olemas õpetajad ja tugimeeskond, kes tahavad aidata ja otsivad uusi võimalusi ja vahendeid aitamiseks. Kolmest vastanust üks vastaja tõi välja, et koolis on olemas täiskoosseisus tugispetsialistide võrgustik...”.

Üksikute vastuste andjaid oli **6** erialaspetsialisti **24%**. Üksikute vastustena toodi välja et „...õpetajal peab olema valmisolek eripedagoogidele infot anda oma tähelepanekutest. Koolis on psüühilise erivajadusega lastele loodud sobiv õpikeskkond (eemal koolikärast, tehnilised kaasaegsed vahendid, mängud, põnevad raamatud, käelise tegevuse vahendid, metoodilised vahendid jms.) Koolis toimub õpetajate pidev koolitamine erivajadustega lastega tegelemiseks...”. Üks vastaja tõi välja fakti, „... selleks et õppetööd edukalt organiseerida peab olema piisav riigipoolne rahaline toetus vastavalt kooli vajadustele. Oluline, et on õpetajad, kes oskavad ja tahavad selliste lastega tegeleda. Samuti on oluline kooli juhtkonna tugi ja abi. Kindlasti tuleb kaasata kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialisti...”.

Erialspetsialistide arvamuste neljanda avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjeldatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 17.

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused erialaspetsialistide seisukohast. Erialaspetsialistide arvamused

Küsimus nr 4- Mis on Teie meelest koolis väga hästi organiseeritud, et toetada psüühilise arengu häirega laste erivajadusi (positiivsed küljed, parimad praktikad), mida tahaksite välja tuua ja jagada ka teistele koolidele või psüühilise erivajadusega laste vanematele				
Arvamused/Vastanute arv/%				
väikeklassid, erinevad kohandused õppetöös	hea koostöö õpetajate, lastevanemate vahel	on olemas vahendid, resurss õpilaste toetuseks	üksikud erinevad vastused	arvamused kokku
11/44%	4/16%	4/16%	6/24%	25/100%

Analüüsides tõsiasju ja fakte, mis on koolis hästi organiseeritud, on hea meel tõdeda, et Eestis on olemas koole, kus panustatakse psüühilise arengu häirega laste toetamisse. Taaskord mainitakse positiivina erinevaid kohandusi õppetöös ja väikeklasside olemasolu.

Küsimus nr 5- Kas peaksite vajalikuks psüühilise erivajadusega lastele kooli juurde eriklasside loomist? Palun põhjendada vastust

Küsimusele vastas **24** koolide erialaspetsialisti. **9** vastanut (**37%**) oli seisukohal, et on vajalik luua tavakoolide juurde psüühilise erivajadusega lastele eriklasse. Järgnevalt tooksin välja seisukohtade põhjendused. „...Kaasava hariduse see üks põhimõtteid ongi, kui väikeklasse, kus õpib kuni 4 õpilast juba vaikselt luuakse ja õpiraskustega laste klasse ka siis tundeelu- ja käitumishäiretega laste klasse praktiliselt ei ole (v.a erikoolid). Sageli on klasside mitteloomiseks peamiseks probleemiks eripedagoogide nappus ja muidugi ka rahanappus. Pervasiisvsete arenguhäiretega lastele peaks olema klassid eraldi vaikselt tiivas, et tagada neile rahu ja vaikne keskkond. Reaalselt neid võimalusi väga ei ole. Eriklassid oma headust tõestanud. Liiga vähe on tundeeluhäiretega laste klasse (8 õpilast), liiga sageli nähakse eriklasside ampluaas vaid suurt klassikollektiivi alternatiivina väikeklassile (4õpilast). Muud klassiliigid on kasutamata. Kui pole erikoole peakski olema eriklassid, siis saab kõiki nendele sobivas tempos õpetada. See on muidugi kulukas kuna selliseid lapsi ju klassis palju ei ole. Väikeklassid on end igati õigustanud, kuid nüüd tehakse piiranguid rahastusele. Õpetaja ei jõua muidu teistest erinevaid meetodeid vajavate lastega tegeleda, kuna klassides

õpilasi niigi palju. Ei arva, et psüühiliste erivajadustega õpilaste kõik koolipäevad peaksid olema väljakutse st. kas ma täna saan hakkama v. millised katsumused mind täna ootavad...”.

Eriklasside loomist tavaliste üldhariduslike koolide juurde ei pooldanud **6** vastanut (**25%**) erialaspetsialistidest, tuues põhjendusteks alljärgnevad faktid. “...*Lapsi tuleks integreerida tavaklassi. Tegelikult vajab iga laps individuaalset tähelepanu ja kodu toetust. Pole vaja vahet teha. Erivajadustega lapsed mudeldavad üksteise käitumist. Vajalik on positiivne käitumismudel, mida nad üksteise pealt ei õpi. Individuaalne lähenemine-kontakt-sotsiaalsed oskused-õppetegevuse jõukohastamine-õppetegevuse diferentseerimine, rühmas osalemine eakaaslaste üritustel, tegevustest-kaasamine eakaaslaste õppetegevusse. Laps peab kasvama tavakeskkonnas...*”.

Üksikute vastuste andjaid oli **9** erialaspetsialisti **38%**. Üksikute vastustena toodi välja muid lahendusi, kui eriklasside moodustamine üldhariduslike tavakoolide juurde. Pakutavad lahendused on alljärgnevad: “...*Kas just klassid (väikestes kohtades see ei ole alati võimalik), aga rühmaõppevõimalusi ja individuaalsete tundide võimalusi peaks koolidel rohkem olema. See kõik jääb paraku raha- ja inimressursi taha. Ei ole inimesi, kes tegeleks ja raha, et maksta selle töö eest...*”. Üks erialaspetsialist arvas, et sügava erivajaduse õpilaste olemasolul on eriklass vajalik. Üks erialaspetsialist pooldas väikeklassi, kus enamus on nii öelda tavalised lapsed ja eriline laps saab eeskuju ning rahulikku keskkonda. “...*Oluline on integreeritud õpe. Kindlasti vajaksid need lapsed rohkem individuaaltunde, väiksemas gruppis õpet. Ehk siis osad tunnid toimuksid klassiga koos, osad klassist eraldi. Oluline on sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpe. Ainult väikeklass jäägu väga erandlikel juhtudel. Kui tulevikus autistide hulk märgatavalt suureneb, siis on vaja luua eriklasse. Samas peaks kõigile lastele jääma ka sotsiaalse suhtlemise võimalus, seega laps peaks mingid tunnid kindlasti olema koos kogu klassiga. Ei ole päris kindel, kas on mõistlik tavakoolis õpetada koos väga erinevate diagnoosidega õpilasi...*”. Üks eripedagoog tõi välja, et nende koolis pole vajalik luua üldharidusliku kooli juurde eriklasse. Üks eripedagoog oli seisukohal, et “...*kui see on otstarbekas ja vajalik, kui õpilased saavad sellest kasu, siis jah. Selle vajaduse hindamine on kooli pädevuses...*”. Samuti arvati, et väikeklassi organiseerimine on praegu eriti raskendatud, see võiks olla paremini kättesaadav. Erialaspetsialistide arvamuste viienda avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjelatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 18.

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused erialaspetsialistide seisukohast. Erialaspetsialistide arvamused

Küsimus nr 5- Kas peaksite vajalikuks psüühilise erivajadusega lastele kooli juurde eriklasside loomist? Palun põhjendada vastust			
Arvamused/Vastanute arv/%			
on vajalik luua eriklasse tavakooli juurde	ei poolda eriklasside loomist tavakooli juurde	erinevaid üksikuid vastuseid	arvamused kokku
9/37%	6/25%	9/38%	24/100%

Erialaspetsialistide põhjendused eriklasside loomise suhtes tavakoolide juurde olid väga argumenteeritud ja põhjendatud. Leiti, et on olemas väga mõjuvaid ja positiivsid põhjuseid eriklasside loomiseks, aga toodi välja ka seisukohti, et lapsed ei peaks õppima eriklassides vaid tavaklassides. Siiski enamus respondentidest pooldas eriklasside loomis tavakoolide juurde.

3.4 Kooli administratsiooni (direktor, direktori abi, õppealajuhataja) arvamused psüühilise arengu häirega laste toimetulekust üldhariduskoolis tavaklassis õppides

3.4.1 Kooli suhtumine ja hoiakud

Kooli administratsiooni poolt hinnatud väidete kokkuvõtte protsentuaalne analüüs, igale küsimusele vastanud administratsiooni kuuluvate pedagoogide arv ja kaalutud keskmine on ära toodud (LISA15.1). Kooli administratsiooni poolt hinnatud väidete analüüsist lähtub, et administratsioon on üldiselt hinnanud erinevaid väiteid kas väga positiivseks või pigem positiivseks. (5-väga positiivne; 4-pigem positiivne; 3-nii ja naa; 2-pigem negatiivne; 1-väga negatiivne). Väidete hindamisel on mainitud hindamise kriteeriumeid iga väite puhul kasutanud keskel läbi 30-50% hindajatest.

Kõrgelt hindab kooli juhtkond psüühilise arengu häirega õpilaste vajaduste aktsepteerimist kooli poolt, kooli poolt pakutavate tugisüsteemide olemasolu ning kooli poolt tehtud kohandusi, neid kolme väidet hindavad kooli administratsiooni kuuluvad isikud väga positiivseks keskel läbi 25%-35% hindajatest ja pigem positiivseks 40%-50% hindajatest. Väga positiivselt suhtutakse „Kujundavasse“ hindamisse, väga

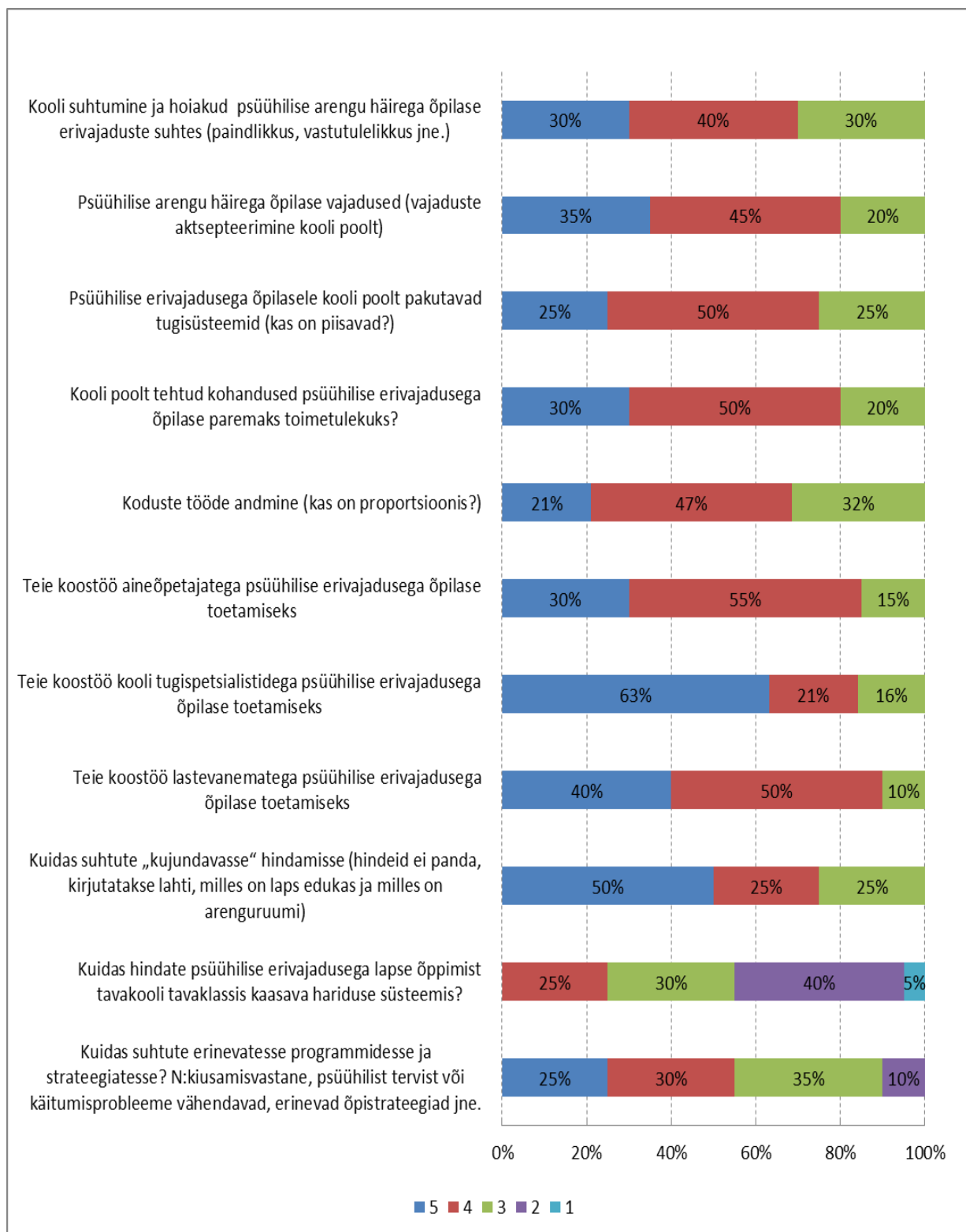
positiivseks hindas antud hindamissüsteemi 50% vastanutest ja 25% vastanutest hindas antud hindamissüsteemi pigem positiivseks.

Suhteliselt kõrgelt hinnatakse koostööd nii haridustöötajatega kui ka lastevanematega, keskeltläbi kokku 80% või rohkem vastanutest hindas koostööd kas väga positiivseks või pigem positiivseks.

Psüühilise erivajadusega lapse õppimist tavakooli tavaklassis hindab juhtkond 25% vastanute arvates positiivseks, 30% vastanute arvates on see keskmine (nii ja naa) ja 45% arvates negatiivne.

Kooli juhtkonna arvamused lahknesid suuresti suhtumisel erinevatesse programmidesse, ühtse arvamuse koondumist ei olnud.

Küsimustiku esimeses plokis esitatud väidete hinnang administratsiooni poolt on protsentuaalselt ära toodud joonisel 7.

5-väga positiivne; 4-pigem positiivne; 3-keskmine; 2-pigem negatiivne; 1-väga negatiivne

Joonis 7. Kooli suhtumine ja hoiakud. Administratsiooni arvamused

Küsimustiku esimese ploki eesmärk oli välja selgitada kooli suhtumine ja hoiakud psüühilise arengu häirega lastesse. Administratsiooni arvates on kooli suhtumine positiivne ja paindlik, vajadusi aktsepteeritakse alati/sageli ning sama hinnangu alusel tehakse kohandusi õppetöös.

3.4.2 Toimetuleku toetamine

Administratsiooni poolt hinnatud küsimuste kokkuvõtte protsentuaalne analüüs, igale küsimusele vastanud lastevanemate arv ja kaalutud keskmine on ära toodud (LISA15.2). Administratsiooni poolt hinnatud küsimuste analüüsist lähtub, et administratsioon on üldiselt hinnanud erinevaid küsimusi kasutades kõige rohkem hindamiskriteeriumitena diferentseeritud skaalas välja toodud kriteeriume alati ja sageli ning kohati ka mõnikord. (5-alati, 4-sageli, 3-mõnikord, 2-harva, 1-mitte kunagi). Kuid leidis ka selliseid küsimusi, mis küsimuste hindamisel tõid esile suure vastanute protsendi ehk vastanute arvamused koondusid üle 50% vaid ühe kriteeriumi alla.

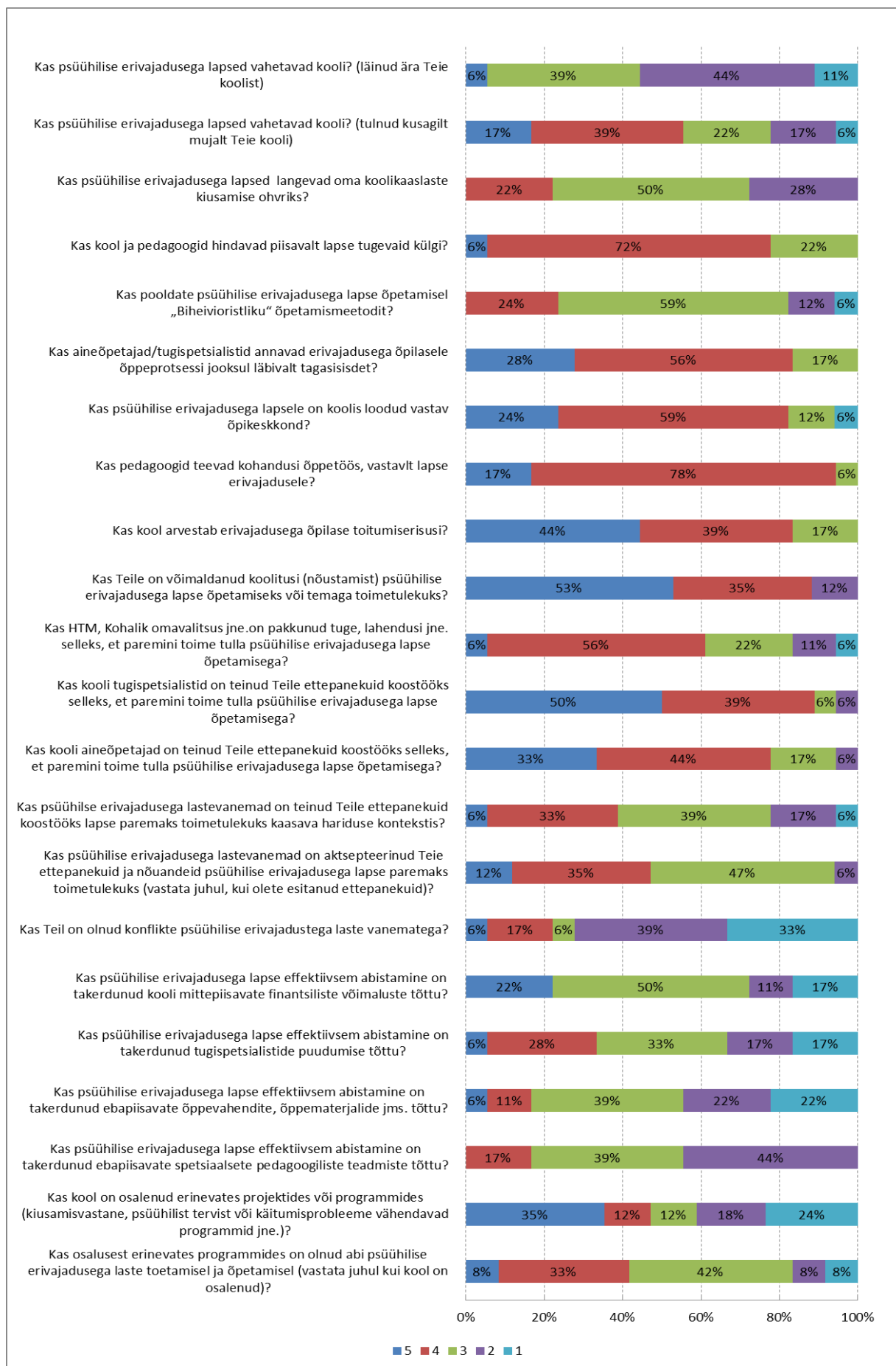
78% administratsiooni arvates kool ja pedagoogid hindavad alati/sageli psüühilise erivajadusega õpilase tugevaid külgi. 84% vastanute arvates pedagoogid annavad alati/sageli tunni jooksul läbivalt tagasisidet. 83% vastanute arvates koolis on loodud alati/sageli vastav õpikeskkond ja 95% vastanute arvates pedagoogid teevad kohandusi õppetöös alati/sageli.

88% on arvamusel, et kooli juhtkonnale on alati/sageli võimaldatud koolitusi nõustamist psüühilise erivajadusega lapse õpetamiseks.

Haridus ja Teadusministeerium ja kohalik omavalitus on 62% vastanute arvates alati/sageli pakkunud tuge ja lahendusi selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisel.

89% vastanute arvates on kõige rohkem alati/sageli ettepanekuid koostööks esitanud tugispetsialistid, 77% arvates aineõpetajad ning 39% arvates lapsevanemad.

Küsimustiku teises plokis esitatud küsimuste hinnang lastevanemate poolt on protsentuaalselt ära toodud joonisel 8.

5-alati, 4-sageli, 3-mõnikord, 2-harva, 1-mitte kunagi

Joonis 8. Toimetuleku toetamine. Administratsiooni arvamused

Teise ploki eesmärk oli välja selgitada kooli toimetuleku toetamine psüühilise arengu häirega lastesse. Administratsiooni arvates pedagoogid hindavad laste tugevaid külgi, annavad piisavalt tagasisidet, teevad kohandusi õppetöös ja on loodud ka vastav õpikeskkond.

3.4.3 Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused administratsiooni seisukohast

Kolmanda ploki moodustasid avatud küsimused, mida oli kokku viis. Edasi analüüsitakse avatud küsimuste vastuseid kokkuvõtlikult.

Küsimus nr 1- Mida peaks Eesti Teadus ja Haridusministeerium (N:õppekorralduses, õppesüsteemis, tugisüsteemides jne.muutma või kas üldse peaks midagi muutma), et kool tuleks paremini toime kaasava hariduse kontekstis psüühilise arengu häirega õpilaste õpetamisel?

Küsimusele vastas **17** kooli administratsiooni kuuluvat haridustöötajat.

7 vastanut (**41%**) oli seisukohal, et tugispetsialistide rahastamise süsteemi peaks muutma. „...Pearaha liikumine peaks toimuma kohe, kui õpilane vahetab kooli. Tugispetsialiste peaks rahastama riik, mitte kohalik omavalitsus, selline korraldus loob koolidele ebavõrdsed võimalused, sageli jääb tugispetsialistide palkamine kohaliku omavalitsuse rahakitsikuse taha, sama probleemi taha taandub ka see, et paljud õppevormid on riigi poolt tasustamata...“.

4 vastanut (**23%**) oli arvamusel, et „...koolides napib eripedagooge või väljaõppe saanud spetsialiste ja nende tööd koolides rahastatakse minimaalselt...“.

Tugispetsialistide küsimuse raames pakuti välja ka idee, et koolides oleks vaja sisse viia abiõpetaja ametikohad.

2 vastanut (**12%**) tõid esile fakti, et „...õpetajad vajavad rohkem koolitusi psüühilise arengu häirega lastega toimetulekuks, 320 tundi kooli õpetajatele tasuta, sest vähese koolitusraha tõttu ei ole võimalik koolidel kõiki õpetajaid koolitada...“.

Üksikute vastuste andjaid oli **4** administratsiooni kuuluvat liiget **24%**. Üksikute vastuste kohaselt toodi välja erinevaid fakte. „...Koolidel peaks olema loodud rohkem väikeklasse, mitte ainult ohtlikele lastele, vaid ka neile, kes vajavad õpikeskkonnana väiksemat kollektiivi. Samuti vajavad psüühilise arengu häirega lapsed erilist õpikeskkonda. Rajaleidja käivitamine ei olnud piisavalt ette valmistatud, olnuks vaja

üleminekuaega. Kõiki lapsi ei saa kokku panna, kannatavad mõlemad pooled, väga tublid ja need kes abi vajavad. Välja oli toodud ka ühiskonna sallivuse aspekt, kas erivajadusega lapsel on tavalises õpikeskkonnas mugav, kui ta on koguaeg sunnitud ennast võrdlema mittevõrdsetega...“.

Administratsiooni arvamuste esimese avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjelatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 19.

Tabel 19

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused administratsiooni seisukohast. Administratsiooni arvamused

Küsimus nr 1- Mida peaks Eesti Teadus ja Haridusministeerium (N:õppekorralduses, õppesüsteemis, tugisüsteemides jne.muutma või kas üldse peaks midagi muutma), et kool tuleks paremini toime kaasava hariduse kontekstis psüühilise arengu häirega õpilaste õpetamisel?				
Arvamused/Vastanute arv/%				
tugispetsialistide rahastamne otse riigi poolt	eripedagoogide vähesus, tööd rahastatakse minimaalselt	vähene koolitusraha üksikud ei võimalda koolitusi pedagoogidele	üksikud erinevad vastused	vastanuid kokku
7/41%	4/23%	2/12%	4/24%	17/100%

Administratsioon tõi välja rahastamise süsteemi muutmise vajalikkuse. Rahastamise süsteemile taanduvad aga kõik eelnevalt välja toodud probleemid psüühilise arengu häirega õpilaste toetamises.

Küsimus nr 2- Millist abi ja kelle poolt peaks osutama nendele peredele, kus kasvab või kasvavad psüühilise erivajadusega lapsed, millest on praegu kõige rohkem puudus?

Küsimusele vastas **16** kooli administratsiooni kuuluvat haridustöötajat. **6** vastanut (**37%**) oli seisukohal, et „...vaja on kompaktset nõustamist, tugisüsteemi ja koolitusi sh kohustuslike, sest vanemate ebapädevus ja õigus keelduda spetsialistide abist on pärssivad. Kohalike Omavalitsuste sotsiaalsüsteem ei toimi, puuduvad võimalused, riik ei ole raha eraldanud...“.

4 vastanut (**25%**) oli arvamusel, et „...kohaliku omavalitsuse sotsiaal ja lastekaitsetöötajad peaks rohkem tähelepanu pöörama perede probleemidele, kus kasvab psüühilise erivajadusega laps. Puudus on sidemetest õpetaja ja raviarsti vahel,

sest andmed on konfidentsiaalsed ja vanem ei pruugi kõike rääkida või adekvaatselt hinnata...“.

Üksikute vastuste andjaid oli 6 administratsiooni töötajat 38%, mille ulatuses juhiti tähelepanu sellele, et „...lapsevanemad on oma murega üksi, pole sobivat kooli kuhu laps panna, pole spetsialiste, kes vastutuse suudavad võtta. Paljudel vanematel pole finantsilisi võimalusi, et saada abi suurematest keskustest, kodu lähedal aga puudub erialaspetsialist. Kohaliku omavalitsuse sotsiaalsüsteem ei toimi, puuduvad võimalused, riik ei ole eraldanud raha...“.

Administratsiooni arvamuste teise avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjelatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 20.

Tabel 20

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused administratsiooni seisukohast. Administratsiooni arvamused

Küsimus nr 2- Millist abi ja kelle poolt peaks osutama nendele peredele, kus kasvab või kasvavad psüühilise erivajadusega lapsed, millest on praegu kõige rohkem puudus?			
Arvamused/Vastanute arv/%			
kompaktne nõustamine, tugisüsteemi vajadus, koolitused	KOV sotsiaal ja lastekaitsetöötaja töhusam panustamine	üksikuid erinevaid vastuseid	vastanuid kokku
6/37%	4/25%	6/38%	16/100%

KOV-kohalik omavalitsus

Administratsiooni arvates on lastevanematele vaja pakkuda komplektset nõustamist, üles peab olema ehitatud tugisüsteem, mis sisaldab ka vajalikel hulgal koolitusi ja esmast olulist infot. Tugisüsteemi peaksid rohkem panustama kohalik omavalitsus, sotsiaal- ja lastekaitsetöötaja.

Küsimus nr 3- Mis praegu kooli juhtkonnale kõige rohkem muret teeb psüühilise erivajadusega laste toetamisel või õpetamisel ja kuidas on Teie meelest võimalik probleemi lahendada?

Küsimusele vastas 16 kooli administratsiooni kuuluvat haridustöötajat. 7 vastanut (44%) tõid jällegi välja enamlevinud probleemi milleks on rahapuudus ja mille taha kõik tegelikult tagurdub. „...Haridusministeerium rahastab tugispetsialiste vähe, tugispetsialistide palkadeks raha puudub, seetõttu ei ole võimalik neid palgata täiskohaga...“. Siia punkti alla toodi välja ka kooli ja meditsiini halb koostöö.

Üksikute vastuste andjaid oli **9** kooli administratsiooni kuuluvat liiget **56%**. Eelneva punkti jätkuks on koolijuhid mures arstide poolt pandavate segaste diagnoosidega, mis ei lähe kokku nõustamiskomisjoni ja rahastamise põhimõtetega. Koolijuhid on mures, „...et hariduslike erivajadustega õpilaste arv on aastatega mitmekordistunud ja haridusministeerium avaldab survet, et tavakoolides peab selliste õpilastega hakkama saama ilma abiõpetajate ja muude spetsialistidega, kogu vastutus veeretatakse omavalitsuse kaela. Samuti ei toimi lihtsustatud õppekava ja riikliku õppekava alusel õppivate laste õpetamine samas klassis ilma abiõpetajata. Lihtsustatud õppekava tundide maht ei kattu riikliku õppekava tundide mahuga, õpetajal üksi ei jätku piisavat ressursi ja tähelepanu, kool on jällegi fakti ees, vajalik eraldi ruum ja juhendaja. Koolid ei suuda tagada tingimusi, mida vajavad psüühilise erivajadusega lapsed (sobiva suurusega klassikollektiiv, tugipersonal, individuaalsed õpetajad, iga lapse erivajadusest lähtuv abi ning võimalikult KOHE)...“.

Administratsiooni arvamuste kolmanda avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjelatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 21.

Tabel 21

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused administratsiooni seisukohast. Administratsiooni arvamused

Küsimus nr 3- Mis praegu kooli juhtkonnale kõige rohkem muret teeb psüühilise erivajadusega laste toetamisel või õpetamisel ja kuidas on Teie meelest võimalik probleemi lahendada?		
Arvamused/Vastanute arv/%		
tugispetsialistide vähenen rahastatus HM poolt, kooli ja meditsiini halb koostöö	üksikuid erinevaid vastuseid	vastanuid kokku
7/44%	9/56%	16/100%

HM-Haridus ja Teadusministeerium

Administratsioon on juba eelnevate vastustes välja toonud rahastamise probleemi ja selle muutmise vajlikkuse, taaskord on esile tõstatatud sama probleem, juurde tuuakse ka kooli ja meditsiini halb koostöö.

Küsimus nr 4- Mis on Teie meelest koolis väga hästi organiseeritud, et toetada psüühilise arengu häirega laste erivajadusi (positiivsed küljed, parimad praktikad), mida tahaksite välja tuua ja jagada ka teistele koolidele või psüühilise erivajadusega laste vanematele?

Küsimusele vastas **16** kooli administratsiooni kuuluvat haridustöötajat. Vaatamata eelpool kirjeldatud erinevatele raskustele tõid **8** vastanut (**50%**) välja ka enamjaolt ühesuguse positiivse sõnumi. „...Koolidel on hästi toimiv tugisüsteem ja tugev tugispetsialistide meeskond. Toimuvad ümarlauad ja asjadega tegeletakse kohe, ei kardeta halbu asju rääkida...“. Toodi välja ka ressursi optimaalne kasutamine. Üks vastaja tõi välja idee, kuidas rahanappust kompenseerida oskusliku ressursi planeerimisega. „...Mina kooli direktorina "kulutan" palgafondi, kuna tasustan individuaaltunde, mille jaoks riiklikult ressursi pole ette nähtud (näiteks tugitunnid õpilastele, kes on nõustamiskomisjoni otsusega vabastatud teise võõrkeele õppimisest - kui klass on võõrkeele tunnis, tegeleb selle õpilasega matemaatika või mõne muu aine õpetaja, milles tal on samuti õpiraskused)...“.

2 vastanut (**12%**) tõid välja, et väikeklasside loomise idee on ennast maksimaalselt õigustanud.

Üksikute vastuste andjaid oli **6** administratsiooni haridustöötajat **38%**. Üksikute vastustena toodi välja et „...koolis on olemas abiõpetaja, toimub tingimusteta töö sise- ja välisvõrgustikuga, on olemas tugiisikud...“. Üks vastanu ütles, et ei ole siia midagi kirjutada.

Administratsiooni arvamuste neljanda avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjelatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 22.

Tabel 22

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused administratsiooni seisukohast. Administratsiooni arvamused

Küsimus nr 4- Mis on Teie meelest koolis väga hästi organiseeritud, et toetada psüühilise arengu häirega laste erivajadusi (positiivsed küljed, parimad praktikad), mida tahaksite välja tuua ja jagada ka teistele koolidele või psüühilise erivajadusega laste vanematele?			
Arvamused/Vastanute arv/%			
hästi toimiv tugisüsteem ja tugispetsialistide meeskond, ressursi optimaalne kasutamine	väikeklasside loomine on ennast maksimaalselt õigustanud	üksikuid erinevaid vastuseid	vastanuid kokku
8/20%	2/12%	6/38%	16/100%

Nii nagu aineõpetajate, erialaspetsialistide ja ka lastevanemate arvamuste kohaselt tõi ka administratsioon välja positiivseid aspekte selle kohta, et koolis on ka palju asju, mille üle uhkust tunda, sest selle taga on tugev töö ja oskuslik koolijuhi planeering ning toetav roll. On koole, kus on hästi toimiv tugisüsteem koos tugispetsialistide meeskonnaga.

Küsimus nr 5- Kas peaksite vajalikuks psüühilise erivajadusega lastele kooli juurde eriklasside loomist? Palun põhjendada vastust.

Küsimusele vastas **16** kooli administratsiooni kuuluvat haridustöötajat. **14** vastanut (**88%**) pidas vajalikuks eriklasside loomist kooli juurde. Ühiselt tuuakse jällegi välja, et väikelasside moodustamine on ülimalt vajalik, „...*(rahuklassid, pikapäevarühmad, kõik mis toetab toimetulekut, õpirahu tunnis ja koolirahu vahetunnis, on head)*...“.

2 vastanut (**12%**) olid arvamusel, et „...*oluliseks tuleb pidada erikoolide olemasolu, sageli teevad erikoolid tulemuslikumat tööd*...“.

Administratsiooni arvamuste viienda avatud küsimuse kokkuvõtte tulemused kirjelatud arvuliselt ja protsentuaalselt tabelis 23.

Tabel 23

Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused administratsiooni seisukohast. Administratsiooni arvamused

Küsimus nr 5- Kas peaksite vajalikuks psüühilise erivajadusega lastele kooli juurde eriklasside loomist? Palun põhjendada vastust		
Arvamused/Vastanute arv/%		
eriklasside loomine kooli juurde on vajalik	oluline on erikoolide olemasolu	vastanuid kokku
14/88%	2/12%	16/100%

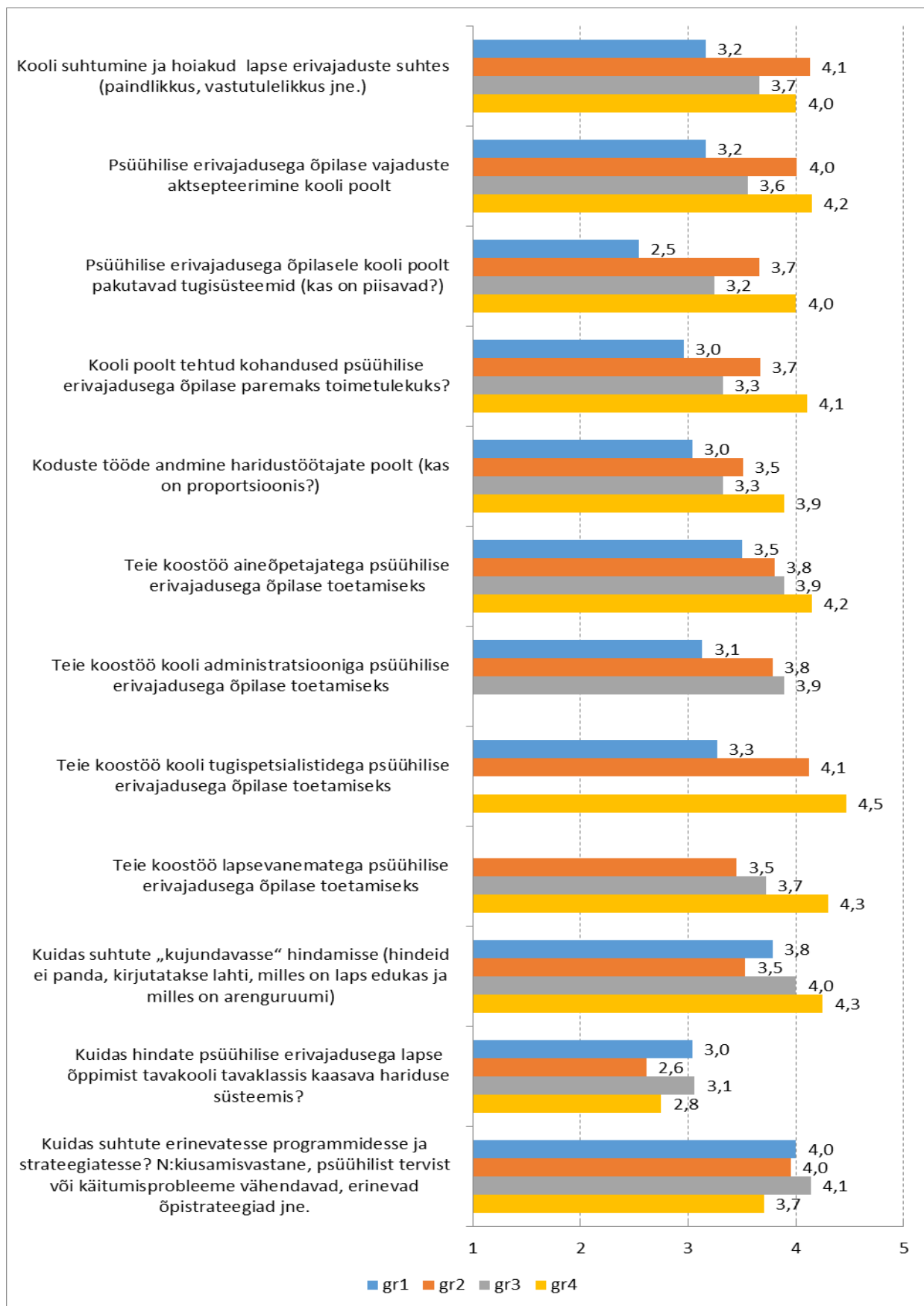
Administratsioon pooldab eriklasside loomist üldhariduslike koolide juurde.

4. ARUTELU

4.1 Lastevanemate, aineõpetajate, tugispetsialistide, administratsiooni arvamuste arutelu

4.1.1 Kooli suhtumine ja hoiakud

Psüühilise erivajadusega laste vanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni arvamuste analüüsist lähtub, et üldiselt on kõige kõrgemalt hinnanud erinevaid väiteid kooli administratsioon, siis aineõpetajad, seejärel erialaspetsialistid ning kõige madalamalt on hinnanud väiteid psüühilise arengu häirega laste vanemad. Vaid ühe küsimuse puhul, milleks on suhtumine erinevatesse programmidesse ja strateegiatesse, on lapsevanemad hinnanud antud väidet peaaegu võrdselt erialaspetsialistidega ehk pidanud seda pigem positiivseks, samal seisukohal on ka aineõpetajad, mõnevõrra madalamalt on käsitletud väidet hinnanud administratsioon. Esitatud väited kajastasid kooli suhtumist ja hoiakuid, võimalusi, koostöövalmidust erinevate gruppide vahel, õpilaste hindamise aspekte ja suhtumist programmidesse. Erinevate väidete hinnangutest, iga grupi puhul eraldi, on välja toodud väidete keskmine hinne. Kooli administratsioon hindas eelpool kirjeldatud väiteid pigem positiivseks (kaalutud keskmine 4,0), kooli aineõpetajad keskmiseks (nii ja naa) ja võib öelda et ka pigem positiivseks (kaalutud keskmine 3,7), erialaspetsialistid keskmiseks (nii ja naa) (kaalutud keskmine 3,6) ja lapsevanemad keskmiseks (nii ja naa) (kaalutud keskmine 3,2). Antud hinnangu puhul võib öelda, et väga suuri kontraste hinnangute vahel ei esine. Hinnangutest saab järeldada, et koolid siiski panustavad psüühilise erivajadusega laste arengusse ja toetamisse keskmisel tasemel vastavalt võimalustele. Kuna hinnang on üldjoontes keskmine, saab järeldada, et psüühilise erivajadusega laste õppimine tavakooli tavaklassis oleneb suuresti maakonnast ja piirkonnast, kus kool asub. Ehk koolis on nii positiivseid kui ka negatiivseid aspekte õpilaste toetamisel ja võib öelda, et arenguruumi kaasava hariduse kontekstis on koolidel veel piisavalt. Küsimustiku esimese ploki esitatud väidete hinnangu haridustöötajate ja lastevanemate omavaheline arvamuste võrdlus on protsentuaalselt ära toodud joonisel 9.

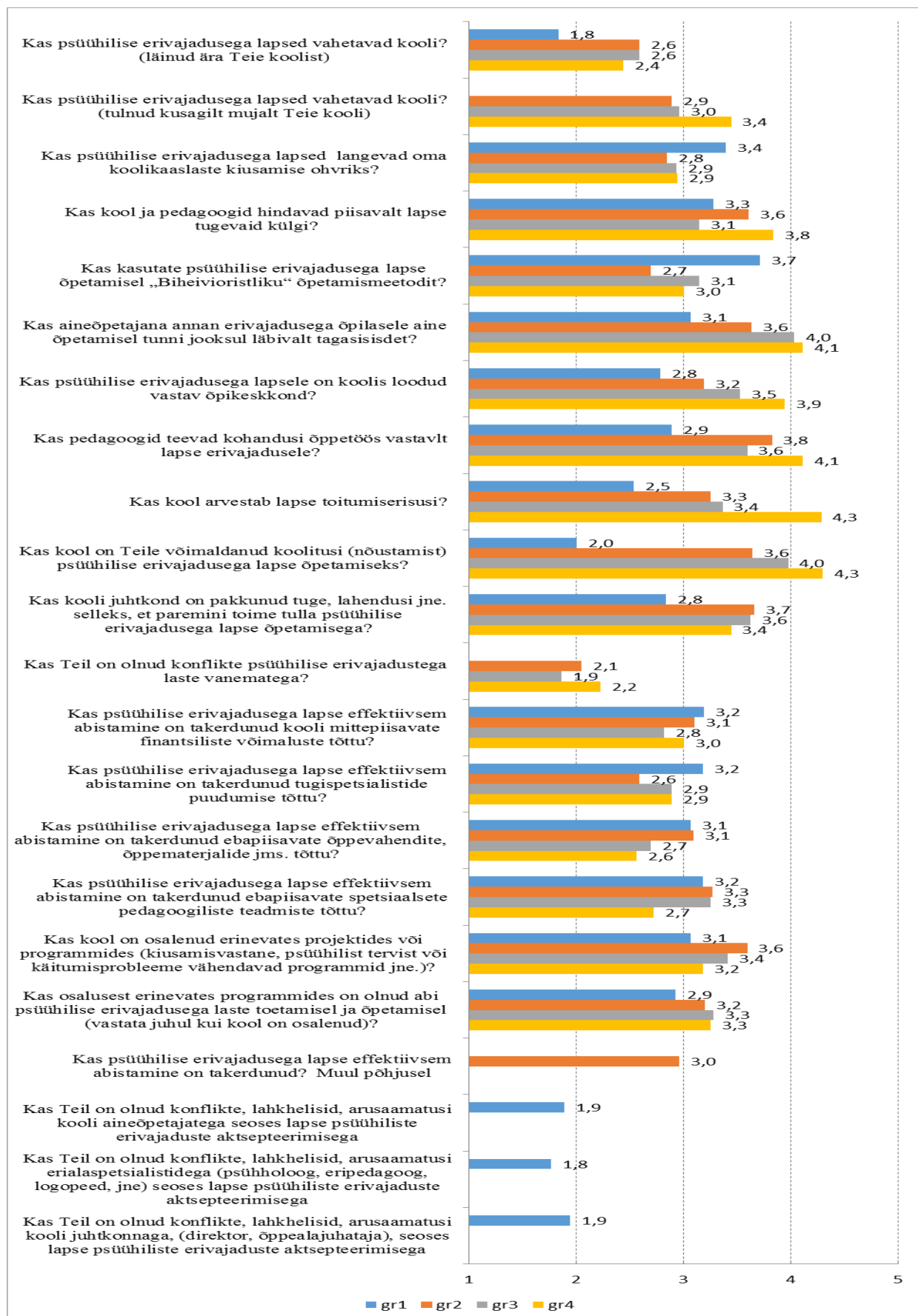

gr1 – ps. arengu häirega laste vanemad; gr2- aineõpetajad; gr3 – erialaspetsialistid; gr4 - administratsioon

Joonis 9. Kooli suhtumine ja hoiakud. Haridustöötajate ja lastevanemate arvamuste võrdlus

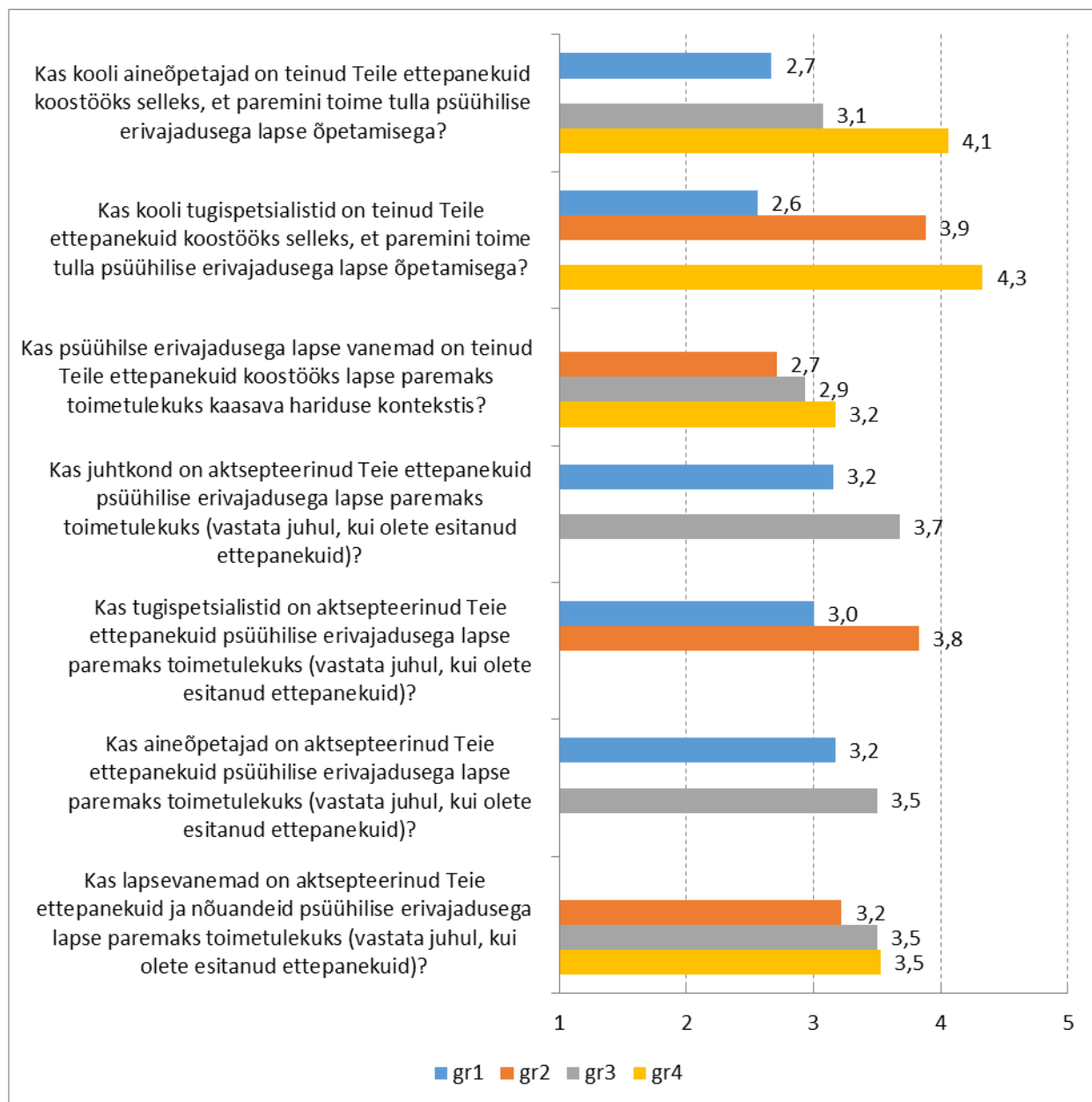
4.1.2 Toimetuleku toetamine

Esitatud küsimused püüdsid välja selgitada kooli võimalusi psüühilise arengu häirega lapse toetamiseks, koolide põhiprobleeme ja koostöö toimimist haridustöötajate ja lastevanemate vahel. Erinevate küsimuste hinnangutest, iga grupi puhul eraldi, on välja toodud keskmine hinne. Kooli administratsioon hindas eelpool kirjeldatud küsimustega seotud vastuseid selliselt, et koolil on võimalusi mõnikord (keskmine hinne 3,3), et toetada psüühilise arengu häirega lapse õpetamist. Aineõpetajate arvamuseks oli samuti mõnikord (keskmine hinne 3,1), samal seisukohal olid ka erialaspetsialistid (keskmine hinne 3,1). Lapsevanemate hinnang oli haridustöötajate omast madalam, ehk lapsevanemad olid seisukohal, et koolil on harva või mõnikord võimalusi psüühilise erivajadusega õpilaste toetamiseks (keskmine hinne 2,7). Administratsiooni arvates toimib omavaheline kõikide osapoolte koostöö mõnikord ja ka sageli (keskmine hinne 3,8), aineõpetajate arvates mõnikord (keskmine hinne 3,5), erialaspetsialistide arvates mõnikord (keskmine hinne 3,3) ja lastevanemate arvates harva (keskmine hinne 2,9). Üldiselt lastevanemate ja haridustöötajate hinnangud üksteisest väga drastiliselt ei erine. Silma jääb üks küsimus, millega taheti teada, kas kool on võimaldanud nõustamist (koolitusi), psüühilise erivajadusega lapse õpetamiseks (toetamiseks). Haridustöötajatele on koolitusi võimaldatud kas sageli või mõnikord. Lastevanemad hindasid, et koolitusi on võimaldatud harva või peaaegu mitte kunagi. Siinkohal võiksid koolid rohkem panustada lastevanemate nõustamisse koolitusse. Analüüsist lähtub, et koolidel ei ole stabiilsust psüühilise erivajadusega õpilaste toetamisel, võimalused on tihti piiratud. Lastevanemate arvates koolil peaaegu võimalused puuduvad ja harva või mõnikord panustatakse psüühilise erivajadusega laste arengusse. Hinnangutest saab järeldada, et osadel koolidel on küll olemas ressurss ja võimalused, kuid puudub järjepidevus ja stabiilsus, erinevused samuti maakonniti ja paikkonniti. Küsimustiku teises plokis esitatud küsimuste hinnangu haridustöötajate ja lastevanemate omavaheline arvamuste võrdlus ka koostöö osas on protsentuaalselt ära toodud joonisel 10 ja 11.

gr1 – psüh.häirega laste vanemad; gr2- aineõpetajad; gr3 – erialaspetsialistid;
gr4 - administratsioon

Joonis 10. Toimetuleku toetamine. Haridustöötajate ja lastevanemate arvamuste võrdlus

gr1 – psüh.häirega laste vanemad; gr2- aineõpetajad; gr3 – erialaspetsialistid;
gr4 - administratsioon

Joonis 11. Toimetuleku toetamine. Haridustöötajate ja lastevanemate arvamuste võrdlus koostöö osas

4.1.3 Abi osutamise võimalused kooli poolt ning probleemid ja lahendused haridustöötajate ja lastevanemate seisukohast

Avatud küsimused, mille abil püüti välja selgitada haridustöötajate ja lastevanemate probleeme psüühilise erivajadusega õpilase toetamisel ning koguda kokku parimad praktikad ja nõuandeid psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks.

Järgnevalt tuuakse välja need seisukohad, milles oli kõige suurem ühisosa, seisukohtasid ja arvamusi, mida jagasid või esitasid rohkem kui üks lapsevanem või haridustöötaja ning haridustöötajate ja lastevanemate arvamused langesid kokku ehk jagati ühiseid seisukohti. Psüühilise arengu häirega lastele peaksid koolid moodustama koolide juurde eriklasse, väikeklasse. Kasutama peaks kõiki võimalike tugisüsteeme nagu järeleaitamistunnid, individuaaltunnid, üks-ühele õpe, parandusõpe jms. Kõik osapooled olid seisukohal, et koolidesse on vaja rohkem erialaspetsialiste, toodi välja ka abiõpetaja ja tugiisku palkamise vajalikkust. Rõhutati järjepidevat ja organiseeritud koostöö vajalikkust kõigi osapoolte vahel. Aktuaalseks peeti ka koolituste vajalikkust kõikidele osapooltele. Kõik osapooled olid seisukohal, et psüühilise erivajadusega laste vanemad vajavad kõige rohkem infot, oskuslikku kompaktselt nõustamist, samuti tugiisiku teenust. Riik ja Kohalik omavalitsus peaks rohkem panustama lastevanemate toetamisse. Seda, mis lastevanematele, administratsioonile, aineõpetajatele ja tugispetsialistidele kõige rohkem muret teeb, on ühtse ühisosana raske välja tuua, probleemid on lastevanemate ja haridustöötajate vahel erinevad. Lastevanemate probleemid on rohkem isiklikku laadi ja perekesksed, haridustöötajate probleemid taanduvad ikka ja jälle selle taha, et pole piisavalt spetsialiste, pole raha, õppevahendeid, tööruume, teadmisi jne. Kui analüüsida seda küsimust, kus haridustöötajad ja lapsevanemad tõid välja positiivseid aspekte kooli kohta, siis peaaegu kõik osapooled olid arusaamisel, et väikeklassid on hea lahendus ja kõik muu tegevus, mis toetab psüühilise erivajadusega õpilast on samuti väga hea nagu individuaalne õppeplaan jne. Positiivne on see, et kõik Eesti koolid ei ole siiski olukorras, kus toetus psüühilise erivajadusega lapsele on minimaalne või üldse puudub. Haridustöötajad ja ka lapsevanemad oskasid välja tuua palju positiivseid aspekte, haridustöötajad siiski rohkem. Kui nüüd omavahel analüüsida küsimustike erinevaid plokkide, siis nii avatud küsimuste põhjal kui ka küsimuste ja väidete hinnangute põhjal, kus kasutati diferentseeritud skaalat, saab välja tuua ühisosana selle, et koolid siiski panustavad psüühilise erivajadusega laste toetamisse, kuid puudub stabiilsus ja järjepidevus, tegutsetakse nii nagu osatakse ja suur roll on siin kooli direktoril ja kohalikul omavalitsusel, kuidas ressursi osatakse planeerida. Kõige kehvemas olukorras on siiski

äärealadel ja maapiirkondades paiknevad koolid. Vaatamata erialaspetsialistide suurele puudusele saaksid siiski ka koolid omalt poolt palju ära teha, et toetada psüühilise arengu häirega laste arengut. Käesolev magistritöö ei suuda momendil lahendada koolide rahalisi probleeme, seda peaks eelkõige tegema riik, ministerium, seejärel kohalik omavalitsus jne. Magistritöös tuuakse välja lastevanematele, kõigile haridustöötajatele ja ka Teadus ja Haridusministeriumile uuringus osalenud haridustöötajate ja psüühilise erivajadusega laste vanemate kitsaskohad ja lahendid nende likvideerimiseks.

Lisaks paljudele probleemidele tõstatasid nii lapsevanemad kui ka haridustöötajad probleemina üles puuduliku koostöö lastevanemate ja haridustöötajate vahel. Lisaks toimivale tugivõrgustikule on oskuslik ja planeeritud koostöö ka psüühilise erivajadusega lapse toetamise üheks algallikaks, samuti ei nõua see suurel määral rahalisi vahendeid, vaid töötahet, pühendumist ja järjepidevust. Vaatamata erialaspetsialistide suurele puudusele, saaksid siiski ka koolid omalt poolt palju ära teha, et toetada psüühilise arengu häirega laste arengut.

1. ploki, 2.ploki uurimustulemuste põhjal kasutati diferentseeritud skaalat erinevate väidete ja küsimuste hindamiseks. Studenti kriteeriumi alusel läbiviidud analüüsi tulemuste põhjal saab väita, et erinevused erinevate gruppide arvamuste vahel eksisteerivad. Järgnev peatükk annab ülevaate haridustöötajate ja lastevanemate arvamuste erinevusest.

4.2 Lastevanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni arvamuste võrdlev analüüs Studenti t-kriteeriumi järgi

Selleks, et aru saada kas grupid hindavad erinevalt või sarnaselt ankeetküsitluses olevaid väideteid või küsimusi, võrdlesime omavahel erinevate gruppide arvamusi kasutades t-testi (Studenti t-kriteeriumi).

Lisas 17 on ära toodud võrdlev analüüs Studenti t-kriteeriumi järgi, lähtudes kaalutud keskmisest, väidetele ja küsimustele vastanud respondentide arvust ja standardhälbest.

Rühm 1 - lapsevanemad, rühm 2 - aineõpetajad, rühm 3 - erialaspetsialistid, rühm 4 - administratsioon

Tabel 24

Võrdlev analüüs rühmade kaupa: „Kooli suhtumine ja hoiakud“

Väited	Studenti t-kriteerium (rühmade kaupa)					
	1-2	1-3	1-4	2-3	2-4	3-4
Psüühilise erivajadusega õpilasele kooli poolt pakutavad tugisüsteemid (kas on piisavad?)	5,04***	2,81**	5,66***	2,38**	-	3,45***
Kooli poolt tehtud kohandused psüühilise erivajadusega õpilase paremaks toimetulekuks	2,94**	-	4,17***	1,95*	2,28**	3,55***
Teie koostöö kooli tugispetsialistidega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	3,34***	-	4,05***	-	1,76*	-
Kuidas hinnatakse psüühilise erivajadusega lapse õppimist tavakooli tavaklassis kaasava hariduse süsteemis	-	-	-	2,23**	-	-

*** $p \leq 0,001$, ** $p \leq 0,01$, * $p \leq 0,05$

Lastevanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni omavahelisest võrdlusest lähtub, et kõige suurem on erinevus lastevanemate ja administratsiooni hinnangute vahel. Administratsioon on hinnanud väiteid oluliselt kõrgemalt kui laste vanemad. Aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni omavahelisest võrdlusest lähtub, et kõige suurem erinevus on erialaspetsialistide ja administratsiooni hinnangute vahel (LISA 17).

Võrdlev analüüs rühmade kaupa: „Toimetuleku toetamine“

Küsimused	Studenti t-kriteerium					
	1-2	1-3	1-4	2-3	2-4	3-4
Kas kasutakse psüühilise erivajadusega lapse õpetamisel „Biheivioristliku“ õpetamismeetodit	4,72***	2,21**	2,64**	2,17**	-	-
Kas aineõpetajad annavad erivajadusega õpilasele aine õpetamisel tunni jooksul läbivalt tagasisidet	2,16**	3,58***	3,54***	2,94**	2,64**	-
Kas psüühilise erivajadusega lapsele on koolis loodud vastav õpikeskkond	-	2,18**	3,05***	-	2,92**	-
Kas pedagoogid teevad kohandusi õppetöös vastavalt lapse erivajadusele	2,79**	-	3,57***	-	2,06**	2,42**
Kas kool arvestab lapse toitumiserisusi	2,11**	2,20**	4,93***	-	4,48***	3,26***
Kas kool on võimaldanud koolitusi (nõustamist) psüühilise erivajadusega lapse õpetamiseks	5,95***	6,33***	6,71***	-	2,38**	-

*** $p \leq 0,001$, ** $p \leq 0,01$, * $p \leq 0,05$

Lastevanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni omavahelisest võrdlusest lähtub, et üldiselt kõige suurem on erinevus lastevanemate ja administratsiooni hinnangute vahel. Administratsioon on hinnanud küsimusi oluliselt kõrgemalt kui laste vanemad. Aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni omavahelisest võrdlusest lähtub, et küsimuste hinnangud on omavahel varieeruvad e.vahelduvad. Kõige suuremad erinevused on aineõpetajate ja administratsiooni hinnangute vahel. (LISA 17)

Võrdlev analüüs rühmade kaupa: „Abi osutamise võimalused kooli poolt“

Küsimused	Studenti t-kriteerium					
	1-2	1-3	1-4	2-3	2-4	3-4
Kas kooli aineõpetajad on teinud ettepanekuid lastevanematele koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega	-	-	3,79***	-	-	3,41***
Kas kooli tugispetsialistid on teinud ettepanekuid lastevanematele koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega	4,65***	-	5,41***	-	1,96*	-

*** $p \leq 0,001$, ** $p \leq 0,01$, * $p \leq 0,05$

Lastevanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni omavahelisest võrdlusest lähtub, et kõige suurem on erinevus lastevanemate ja administratsiooni hinnangute vahel. Administratsioon on hinnanud küsimusi oluliselt kõrgemalt kui laste vanemad. Aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni omavahelisest võrdlusest lähtub, et erinevus on erialaspetsialistide ja administratsiooni arvamuste vahel. (LISA 17)

Üldised järeldused

Erinevate gruppide omavahelisest võrdlusest järeldub, et kõige kõrgemalt on hinnanud erinevaid väiteid ja küsimusi kooli administratsioon ja kõige madalamalt psüühilise erivajadusega laste vanemad. Aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni omavahelisest võrdlusest järeldub, et erinevused väidete ja küsimuste hindamisel on administratsiooni ja aineõpetajate või administratsiooni ja erialaspetsialistide vahel. Aineõpetajate ja erialaspetsialistide arvamuste osas väga suuri erinevusi ei esinenud.

4.3 Uurimisküsimuste arutelu

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada psüühilise arengu häirega laste õppimise eripärad ja nõuanded nende laste õpetamise toetamiseks tavakoolis haridustöötajate ja lastevanemate seisukohast.

Lähtudes eesmärgist olid formuleeritud alljärgnevad ülesanded:

- uurida psüühilise arengu häirega lapsi õpetavate aineõpetajate, erialaspetsialistide, kooli juhtkonna ning lapsevanemate arvamusi õpetamise eripärast tulenevaid probleeme kaasava hariduse kontekstis;
- uurida õpetajate, erialaspetsialistide, kooli juhtkonna ning lapsevanemate soovitusi paremaks toimetulekuks psüühilise arengu häirega laste õpetamisel.

Antud uurimus oli kaardistav uurimus, kuna püüti selgitada tegelikkuses valitsevaid tingimusi ja asjaolusid (Hirsijärvi & Huttunen 2005). Kuna käesolev uurimus oli kaardistav, siis koostati uurimusküsimused. Järgnevalt analüüsitakse uurimusküsimuste ja empiirilise uurimuse käigus kogutud tulemuste omavahelist seost.

1) Kas pedagoogid teevad psüühilise arengu häirega lastele kohandusi õppetöös?

Küsimustiku 1.ploki uuringu põhjal olid nii lapsevanemad kui haridustöötajad arvamusel, et kool panustab erinevatesse kohandustesse õppetöös keskmiselt, enamuse lapsevanemad hindasid kooli poolt tehtud kohandusi keskmiseks (nii ja naa kaalutud keskmine 3,0), aineõpetajad keskmiseks või pigem positiivseks (kaalutud keskmine 3,7), erialaspetsialistid keskmiseks (kaalutud keskmine 3,2) ja administratsioon pigem positiivseks (kaalutud keskmine 4,0). Küsimustiku 2.ploki uuringu põhjal olid lapsevanemad arvamusel, et kooli haridustöötajad teevad kohandusi õppetöös harva või mõnikord (kaalutud keskmine 2,9), aineõpetajad olid seisukohal, et pedagoogid teevad kohandusi mõnikord või sageli (kaalutud keskmine 3,8), erialaspetsialistid arvasid et mõnikord (kaalutud keskmine 3,6) ning administratsioon arvas, et sageli (kaalutud keskmine 4,1). Küsimustiku 3.ploki uuringu põhjal oli uuringus osalenud lapsevanematest-26%, aineõpetajatest-36%, erialaspetsialistidest-44%, seisukohal, et erinevad kohandused õppetöös on vajalikud, selleks, et toetada psüühilise erivajadusega õpilase õppimist tavakooli tavaklassis.

Seega püstitud küsimusele võiks vastata, et pedagoogid teevad erinevaid kohandusi õppetöös aeg-ajalt, kuid mitte läbivalt ja pidevalt.

2) Kas ja mil määral on olemas koostöövormid haridustöötajate ja psüühilise arengu häirega laste vanemate vahel?

Küsimustiku 1.ploki uurimistulemuste põhjal aineõpetajad hindasid koostööd lastevanematega keskmiseks (kaalutud keskmine 3,5), erialaspetsialistid pigem positiivseks (kaalutud keskmine 3,7) ja administratsioon pigem positiivseks (kaalutud keskmine 4,3).

Seega püstitud küsimusele võiks vastata, et koostöövormid haridustöötajate ja psüühilise arengu häirega laste vanemate vahel eksisteerivad, kuid mitte täiel määral ja täies mahus.

3) Kas ja mil määral on olemas koostöövormid haridustöötajate vahel?

Küsimustiku 2.ploki uuringu põhjal administratsiooni arvates toimib omavaheline kõikide osapoolte koostöö mõnikord ja ka sageli (kaalutud keskmine 3,8), aineõpetajate arvates mõnikord (kaalutud keskmine 3,5), erialaspetsialistide arvates mõnikord (kaalutud keskmine 3,3) ja lastevanemate arvates harva (kaalutud keskmine 2,9)

Seega püstitud küsimusele võiks vastata, et haridustöötajate omavahelised koostöövormid eksisteerivad, kuid mitte täiel määral ja täies mahus.

4) Kas koolidel on piisavalt erialaspetsialiste toetamaks psüühilise arengu häirega laste arengut?

Küsimustiku 2.ploki uurimistulemuste põhjal on psüühilise erivajadusega efektiivsem abistamine takerdunud tugispetsialistide puudumise tõttu lastevanemate arvates mõnikord (kaalutud keskmine 3,2), aineõpetajate arvates mõnikord või harva (kaalutud keskmine 2,6), tugispetsialistide arvates mõnikord (kaalutud keskmine 2,9), administratsiooni arvates mõnikord (kaalutud keskmine 2,9). Küsimustiku 3.ploki uurimistulemuste põhjal oli 33% erialaspetsialistidest seisukohal, et tugispetsialiste on vähe ja nende kohad tuleks täita võimalikult kiiresti. Samuti teeb 16% tugispetsialistidele muret kõige rohkem see, et on erialaspetsialistide ja abiõpetajate puudus. Samuti 23% administratsiooni kuuluvatest haridustöötajatest oli arvamusel, et erialaspetsialiste on vähe ja 44% vastanutest teeb muret tugispetsialistide vähene rahastatus ministeeriumi poolt, mis omakorda põhjustab tugispetsialistide puuduse üldhariduslikus koolis.

Seega püstitud küsimusele võiks vastata, et kõikidel Eesti koolidel ei ole piisavalt erialaspetsialiste, selleks et toetada psüühilise arengu häirega laste arengut.

5) *Kas haridustöötajatel on piisavalt erialaseid teadmisi psüühilise arengu häirega laste abistamiseks?*

2. plokki uurimistulemuste põhjal on psüühilise erivajadusega lapse ebapiisav abistamine takerdunud ebapiisavate spetsiaalsete pedagoogiliste teadmiste tõttu nii erialaspetsialistide arvates kui ka lastevanemate arvates mõnikord. Administratsiooni arvates mõnikord ja ka harva. Lapsevanemad (kaalutud keskmine 3,2), aineõpetajad (kaalutud keskmine 3,3), tugispetsialistid (kaalutud keskmine 3,3), administratsioon (kaalutud keskmine 2,7). Küsimustiku kolmanda plokki uurimistulemuste põhjal erialaspetsialistide arvates on samas küsimuses üksmeelel 8% vastanutest, aineõpetajate arvamust toetab samas küsimuses 4% vastanutest.

Seega püstitud küsimusele võiks vastata, et kõikidel Eesti koolide haridustöötajatel ei ole piisavalt erialaseid teadmisi selleks, et toetada psüühilise arengu häirega laste arengut.

6) *Kas õppekeskkond toetab psüühilise arengu häirega lapse õppimist tavakoolis?*

2. plokki uurimistulemuste põhjal psüühilise erivajadusega õpilased langevad oma koolikaaslaste kiusamise ohvriks lastevanemate ja haridustöötajate arvates mõnikord või harva. Lapsevanemad (kaalutud keskmine 3,4), aineõpetajad (kaalutud keskmine 2,8), erialaspetsialistid (kaalutud keskmine 2,9), administratsioon (kaalutud keskmine 2,9). Sama plokki uurimistulemuste põhjal on koolides loodud spetsiaalne õpikeskkond, selleks, et toetada psüühilise erivajadusega lapse õppimist tavakoolis tavaklassis lastevanemate arvates mõnikord (kaalutud keskmine 2,8), haridustöötajate arvates mõnikord või sageli. Aineõpetajate arvamus (kaalutud keskmine 3,2), erialaspetsialistide arvamus (3,5), administratsiooni arvamus (kaalutud keskmine 3,9).

3. plokki uurimistulemuste põhjal on 25% lastevanemate arvates on positiivne see, et on olemas eriklassid ja tehakse kohandusi õppetöös. Üksikute lastevanemate arvamuste kohaselt on positiivne see, et on pidev kontakt juhtkonna, õpetajate ja vanemate vahel. Vajadusel korraldatakse ümarlauda kõigi osapooltega ja loomulikult on sinna kaasatud ka laps, samuti hea koostöö klassijuhatajaga. 33% aineõpetajate arvates on positiivne see, et mõnes koolis siiski on olemas pädevad tugispetsialistid, toimiv tugisüsteem, juhtkonna toetus, väikeklasside olemasolu ja kohandused õppetöös. 3% aineõpetajate arvates on hea koostöö lastevanematega. Üksikute arvamustena toodi välja positiivseks asjoluks selle, et mõned õpilased käivad eraldi nõustamisel Tartus. Õpilasi ei diferentseerita - igal inimesel on oma eripära. 44% erialaspetsialistide arvates on positiivne väikeklasside olemasolu ja erinevad kohandused õppetöös. 16% arvates on hea koostöö õpetajate ja lastevanemate vahel ning mõnes koolis on olemas ka ressurss

psüühilise arengu häirega õpilaste toetamiseks. Üksikute vastuste kohaselt on koolis psüühilise erivajadusega lastele loodud sobiv õpikeskkond (eemal koolikärast, tehnilised kaasaegsed vahendid, mängud, põnevad raamatud, käelise tegevuse vahendid, meetoodilised vahendid jms.) Koolis toimub õpetajate pidev koolitamine erivajadustega lastega tegelemiseks. 20% administratsiooni kuuluvate haridustöötajate arvates on koolis hästi toimiv tugisüsteem ja tugispetsialistide meeskond ning kasutatakse ressursi optimaalselt. 12% arvates on väikeklasside loomise idee ennast maksimaalselt õigustanud. Üksikute vastustena toodi välja et koolis on olemas abiõpetaja, toimub tingimusteta töö sise- ja välisvõrgustikuga, on olemas tugiisikud.

Seega püstitud küsimusele võiks vastata, et kõikides Eesti koolides õppekeskkond ei toeta maksimaalselt psüühilise arengu häirega lapse õppimist tavakoolis, selleks puudub osadel Eesti koolidel ressurss, teadmised, logistilised vahendid.

7) Mis võimalused on koolil psüühilise arengu häirega laste vanemate toetamiseks ja millist abi ning kelle poolt peaks osutama nendele peredele, kus kasvab või kasvavad psüühilise erivajadusega lapsed?

3.ploki uurimistulemuste põhjal oli 63% lastevanematest arvamusel, et kõige rohkem on puudu informatsioonist, esmasest oskuslikust nõustamisest, kuidas lapsevanem peab käituma ja kelle poole pöörduma, nõustamine psühholoogi poolt, ka sotsiaaltöötaja poolt, puudus on tugispetsialistidest, tugiisikutest, kolmanda isiku järelevalvest. Puudus on ka tahtest, erivajadusega laste peresid aidata või toetada, tihti on lapsevanem oma probleemiga üksi. Sama arvamust jagas 20% aineõpetajatest, 37% erialaspetsialistidest ja 37% administratsioonist.

Seega püstitud küsimusele võiks vastata, et koolidel üldiselt puuduvad võimalused või tahe psüühilise erivajadusega laste vanemate või perede toetamiseks või nõustamiseks. Lastevanematel on kõige rohkem puudus esmasest oskuslikust nõustamisest ja infost.

8) Mis on kooli peamised probleemid psüühilise arengu häirega laste õpetamisel?

3.ploki uurimistulemuste põhjal 26% lastevanemate arvamuste kohaselt on koolide peamiseks probleemideks vähesed kohandused õppetöös psüühilise arengu häirega lapse toetamiseks ja eriklasside puudumine. 16% arvates tuleks korraldada rohkem koolitusi haridustöötajatele ja koostöövormide puudulikkus erinevate osapoolte vahel. 10% arvates tuleks osutada tihedamat abi erialaspetsialistide poolt ja tuleks palgata rohkem tugispetsialiste. Üksikute vastuste kohaselt pidasid lapsevanemad kooli probleemiks mitteõigeaegset sekkumist, probleemi varast märkamist, nende arutamist lapsevanemaga, soovitusi erialaspetsialistide poole pöördumiseks. Kool ei nõusta lapsevanemaid piisavalt. Koolil peaks olema rohkem finantsilisi vahendeid

erivajadusega lapse arengu toetamiseks. Pedagoogid, just põhikoolis, peaksid olema avatumad ja tulema lastele rohkem vastu. Kool peaks tegema ka koostööd kohaliku omavalitsusega, pakkudes erinevaid teenuseid, võimaldama lisategevusi, mis köidaks erivajadusega lapse tähelepanu, arvestama laste, lapse osalussooviga, mitte tõrjuma ja last süüdistama, vaid mõistma teda.

33% aineõpetajate arvamuste kohaselt peaksid koolid looma eriklasse ja tegema rohkem kohandusi õppetöös. 20% arvates tuleks laste kõrvale kaasata abiõpetajad, tugiisikud eripedagoogid. 3% arvates peaks olema haridustöötajatel tihedam koostöö lastevanematega. Üksikute vastustena olid arvamused, et kool peaks olema sihikindlam ja tegutsema eesmärgi nimel, mitte jätma asja pooleli. Samuti seadma õpilase vajadused prioriteediks, mida vajadusel ka rahaliselt toetada. Kool peaks muretsema erivajadusega lapsele spetsiaalse kindla ruumi, mitte suvalise klassiruumi, mis parasjagu vaba on. Koolipere peaks olema sallivam, õpilased teadlikumad teiste erivajaduste osas. Kool peaks leidma võimaluse toetada pedagooge õppekirjandusega, leidma vahendeid, luues rohkme võimalusi õppida tasemerühmades. Teha tuleks rohkem koostööd kõigi osapoolte vahel, kes on seotud psüühilise erivajadusega õpilasega. Kool peaks tugevdama õpetajatevahelist kogemiste vahetamist ning tugispetsialistiga konsulteerimise võimalusi, samuti väliskoolitusi. Pedagoogid ning kooli juhtkond peaks olema avatumad ja mõistvamad erivajadustega õpilaste suhtes.

33% erialaspetsialistide arvamuste kohaselt peaks kool täitma tugispetsialistide kohad ja palkama rohkem eripedagooge, abiõpetajaid tugiisikuid. 22% arvates tuleb läbi viia rohkem koolitusi haridustöötajatele. 11% arvates on haridustöötajate omavaheline vähene koostöö. Üksikute vastuste kohaselt juhtkonna poolt peaks olema õpetajatele esitatud üks visioon, kuidas rasketes olukordades käituda, et õpetajad tajuksid, et neil on olemas info ja kooli toetus. Samuti peaks juhtkond nõudma erialaspetsialistide ettepanekute rakendamist. Oldi arvamused, kõik psüühilise arengu häirega lapsed peaks olema suunatud väikeklassidesse, et neil oleks kergem keskenduda ja omandada teadmisi, peab olema rohkem individuaalset lähenemist psüühilise erivajadusega laste suhtes. Väikeklassidel peaks olema oma kindel klassiruum, olenemata sellest, kas see on 1. või 9. klass. Suure klassi juures paraku jäävad psüühilise arengu häirega lapsed piisava tähelepanuta. Rahaliste võimaluste olemasolul tuleks lapse probleemist lähtuvalt läbi viia teatud ainetes rohkem individuaalseid tunde. Samuti olid välja toodud faktid, et kool peaks täitma Põhikooli ja Gümnaasiumiseadusest tulenevaid kohustusi ja võimalusi. Julgema teha õpilastele erisusi vastavalt lapse vajadusest ja arengust ning olema rohkem paindlik. Samuti oldi arvamused, et tavakoolis on raske erisustega

arvestada, õpilased tunnevad ennast kalssiruumis halvasti ja eraldi tunnis käies ei teki meie (klassimeeskonna) tunnet. 1 eripedagoog viitas ka sellele, et juhtkond peab nõudma erispetsialistide ettepanekute rakendamist. Oldi arvamusel, et kool peaks tegema rohkem koostööd kohaliku omavalitsusega ja Rajaleidja keskusega.

41% administratsiooni kuuluvate haridustöötajate arvamuste kohaselt peaks toimuma tugispetsialistide rahastamine otse riigi poolt. 23% arvates on koolides eripedagoogide vähesus, sest tööd rahastatakse minimaalselt. 12% arvates vähene koolitusraha ei võimalda koolitusoi pedagoogidele. Üksikute arvamuste kohaselt koolidel peaks olema loodud rohkem väikeklasse, mitte ainult ohtlikele lastele, vaid ka neile, kes vajavad õpikeskkonnana väiksemat kollektiivi. Samuti vajavad psüühilise arengu häirega lapsed erilist õpikeskkonda. Rajaleidja käivitamine ei olnud piisavalt ette valmistatud, olnuks vaja üleminekuaega. Kõiki lapsi ei saa kokku panna, kannatavad mõlemad pooled, väga tublid ja need kes abi vajavad. Välja oli toodud ka ühiskonna sallivuse aspekt, kas erivajadusega lapsel on tavalises õpikeskkonnas mugav, kui ta on koguaeg sunnitud ennast võrdlema mittevõrdsetega.

Seega püstitud küsimusele võiks vastata, et koolide peamised probleemid psüühilise arengu häirega laste õpetamisel ja toetamisel on pedagoogilised- puuduvad erialased teadmised; sotsiaalsed- kõikide osapoolte omavaheline koostöö ei toimi täiel määral; finantsilised- koolide rahastamine sõltub kohaliku omavalitsuse võimalustest; ja logistilist laadi- puudub spetsiaalne õppekeskkond ja õppevahendid.

Lähtuvalt uuringu tulemustest on kokku kogutud administratsiooni, haridustöötajate ja lastevanemate nõuanded ja toetussuunad psüühilise arengu häirega laste õpetamise toetamiseks. Nõuanded ja toetussuunad on analüüsitud, struktureeritud ja esitatud lähtudes erinevatest tasemetest: kooli administratsiooni tase; kooli haridustöötajate tase (aineõpetajad, erialaspetsialistid); lastevanemate tase.

5. NÕUANDED JA TOETUSSUUNAD PSÜÜHILISE ARENGU HÄIREGA LASTE TOETAMISEKS ÕPPIMISEL TAVAKOOLIS

Kogutud, analüüsitud, struktureeritud ja esitatud nõuanded ning toetussuunad lähtudes erinevatest tasemetest:

- kooli administratsiooni tase;
- kooli haridustöötajate tase (aineõpetajad, erialaspetsialistid);
- lastevanemate tase.

5.1 Kooli administratsiooni poolt esitatud nõuanded ja toetussuunad psüühilise arengu häirega laste toetamiseks

- Tugispetsialistide rahastamise süsteemi peaks muutma, neid peaks rahastama riik, mitte kohalik omavalitsus. Tugispetsialiste tuleb palgata täiskohaga;
- õpetajad vajavad rohkem koolitusi psüühilise arengu häirega lastega toimetulekuks, 320 tundi kooli õpetajatele tasuta, kõik õppevormid tuleks riigi poolt tasustada;
- koolides oleks vaja sisse viia abiõpetaja ametikohad, kuna klassid on suured ja õpetaja üksi ei jõua teostada kõigi õpilaste puhul individuaalset lähenemist. See tähendab, et ei toimi lihtsustatud õppekava ja riikliku õppekava alusel õppivate laste õpetamine samas klassis ilma abiõpetajata;
- koolidel peaks olema loodud rohkem väikeklasse, tagades sellega spetsiaalse õpikeskkonna, sest erivajadustega õpilaste arvu kasv on aastate vältel olnud tõusutrendis;
- lastevanematele on vaja on kompaktset nõustamist, tugisüsteemi ja koolitusi, sest vanemate ebapädevus ja õigus keelduda spetsialistide abist on pärssivad. Kohaliku omavalitsuse sotsiaal ja lastekaitsetöötajad peaks rohkem tähelepanu pöörama perede probleemidele, näidates üles toetust ja tahet probleemidega tegeleda ja leida peredele kõige soodsamad ja efektiivsemad lahendusteed;
- koolid peaks korraldama ümarlaudu, kus probleemidega tegeletakse kohe, kaasates sinna kõik osapooled (aineõpetajad, erialaspetsialistid, administratsiooni ja ka psüühilise erivajadusega laste vanemad);
- koolide administratsioon peab oskama ressursi optimaalselt kasutada, rahanappust tuleb kompenseerida oskusliku ressursi planeerimisega;
- tuleb luua väikeklasse, sest väikeklasside loomise idee on ennast maksimaalselt õigustanud, samuti rahuklassid, pikapäevärühmad, kõik mis toetab

toimetulekut, õpirahu tunnis ja koolirahu vahetunnis, on head ja toetavad psüühilise arengu häirega õpilast;

- koolid peaks tegema rohkem koostööd meditsiini asutustega, kes samuti peaksid kuuluma toetusvõrgustikku, arstide poolt pandavad diagnoosid, ei lähe kokku nõustamiskomisjoni ja rahastamise põhimõtetega;
- koolil peab olema hästi toimiv tugisüsteem ja tugev tugispetsialistide meeskond, see on psüühilise arengu häirega laste toetamise alus;
- psüühilise arengu häirega lastele tuleb luua sobiva suurusega klassikollektiiv, palgata tugipersonal või individuaalsed õpetajad, lähtuda tuleb iga lapse individuaalsest erivajadusest. Kõigeks selleks on vaja suuremat rahalist toetust.

Järeldused

Administratsiooni nõuannetest lähtub, et Eesti koolid on psüühilise erivajadusega õpilaste toetamisel väga ebavõrdsetes tingimustes ja sõltuvad kohaliku omavalitsuse finantsilistest võimalustest, seega kogu rahastuse süsteem peaks muutuma, raha peaks tulema otse riigilt. 2009.a läbi viidud PISA uuring näitas, et Eesti koolijuhtidel on väga suur roll, nemad kujundavad kooli suhtumise erivajadustega õpilastesse, võtmesõnaks on siin samuti ressursi oskuslik planeerimine, kuna finantsilised võimalused on paljudel koolidel piiratud. Koolijuhid on arvamusel, et kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajad ja sotsiaaltöötajad peaks rohkem panustama nii psüühilise erivajadusega kui ka teiste erivajadusega laste vanemate toetamisse, jagades neile vajalikku asjakohast infot.

5.2 Kooli haridustöötajate (aineõpetajad, erialaspetsialistid) poolt esitatud nõuanded ja toetussuunad psüühilise arengu häirega laste toetamiseks

5.2.1 Kooli aineõpetajate poolt esitatud nõuanded ja toetussuunad psüühilise arengu häirega laste toetamiseks

- kool peab seadma õpilaste vajadused prioriteediks ja toetama neid rahaliselt, (teadlikum intensiivsem võimaluste otsimine), täita tuleb tugispetsialistide ametikohad ja laste kõrvale kaasata abiõpetajaid, tugiiikuid. Tuleb tagada need tingimused, mis on soovitud nõustamiskomisjoni poolt. Toetus avaldub selles, et tuleb luua spetsiaalne õpikeskkond, pedagooge tuleb toetada õppekirjandusega ja viia läbi koolitusi, et tõsta aineõpetajate teadlikkust psüühilise erivajadusega õpilaste õpetamisel (esineb ebakompetentsus kõikvõimalike erivajaduste suhtes);
- toetus peab tulema otse riigilt, mitte kohalikult omavalitsuselt;

- kooli juhtkond peaks igati panustama sellesse, et pakkuda tuge kõikidele kooli haridustöötajatele;
- välja peaksid olema töötatud ühtsed nõanded, kuidas käituda/mitte käituda erinevate erivajaduste suhtes, samuti nõuanded programmid mis arendaksid teiste õpilaste tolerantsust ja empaatiavõimet nii psüühilise kui ka teiste erivajadustega laste suhtes;
- tuleb luua väikeklasse ja eriklasse üldhariduslike koolide juurde (õppimine võimalikult väikeses grupis või rühmas);
- psüühilise erivajadusega laste peredele on vaja asjalikku nõustajat, psühholoogi, psühhiaatrit, kindlasti tugiisikut, isiklikku abistajat, samuti peab olema suurem kohaliku omavalitsuse toetus, leida perele tugiisik, toetada õppevahenditega jne;
- loovusteraapia pakkumine psüühilise erivajadusega lastele ja peredele;
- tuleb moodustada tugigrupid, korraldada koosolekud, kus tegeletakse probleemide ennetamisega, arutamisega, reaalsed lahendused, meetmed jne;
- tuleb moodustada positiivselt toetavad õpiabi rühmad, tasemerühmad, õpiabitunnid, tugiõpe, individuaalõpe, õpiabi pideva õpiraskuse parandamiseks, tähelepanu arendamise grupid; õpetamine üksiktundide kaudu, rühmatunnid, koosõppe klassid, üks-ühele õpe;
- kui kool ei ole loonud eriklasse, siis tuleks viia sisse igapäevaselt erivajadusega õpilasele üks individuaaltund teise õpetajaga;
- toimima peab koostöö erinevate osapoolte vahel, erinevad kokkulepped lastevanematega, saab paika panna just nende lapse eripära arvestades reeglid, õppekavad ja töövõtted, samuti koostöö riigi, kohaliku omavalitsuse vahel, toimiv tugisüsteem on kõige alus.

5.2.2 Kooli erialaspetsialistide poolt esiatud nõuanded ja toetussuunad psüühilise arengu häirega laste toetamiseks

- Kõigepealt tuleb täita tugispetsialistide ametikohad, nende rolli tuleb tähtsustada. Abiõpetaja tugiisiku ametikoha sisseviimine, individuaaltundide võimaldamine, kool peab omalt poolt kaasa aitama mõistva suhtumise ja vastutulelikukusega, visiooni esitamine juhtkonna poolt, kuidas rasketes olukordades käituda. Kooli suhtumine peaks olema paindlikum ja teha tuleks rohkem erisusi psüühilise erivajadusega laste õpetamisel;

- õpetajate teadlikkuse tõstmine, spetsiaalsed koolitused, kuidas õpetada psüühilise erivajadusega õpilasi, õpetamisviisid ei vasta laste vajadustele eripäralt, ühtsete metoodiliste materjalide väljatöötamine;
- üldhariduslike koolide juurde tuleb kindlasti luua eriklasse, rohkem tuleks luua klasse tundeeluhäiretega õpilastele;
- kool peab tegema rohkem koostööd kohaliku omavalitsusega ja „Rajaleidja“ keskusega ka kõikide osapooltega;
- riik, kohalik omavalitsus, kool koostöös peaks rohkem panustama perede nõustamisse. Psüühilise erivajadusega laste vanemad tunnevad tihti puudust oskuslikust nõustamisest, esmasest vajalikust infost, toetusest, nad on oma probleemiga jäetud üksi, tuleb võimaldada ka teraapiat tugispetsialistide poolt (loovteraapia, tegevusterapia, pereterapia jne), samuti peaksid rehabilitatsiooniplaanid rohkem toetama;
- juhtumikorraldaja ametikoha sisseviimine, kes vastutab lapse toimetuleku eest koolis ja vajadusel on vahemeheks õpetajatega suhtlemisel, kokkulepete tegemisel jms;
- panustada tuleb võrgustikutöösse, millega kaasata kõik osapooled, kes lapsega tegelevad;
- selleks, et toetada psüühilise erivajadustega laste arengut, ei tohiks väikeklassidesse kokku panna väga erineva diagnoosiga lapsi;
- psüühilise arengu häirega õpilase toetuseks on olulised: väikeklassid, individuaalõpe, individuaalne õppekava või ainekava, õpiabi rakendamine, lihtsustatud õppekava alusel õppivate õpilaste klass-kellel on osades koolides ka oma klassijuhataja, tunnirahu klass, põhiainete õppimine tavaklassist eraldi eripedagoogi ja logopeedi juhendamisel, individuaalne lähenemine, iga lapse tähtsustamine; huvitavaks tehtud õppemetoodika, järjekindlus nõudmistes, individuaalne lähenemine, kontakt- sotsiaalsed oskused-õppetegevuse jõukohastamine-õppetegevuse diferentseerimine, rühmas osalemine eakaaslaste üritustel, tegevustest-kaasamine eakaaslaste õppetegevusse; integreeritud õpe ja sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpe;
- pervasiivsete arenguhäiretega lastele peaks olema klassid eraldi vaikselt tiivas.

Järeldused

Haridustöötajad on seisukohal, et erialaspetsialistide ametikohad on täitmata, riik, kohalik omavalitsus, kool ei panusta piisavalt. Aineõpetajatel puuduvad vastavad erialased teadmised psüühilise arengu häirega laste õpetamiseks. Arstide poolt pandavad diagnoosid ja erivajaduste klassifikatsioon ei ole omavahel kooskõlas, puudub ühtne juhendmaterjal pedagoogidele kõikvõimalike erivajadustega tegelemiseks. Pooldatakse eriklasside rajamist tavakoolide juurde.

5.3 Lastevanemate poolt esitatud nõuanded ja toetussuunad psüühilise arengu häirega laste toetamiseks

- Pooldatakse üldhariduslike koolide juurde eriklasside loomist, erivajadusega lapsi ei tunnustata tavaklassis piisavalt ja ta võib saada "Halva lapse" maine;
- tuleb tõsta pedagoogide teadlikkust kõikvõimalike erivajaduste suhtes, pedagoogid peavad märkama laste probleeme õigeaegselt ja osutama igakülgselt abi.
- toetussüsteemi loomine, lastevanemate asjakohane oskuslik nõustamine nõustamine, et ei oleks puudu puudu on informatsioonist. Anda juhiseid, kuidas lapsevanem peab käituma ja kelle poole pöörduma. Vältida tuleb arusaama, et lapsevanema nõustamine, teadmiste suurendamine on lapsevanema enda mure;
- tuleb täita erialaspetsialistide ametikohad, spetsialiste on vähe ja neil on suur koormus, tagada peredele ja psüühilise erivajadusega lastele tugiisiku teenus, see on praegu täiesti kättesaamatu;
- riigi poolt on vaja luua rohkem erialahariduslikke spetsiaalseid koole väljavaatega, et koolis saavad õppida ka psüühilise arengu häirega lapsed, praegu puudub valik, kuhu psüühilise erivajadusega lapsi kooli panna;
- kohaliku omavalituse toetus peaks olema suurem, kohandatud õppevahendite muretsemine, tasuta psühholoogi abi jne;
- haridustöötajad peaksid rohkem tegelema koolikiusamise probleemidega;
- kool peaks pakkuma rohkem järeleaitamisetunde, individuaalõpet, parandusõpet;
- rohkem koostööd kõigi osapoolte vahel (haridustöötajad, lapsevanemad), ümarlaudade korraldamine kõigi osapooltega, kaasatud ka erivajadusega õpilane, ka koostöö kool-kohalik omavalitsus;
- kool peaks looma pikapäevarühmasid, kus on ainult psüühilise erivajadusega lapsed;

- peaks olema rohkem paindlikkust ja arusaamist haridustöötajate poolt, rohkem avatust ja vastutulelikkust pedagoogide poolt, koduseid töid peaks olema vähem;
- psüühilise erivajadusega laste vanemate kodade moodustamine info jagamiseks, kogemuste vahetamiseks, peavada olema vastavad kursused, õpitoad;
- sotsiaalhoolekandesüsteemis on vajalik õpetada spetsialiste, tugiisikuid, kes omakorda õpetaksid psüühilise erivajadusega laste peresid.

Järeldused

Lapsevanemad on arusaamisel, et pedagoogide teadlikkust kõikvõimalike häirete suhtes tuleb tõsta, vahel peetakse erinevaid häireid koduse kasvatamatuse tulemuseks. Psüühilise arengu häirega lastevanematel on puudu igasugusest nõustamisest, ei jagata infot piisavalt. Probleemiks on erialaspetsialistide vähesus. Pakutakse välja erinevaid häid ideid psüühilise arengu häirega lastevanemate toetamiseks nagu tugirühmade-kodade moodustamine, ümarlaudade korraldamine jne. Lastevanemate arvates ei kasuta kool ära piisavalt kõiki võimalusi psüühilise arengu häirega laste toetamiseks.

5.4 Kooli administratsiooni, haridustöötajate ja lastevanemate poolt esitatud nõuannete ja toetusuundade analüüs psüühilise arengu häirega laste toetamiseks

Nii kooli administratsiooni, haridustöötajate kui ka lastevanemate soovitusel on ühiseid pidepunkte. Kõik osapooled on aravmusel, et koolides tuleb täita erialaspetsialistide kohad, sest erialaspetsialiste on vähe. Tuleb tõsta aineõpetajate teadlikkust erivajaduste suhtes. Nii haridustöötajate kui lastevanemate soovitusel sisaldavad ettepanekuid, mis sõltuvad finantsilisest poolest, esitatud on aga ka neid ettepanekuid, mis sõltuvad just suhtumisest ja hoiakutest. Positiivseks peetakse kõikvõimalike kohandusi õppetöös erivajadusega laste toetamiseks. Väga olulise aspektina toovad kõik respondendid välja koostöö erinevate osapoolte vahel.

Õpetaja peab tegema koostööd õpiraskustes õpilasega. Koostöö esimeseks sammuks on õpetaja ja õpilase tasakaalustatud usaldusliku suhte loomine, milleta ei saa edaspidi muudatusi taotleda. Õppetöö individualiseerimise eesmärk on arendada ja toetada maksimaalselt õppija iseseisvust, et ta oskaks õppida. Järelikult sekkub õpetaja individuaalsesse õppeprotsessi ainult situatsioonis, kui õppur enam ise realselt toime ei tule. Individuaalset abi ja juhendamist peaks õpetamisel olema nii palju kui vaja ja nii vähe kui võimalik. (Martinson 2010:121)

Kõik osapooled on ühisel arvamusel, et õpetaja peab tegema koostööd kolleegidega. Ka (Martinson 2010:125) ütleb, et läbimõeldud koostöö ja omavahelised kokkulepped on laste õppimise ja käitumisega seotud probleemidele lahendusi otsides alati abiks. Ehitatakse üles ühine tegevuskava ja mõeldakse läbi vastavad meetmed ning seda juhtkonna toetusel. Kui mõnel õpilasel ilmnevad õppimis ja suhtlemisraskused, siis puutuvad sellega samas klassis tunde andes kokku ka teised õpetajad. Asjade parandamine eeldab sihipärast süstemaatilist koostööd, selle eelduseks on aga omavahelised konstruktiivsed arutelud ja kokkulepped.

Kõik haridustöötajad, kaasa arvatud administratsioon peavad tegema koostööd psüühilise arengu häirega laste vanematega. Ka (Martinson 2010:131) arvates üks oluline koostööliine on õpetaja-lapsevanema suhe. Probleemiks võib saada lapsevanema informeerimatus ja vähene kompetentsus kasvatusküsimustes, mis võib põhjustada teatud möödalaskmisi lapse suunamisel. Kui lapsel ilmnevad õpiraskused tuleks õpetajal leida lapsevanemaga koostööks ühine platvorm ning see omakorda eeldab ülevaadet vanemate ja laste suhetest.

Koostöö puhul pervasiivsete arenguhäiretega lapse vanematega peavad haridustöötajad arvestama alljärgnevaid fakte ja soovitusi:

- sageli esinev depressioon emadel (Carter jt.2009);
- suurenenud stress mõlemal lapsevanemal (Estes jt.2009);
- abielude lahutuse protsent on märkimisväärselt kõrgem (24%) kui tavapäraselt arenevate laste peredes (14%) (Hartley jt.2010);
- vähendatakse suhtlusringkonda, ollakse kõige suhtes eitavad ja emotsionaalselt laostunud (Altiere ja von Kluge 2009);
- vanemad tegelevad igapäevaselt lapse käitumis- ja kommunikatsiooniprobleemidega ning seetõttu vajavad rohkem juhendamist. (Pilowsky jt.2004)

Õpetaja peab tegema koostööd erinevate erialaspetsialistidega. Mõnikord vajab õpetaja õpilase käitumise, oleku ja õpitegevuse kohta rohkem spetsiifilist infot, siis osutub tarvilikuks koostöö teiste erialade asjatundjatega, kes aitaksid välja selgitada lapse psüühiliste protsesside omapära, analüüsida tema õpikäitumist, saavutuskäitumist jne. Psühholoogi kaasabil saab õpetaja õpisisituatsioone sügavamalt lahti mõtestada ning õpitingimusi lapse individuaalsele arengule sobivamaks kohandada. Tavaliselt vajab õpetaja psühholoogi nõu juhul, kui õpilase käitumine ja olek lahkneb sedavõrd

eakaaslaste omast, et õpetaja ei tea enam, kuidas jõuda kontakti ja dialoogini selle lapsega, et teda teiste hulgas õpetada saaks. (Martinson 2010:134)

Eripedagoogi toetus lapsele ja õpetajale osutub eriti tarvilikuks juhul, kui mõnel lapsel ilmnevad ühes või teises õppeaines püsivad raskused või on kogu õpitegevus muutunud ühtviisi raskeks. Siis võib laps vajada rohkem individuaalset õpiabi. (Martinson 2010:138)

Haridustöötajad toovad ka välja, et oluline on kooli väline koostöö ravivõrgustikku kuuluvate spetsialistidega. Ka (Almqvist jt 2004: 394-395) on välja toonud, et laste- ja noortepsühhiaatrilist tööd ei saa teha arvestamata lapse ja nooruki lähiümbrusega, kus olulisemad on lasteaed ja kool. Terapeutiline koostöö selle võrgustiku spetsialistidega on vajalik, sest ravi- ja rehabilitatsioonimeetodid ei anna soovitud tulemusi, kui mainitud ringkonna spetsialistid ei jaga laias laastus arusaama lapse või nooruki psühhosotsiaalsest seisundist. Koostööga seotud probleemid on laste ja noorukite ja perekondade psühhosotsiaalsete teenuste valdkonnas tavalised. Hooldusvõrgustiku terapeutiline koostöö nõuab osalevate poolte piiritlemist ja koostööpartnerite nõupidamisi kas koos perekonnaga või ilma. Õnnestunud hooldusvõrgustiku töö tulemusena tekib lapse ja noore ja perekonna ümber toimiv spetsialistide võrgustik, mis suudab vajadustele vastavalt ja mitmekülselt lapse ravi ja tervistumist edasi viia.

Kooli administratsiooni poolt esitatud soovitused olid seotud eelkõige koolijuhtide oskusliku ressursi planeerimisega ja sellega kuidas tegelikult peaks olema organiseeritud erialaspetsialistide rahastamise süsteem. Rahastamise süsteemi muutmises osas olid sama meelt ka teised haridustöötajad. Üldjoontes olid nii administratsiooni, haridustöötajate kui ka lastevanemate soovitused sarnased ja väljendusid erinevates pedagoogilistes, sotsiaalsetes, finantsilistes ja logistilistes situatsioonides nagu kooli suhtumises ja hoiakutes, toimetuleku toetamises kooli poolt ning abi osutamise võimalustes, probleemides ja nende lahendustes.

Uurimistulemuste põhjal saab välja tuua ka üldiseid soovitusi koolidele psüühilise erivajadusega õpilaste toetamiseks

Kooli suhtumine ja hoiakud

1) Kool saaks paranda oma suhtumist ja hoiakuid lapse erivajaduste suhtes, näidates üles paindlikkust ja vastutulelikkust.

Pean oluliseks selles küsimuses just koolijuhi rolli, kes kujundab oma kooli personali suhtumise.

2) Psüühilise erivajadusega õpilaste vajaduste aktsepteerimine kooli poolt.

Vajaduste õigeaegne märkamine, toetamine. Vabaneda tuleks eelarvamustest, näidates üles inimlikkust ja tahet lapsi aidata.

3) Koolijuhid võiks kaaluda ka „kujundava“ hindamise sisseviimist erivajadusega õpilaste hindamisel.

Nii haridustöötajate kui lastevanemate hinnangu põhjal saab öelda, et kujundavasse hindamisse suhtuti pigem positiivselt.

4) Kui vähegi võimalik, siis kool võik osaleda erinevates programmides (kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad, erinevad õpistrateegiad jne.)

Osalemist erinevates programmides hindasid lapsevanemad ja koolijuhid pigem positiivselt.

Toimetuleku toetamine

1) Kool ja pedagoogid peaksid rohkem hindama lapse tugevaid külgi ja andma tunni jooksul rohkem tagasisidet.

Haridustöötajate ja lastevanemate hinnangu põhjal hinnatakse laste tugevaid külgi ja antakse tagasisidet mõnikord. Kool peaks aga püüdlema selle poole, et pedagoogid hindaks ja kasutaks õppetöös ära lapse tugevaid külgi alati ja annaks pidevalt lapsele positiivset tagasisidet, kui lapsel mingi asi õppetöös õnnestus.

2) Haridustöötajad võiks kaaluda võimalust kasutada ühe õppemeetodina „Biheivioristliku“ õppemeetodit

Uuringu põhjal saab väita, et antud õppemeetodit kasutasid kooli haridustöötajad mõnikord.

3) Kooli juhtkond võiks pakkuda rohkem tuge ja lahendusi nii pedagoogidele kui ka lastevanematele, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega.

Uuringu põhjal saab väita, et koolijuhid pakkusid tuge, lahendusi ja nõustamist mõnikord. Juhtkond võiks sagedamini korraldada ümarlaudu, kuhu oleksid kaasatud kõik osapooled ja halbadest asjadest ei tohiks karata rääkida.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada psüühilise arengu häirega laste õppimise eripärad ja nõuanded nende laste õpetamise toetamiseks tavakoolis haridustöötajate ja lastevanemate seisukohast.

Koolide haridustöötajate (administratsioon, aineõpetajad, erialaspetsialistid) ning psüühilise arengu häirega laste vanemate arvamuste põhjal oli eesmärk selgitada välja põhiprobleemid, koguda kokku ettepanekud ja lõpuks jagada parimaid praktikaid koolidele ja lastevanematele paremaks toimetulekuks psüühilise arengu häirega lapse toetamiseks ja õpetamiseks.

Magistritöös anti kirjanduse abil ülevaate peamistest psüühilise arengu häirega lapsi iseloomustavatest joontest, mille põhjal pedagoogidel on võimalus võimalikult vara avastada arenguhäiret ja õigeaegselt sekkuda, valides vastava õppemetoodika ja teha erinevaid kohandusi õppetöös. Samuti anti ülevaade erinevatest võimalustest psüühilise arengu häirega lapse toetamiseks vastavalt Põhikooli ja Gümnaasiumiseadusele ning Eesti Hariduse infosüsteemis välja toodud erivajaduse klassifikaatorile ja klassi liigi klassifikaatoritele. Anti ülevaade tüüpilistest Eesti koolide õppeprobleemidest psüühilise arengu häirega õpilaste toetamisel ning õpetamisel. Tutvustati ka psüühilise arengu häirega laste õpetamist ja tugiteenuste osutamist erinevate riikide kogemuste, praktikate ja soovitude põhjal.

Empiirilises uurimuses koguti kokku koolide põhiprobleemid ja ettepanekud lastevanemate ja haridustöötajate vaatenurgast selleks, et toetada psüühilise erivajadusega laste õppimisest tavakooli tavaklassis. Nõuanded psüühilise arengu häirega laste toetamiseks õppimisel tavakoolis on struktureeritud, esitatud ja analüüsitud lähtudes erinevatest tasemetest: kooli administratsiooni tase; kooli haridustöötajate tase (aineõpetajad, erialaspetsialistid); lastevanemate tase. Kõik nõuanded baseeruvad uurimistulemustel, lisaks on nõuanded seostatud ka erinevate autorite metoodiliste soovitude ja käsitlustega. Uurimustulemuste põhjal on välja toodud koolidele ka üldiseid soovitusi psüühilise arengu häirega laste toetamiseks.

Põhiprobleemid, mis uurimistöös välja tulid, olid seotud erialaspetsialistide vähesusega. Kohalikud omavalitsused rahastavad koole ja koolidel pole piisavalt raha, et erialaspetsialiste palgata. Antud probleem peaks olema suunatud lahendamiseks Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumile. Administratsioon ja haridustöötajad pakkusid välja lahenduseks erialaspetsialistide otsest finantseerimist Eesti riigi poolt. Tõstatati üles ka

probleem, et haridustöötajatele ja lastevanematele on vaja võimaldada rohkem koolitusi, et tõsta teadlikkust psüühilise erivajadusega laste eripäradest. Samuti palgata koolidesse abiõpetajaid ja peredele tugiisikuid. Psüühilise erivajadusega laste peredele on vaja läbi viia oskuslikku kompaktnõustamist ja anda ülevaadet võimalikest tugiteenustest olemasolust.

Uurimistulemuste põhjal saab väita, et erinevad spetsialistid ja pedagoogid lähtuvad psüühilise arengu häirega laste toetamisel erinevast loogikast. Erialaspetsialistid lähtuvad RHK-10 -st ja aineõpetajad EHIS-est. EHIS kirjeldab õpilaste erivajadusi; seadusi, mis on haridusliku erivajaduste seaduslikuks aluseks ja annab selgitusi erinevate kohanduste osas. EHIS-es ei kirjeldata konkreetseid tegevusi ja ei anta pedagoogidele soovitusi erivajadustega laste toetamiseks. Sama probleemi on ka välja toonud haridustöötajad, kes tõdevad, et pedagoogide õpetamisviisid ei vasta laste vajaduste eripärale ja on vajalik ühtsete metoodiliste materjalide väljatöötamine. Administratsioon on välja toonud fakti, et arstide poolt pandavad diagnoosid, ei lähe kokku nõustamiskomisjoni ja rahastamise põhimõtetega.

Paraku osad väljatoodud probleemid on lahendatavad kas otse riigi poolt või kohaliku omavalitsuse poolt. Muudele probleemidele, mida haridustöötajad ja lastevanemad tõstatasid ja millel ei olnud otsest seotud finantsi ja ressursi puudumisega, püüdis lahendusi pakkuda antud magistritöö erinevate nõuannete näol kooli administratsiooni, haridustöötajate ja lastevanemate seisukohast.

Kuna magistritöös kirjeldatud probleemid, soovitusel ja ka lahendused haridustöötajate ja lastevanema seisukohast psüühilise arengu häirega laste toetamiseks õppimisel tavakoolis on väga aktuaalsed ja probleem laste toetamisel on üha rohkem progresseeruv, sest iga aastaga kasvab psüühilise arengu häirega laste arv tavakoolides, oleks otstarbekas antud magistritöö käigus saadud tulemuste edasine uuring järgnevate magistritööde käigus. Administratsioon pakkus, et erivajadustega laste rahastamise süsteemi peab muutma. Põhjus, miks ministeerium ja riik sellele siiani tähelepanu pole pööranud, tuleks välja selgitada uuringu käigus. Samuti oleks aktuaalne uurida EHIS-es välja toodud erivajaduste klassifikatsiooni. Administratsioon ja haridustöötajad tõid välja, et praegune klassifikatsioon ei toeta täiel määral psüühilise arengu häirega laste õpetamist ja puudub ka ühtne juhendmaterjal õpetajale, kuidas toetada erivajadusega õpilasi EHIS-es välja toodud erivajadustest lähtuvalt. Usun, et psüühilise erivajadusega lapsed vajaksid rohkemat tähelepanu ja toetust kaasaegses haridussüsteemis.

SUMMARY

Learning Specialities of Children with Mental Development Disorder in General Schools from Education Employees' and Parents' Point of View

Jaanika Karp

The aim of this study was to ascertain learning specialities amongst children with mental development disorders and advices for supporting teaching those children in a regular school from a position of education employees and parents.

The purpose was to figure out the main problems, collect suggestions and share the best practices for schools and parents to improve supporting and teaching children with mental development disorder based on the opinion of school education employees (administration, teachers, specialists) and parents.

This master's thesis gives the review of the main characters of children with mental development disorder based on the literature. These characters give teachers an opportunity to identify disorder early, to intervene in time and make changes in studying process if needed. It also shows the different possibilities to support children with mental development disorders based on the Law on Primary and Secondary School and classification of special need and class type outlined in Estonian Education Information System. This thesis introduced teaching and support services in different countries.

Through an empirical study the main problems and suggestions from education employees and parents were collected to support teaching children with special needs in a regular school and a regular class. The suggestions are structured, submitted and analyzed on the basis of different levels: school administration level; education employee level (teachers and specialists); parents' level. All suggestions are based on the results of the study, additionally they are associated with methodical recommendations and approaches of different authors. Based on the results the general suggestions for supporting children with mental development disorder are pointed out.

The main problems found in the study were connected to shortage of specialists. Local authorities fund schools and schools are lack of money to hire specialists to work with children with special needs. This problem should be directed to Estonian Ministry of Education and Research. School administrations and education employees proposed direct funding of specialists. They also pointed out that parents and education employees need more trainings to raise awareness of peculiarities of children with mental development disorder. Also hiring assistant teachers and support persons for families would help to cope with children with a disorder. Families of children with

mental development disorder need to have a skilled consulting and get information about possible support services.

The study shows that different specialists and teachers are guided by different logics of how to help and support children with mental development disorder. Specialists use The International Classification of Diseases and teachers use The Estonian Education Information System (EEIS), which describe children's special needs and laws that administrate them. It does not give specific instructions and suggestions to support children with mental development disorder. Teachers pointed out the same problem that their teaching manner does not meet the special needs of children and that integrated methodical materials should be developed. From the point of view of school administration diagnoses by doctors do not go along with counselling and funding principles.

Unfortunately some of the problems are solvable only by the country or local authority. This study gave possible solutions to other problems that were not connected to the financial aspects by giving suggestions to school administration, teachers and parents.

Problems, suggestions and solutions described in this thesis are very actual for education employees and parents of children with mental development disorder studying in a general school. The amount of children with mental development disorder in general schools is increasing every year. This is the reason why the study needs to be continued during future master's thesis'. Administration pointed out the need of changing the funding of children with special needs. The reason why the ministry and the country itself has not dealt with changing it yet should be figured out in the future studies. EEIS special needs classification should be analyzed as well. From the administration's and education employees' point of view the present classification does not support teaching children with special needs in general school completely and the integrated manual for teaching those children should be developed. Children with mental development disorder need more attention and support in contemporary education system.

TÄNUSÕNAD

Tänan magistritöö juhendajat Anna Džalalova't pikaajalise ja abivalmis koostöö eest, mille käigus jagas juhendaja väga asjalikke ja oskuslikke nõuandeid magistritöö kirjutamiseks. Samuti tahan tänada Igor Kostjukevits'i abivalmis koostöö eest. Ka tänan uuringus osalenud haridustöötajaid ja lapsevanemaid küsitlusankeedi täitmise eest.

ALLIKAD

Almqvist jt 2006 — Almqvist, F; Ebeling, H; Heinälä, P; Karhu, J; Kumpulainen, K; Linna, S; Lyytinen, H; Länsimies, E; Mervaala, E; Moilanen, I; Mäntymaa, M; Nieminen, P; Pajulo, M; Piha, J; Piippo, S; Poijula, S; Puura, K; Rantanen, P; Räsänen, E; Savonlahti, E; Tamminen, T; Uusikyla, K; Westerinen, H; ”Laste- ja noortepsühhiaatria”, tõlgitud teosest Lasten ja nuorisopsykiatria. Toimetajad: Irma Moilanen, Eila Räsänen, Tuula Tamminen, Fredrik Almqvist, Jorma piha, Kirsti Kumpulainen. Tallinn: AS Medicina 2006.

Altieri ja von Kluge 2009 — Altieri, MJ; von Kluge, S. Family functioning and coping behaviors in parents of children with autism. *Journal of Child and Family Studies*, 2009.

Bloom ja Lahey 1978 — Bloom, L, Lahey, M. 1978. Language Development and Language Disorders. Hansen, RL, Rogers, SJ, 2013, ”Autism and other neurodevelopmental disorders”. Ilmunud Washington (D.C.) : American Psychiatric Publishing.

Carter jt. 2009 — Carter AS, Martínez-Pedraza Fde L, Gray SA, 2009. Stability and individual change in depressive symptoms among mothers raising young children with ASD: maternal and child correlates. *J Clin Psychol*.

Davis 1999 — Davis, D (1999): „Looking back, looking ahead: reflection on lessons over twenty fiveyears“. I: Smit, F; Moerel, H; van der Wolf, K. og Slegers, P (red.): Building bridges between home and school. Institute for applied social sciences. Nijmegen: University Nijmegen.

Estes jt. 2009 — Estes A, Munson J, Dawson G, Koehler E, Zhou XH, Abbott R. 2009 , Parenting stress and psychological functioning among mothers of preschool children with autism and developmental delay. *Autism*.

Eesti Haridus- ja Teadusministeerium — Eesti Haridus- ja Teadusministeerium, erivajadused ja tugiteenused- täiendav infoüsteem EHIS, http://www.hm.ee/ehis/help/oppur_juhend_ylld_10_09_10.htm#_Toc306628824, (viimati vaadatud 17.03.2015).

Erivajadusega laps tavakoolis...2013 — Erivajadusega laps tavakoolis 2013 - hea idee, aga poolik lahendus, ajaleht „Läänemaa elu“: <http://online.le.ee/2013/01/31/erivajadusega-laps-tavakoolis-hea-idee-aga-poolik-lahendus/>, (viimati vaadatud 17.03.2015).

Fisher jt. 2003 — Fisher, SE, Lai, C, Monaco, A. 2003. Deciphering the genetic basis of speech and language disorders. *Ann Rev Neurosci* 26:57-80.

Feinstein and Phillips 2004 — Feinstein, C ja Phillips, I, 2004, Developmental disorders of learning, motor skills, and communication. Textbook of Child and Adolescent Psychiatry (3rd edition), *American Psychiatric Publishing*, pp. 351-378.

Geurts ja Embrechts 2008 — Geurts, H ja Embrechts, M, 2008, Language profiles in ASD, SLI, and ADHD. *J Autism Dev Disord* 38:1931-1943.

Hansen RL; Rogers, SJ. 2013, Autism and other neurodevelopmental disorders. Ilmunud Washington (D.C.) : American Psychiatric Publishing.

Haridussilm 2015 — Eesti haridus ja Teadusministeerium, Alus ja Üldharidus, õpilaste arv kooliastmete lõikes http://www.haridussilm.ee/?leht=alus_yld_2 (viimati vaadatud 17.04.2015).

Hartley jt.2010 — Hartley SL, Barker ET, Seltzer MM, Floyd F, Greenberg J, Orsmond G, Bolt D. 2010 The relative risk and timing of divorce in families of children with an autism spectrum disorder. *J Fam Psychol*

Hirsjärvi & Huttunen 2005 — Hirsjärvi, S, Huttinen, J. 2005. Sissejuhatus kasvatusseadusesse, AS Medicina Tallinn.

Isikuandmete...2007 — Isikuandmete kaitse seadus 2007. RT 2003, 26, 158 <https://www.riigiteataja.ee/akt/748829> (viimati vaadatud 05.05.2015).

Kivirand, T 2014 — Kivirand, T. 27.11.2014 ettekanne, Tänaused kitsaskohad hariduses http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/public/Projektid/Tiina_Kivirand_ettekanne_112014.pdf (viimati vaadatud 20.03.2015).

Kjærnsli jt. 2004 — Kjærnsli, M; Lie, S; Olsen, RV; Røe, A ja Trumo, A (2004): *Rett spor eller ville veier?*

Kutscher 2005 — Kutscher, ML, 2005, „Kids in the Syndrome Mix of ADHD, LD, Asperger's Tourette's, Bipolar, and More“.

Krips 2010 — Krips, L. 2010, Aspergeri sündroomiga laste toimetulekust üldhariduskoolis lapsevanemate ning õpetajate arvamuste põhjal. Magistritöö.

Koehler ja Kravets (1998) — Koehler, M; Kravets, M. 1998, 'Counselling Secondary Students with Learning Disabilities'', New York.

Kõrgesaar 2002 — Kõrgessar, Jaan 2002, Sissejuhatus hariduslike erivajaduste käsitle. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Leppik, Kivirand 2010 — Leppik, E; Kivirand, T, 2010, Teatmik õpetajale. Märka ja toeta last. Sagedamini esinevad tervises seisundid ja puuded õpilastel. Toimetaja: Aive Sarjas. Eesti Puuetega Inimeste Koda, Haridus- ja Teadusministeerium.

Lyytinen, H; Erskine, J; Kujala, J; Ojanen, E & Richardson, U (2009). In search of a science-based application: A learning tool for reading acquisition. *Scandinavian Journal of Psychology*, 50, 668–675.

Martinson 2010 — Martinson, M. 2010, Õpiraskused, kelle probleem? Kust leida lahendusi? Toimetaja Maret Kangur. Tallinn: Kirjastus Koolibri.

McQuiston ja Kloczko 2011 — McQuiston, S ja Kloczko, N, 2011. Speech and Language Development: Monitoring Processes and Problems. *Pediatr Rev* 32:230-239.

Nordahl jt.2005 — Nordahl, T; Sørli, M-A; Manger, A ja Tveit, A. (2005): *Atferdsproblemer blant barn og unge. Teoretiske og praktisk tilnærminger*. Bergen: Fagbokforlaget.

Nordahl 2000 — Nordahl, T. (2000): *En skole-to verden. Et teoretisk og empirisk arbeid om problematferd og mistilpasning i et elev- og lærerperspektiv*. NOVA-Rapport 11/00. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Nordahl 2005 — Nordahl, T. 2005, Õpikeskkond ja pedagoogiline analüüs. Analüüsimudeli kirjeldus ja projektiraport. Norra kasvatus-, heaolu- ja vananemisuuringute instituut (NOVA). Toimetaja: Inga Kuk. Eesti keeles välja antud

Norra ja Euroopa Majanduspiirkonna finantsmehhanismide toel projekti „Tartumaal avalike hariduse tugiteenuste arendamine- TAHTA“ raames.

Ogden 2004 — Ogden, T. (2004): *Kvalitetsskolen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Osman 1997, p8 — Osman, BB, "Learning disabilities and ADHD": A family guide to Living and Learning Together. New York: Wiley, 1997.

Ozonoff jt. 2011 — Ozonoff, S; Young, GS; Carter, A; Messinger, D; Yirmiya, N; Zwaigenbaum, L; Bryson, S; Carver, LJ; Constantino JN; Dobkins, K; Hutman, T; Iverson, JM; Landa, R; Rogers, SJ; Sigman, M; Stone, WL. 2011, Recurrence risk for autism spectrum disorders: a Baby Siblings Research Consortium study. *Pediatrics*.

PGS 2015 — Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus 2015. RT I, 05.11.2014, 3 <https://www.riigiteataja.ee/akt/105112014003> (viimati vaadatud 28.01.2015).

Public Law 101-476 1990 — Education of the Handicapped Act Amendments of 1990, P.L. 101-476.

Pilowsky jt.2004 — Pilowsky, T; Yirmiya, N; Doppelt, O; Gross-Tsur, V; Shalev, RS. 2004 Social and emotional adjustment of siblings of children with autism. *J Child Psychol Psychiatry*.

RHK-10 1992 — Psüühika- ja käitumishäirete klassifikatsioon RHK-10 kliinilised kirjeldused ja diagnostilised juhised 1995, Maailma Tervishoiuorganisatsioon, 1992. Tartu Ülikooli psühhiaatria kateeder, 1993. Toimetaja Veiko Vasar. Teine, parandatud ja täiendatud väljaanne.

Reynolds jt.2001 — Reynolds, AJ; Temple, JA; Robertson, DL; Mann, EA. 2001 Long-term effects of an early childhood intervention on educational achievement and juvenile arrest: A 15-year follow-up of low-income children in public schools. *JAMA*

Sachdev jt.2009 — Sachdev, P; Andrews, G; Hobbs, MJ; Sunderland, M; Anderson TM. 2009 Neurocognitive disorders: cluster 1 of the proposed meta-structure for DSM-V and ICD-11. *Psychol Med*.

Schwab 1978, lk 208 — Shwab, JJ. (1978). Science, Curriculum and Liberal Education. Selected Essays. *Chicago: The University of Chicago Press*.

Sørli 2000 — Sørli, MA. (2000): *Alvorlige atferdsproblemer og lovende tiltak i skolen. En forskningsbasert kunnskapsstatus*. Oslo: Praxis forlag.

Minu eriline laps...2011 — Tolerantsus, Minu eriline laps-vastuseid küsimustele 2011. Projekt nr EU 31454 „Tolerance-Mentally disabled child among us“, Toimetajad: Sirli Peterson, Tiia Reimand, Made Uus. Väljaandja: MTÜ Anni Mängumaa.

Ward 1999 — Ward, S. 1999. An investigation into the effectiveness of an early intervention method for delayed language development in young children. *Int J Lang Commun Disord*.

Vainküla, 2014 — Vainküla Kristi 2014. Plahvatuslikult kasvav probleem: Mida teha õpilastega, kes käituvad nagu loomad. Portaal Delfi URL: <http://ekspress.delfi.ee/news/paevauudised/plahvatuslikult-kasvav-probleem-mida-teha-opilastega-kes-kaituvad-nagu-loomad?id=70223251>, (viimati vaadatud 17.03.2015).

Vainküla, 2014 — Vainküla, K; 2014. Ministeerium: Erivajadusega laste arv on plahvatuslikult kasvanud, portaal DigarURL: <http://www.digar.ee/ajalehed/dea?a=d&d=eestiexpress20141126.2.11.2&srpos=31&e=-----et-10--31--txt-txIN%7CtxTI%7CtxAU%7CtxTA-%22erivajadustega+lapsed%22-----#> (viimati vaadatud 17.03.2015).

Yoder ja Warren 2004 — Yoder, P ja Warren, S, 2004. Early predictors of language in children with and without Down Syndrome. *Am J Ment Retard* 4:285-300.

Pepperon, Rože 1972, „Трудный ребенок : што делать? 6-es väljaanne, Press Universitaires de France. ЗАО издательный дом „Питер”’.

LISA 1 Telefoniintervjuud erinevate ametnike ja spetsialistidega

1. Telefoniintervjuu Haridus- ja Teadusministeeriumi laste erivajaduste eest vastutava haridusspetsialistiga.

Esitatud küsimused ja vastused.

Küsimus nr 1: Haridus- ja Teadusministeeriumi infosüsteemis EHIS on välja toodud hariduslike erivajaduste klassifikatsioon, millele tuginedes ja kes sellise klassifikatsiooni on koostanud?

Vastus: Klassifikatsioon on välja töötatud Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt koostöös erinevate erialaspetsialistidega, tuginetud on RHK-10 kirjeldatud erinevatele diagnoosidele.

Küsimus nr 2: Kas Haridus- ja Teadusministeerium on läbi viinud ankeetküsitlusi selgitamaks välja haridustöötajate ja lastevanemate põhiprobleemid psüühilise arengu häirega või erivajadustega laste õppimisel tavakoolis?

Vastus: Selliseid ankeetküsitlusi ei ole läbi viidud.

2. Telefoniintervjuu Eesti uuringufirma „TNS Emor“ Eesti juhtiv turundusuuringute ja konsultatsioonide täisteenuse pakkuja küsitluspersonali juhiga.

Küsimus nr 1: Kas Eesti Vabariigis on läbi viidud uuringuid teemal psüühilise arengu häirega või erivajadusega lapse õppimine tavakoolis?

Vastus: Analoogeteid uuringuid ei ole läbi viidud.

Küsimus nr 2: Kas Haridus- ja Teadusministeerium on Teilt tellinud uuringut (võimaliku ankeetküsitlust) selgitamaks välja haridustöötajate ja lastevanemate põhiprobleemid psüühilise arengu häirega või erivajadustega laste õppimisel tavakoolis?

Vastus: Viimase viie aasta jooksul käsitletaval teemal ei ole Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt tellitud ühtegi uuringut.

3. Telefoniintervjuu Erikooli direktoriga, kes spetsialistina on osalenud Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt korraldatud ümarlaudade koosolekutel teemal EHIS hariduslike erivajaduste klassifikatsioon.

Küsimus nr 1. Kas hariduslike erivajaduste klassifikatsioon EHIS-es toetab psüühilise erivajadustega laste õppimist tavakoolis?

Vastus: EHIS-es välja toodud hariduslike erivajaduste klassifikatsioon ja arstide poolt pandud diagnoosid RHK-10 alusel tihti ei haaku omavahel ja ei mõnikord täida eesmärki psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks.

Küsimus nr 2. Kas lähemal ajal on plaanis täpsustada või töötada ümber EHIS-es välja toodud klassifikatsioon psüühilise arengu häirega õpilase toetamiseks?

Vastus: Plaanis kindlasti on, aga täpset aega ei oska öelda.

LISA 2 Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus avaliku teabe nõudele

Tavakoolid, kuhu ei ole moodustatud hariduslike erivajadustega õpilaste klasse

- Eesti Üldhariduskoolides hariduslike erivajadustega õpilaste arv kokku statsionaarses õppevormis 25664 õpilast

1.Psüühilise erivajadusega õpilaste arv kooliastmeti (min 2) esitatud päringu tähenduses

Kooli nimi	Kokku (esitatud koolid, kus on vähemalt 3 HEV õpilast)	1.kooliaste	2.kooliaste	3.kooliaste
Aakre Lasteaed-Algkool	7	4	3	
Aegviidu Kool	13	6	4	3
Ahula Lasteaed-Algkool	8	6	2	
Ala Põhikool	13	3	6	4
Albu Põhikool	24	8	7	8
Ambla Lasteaed-Põhikool	16	10	2	3
Aravete Keskkool	43	17	9	17
Are Põhikool	15	5	7	3
Aruküla Vaba Waldorfkool	21		8	7
Aruvälja Lasteaed-Algkool	5	4		
Aseri Kool	34	5	9	
Audentse Erakool	8	2	3	2
C.R.Jakobsoni nimeline Torma Põhikool	55	17	23	15
Eesti Rahvusvaheline Kool	23			
Elva Gümnaasium	109	48	29	23
Erakool Intellekt	41	5	13	9
Esku-Kamari Kool	14	6	6	
Eurogümnaasium	20			3
Haabneeme Kool	88	53	10	
Haanja Kool	19	4	6	7
Hagudi Põhikool	9	4	4	
Haljala Gümnaasium	74	25	28	19
Halliste Põhikool	38	9	17	12
Hargla Kool	17	5	2	7
Heimtali Põhikool	41	9	17	15
Herbert Hahni Kool	4	2		
Holstre Kool	12	2	6	3
Hummuli Põhikool	17	6	8	3
Häädemeeste Keskkool	43	14	13	13
Illuka Kool	20		12	3
Ilmatsalu Põhikool	14	9	4	
Imavere Põhikool	34	10	7	13
J.V.Veski nimeline Maarja Põhikool	29	5	6	17

Jakob Westholmi Gümnaasium	59	33	15	8
Johannese Kool ja Lasteaed Rosmal	9		3	
Juhan Liivi nimeline Alatskivi Keskkool	30	12	11	6
Jõõpre Kool	20	5	6	6
Jäneda Kool	13		6	
Järvakandi Gümnaasium	15	9	5	
Kaali Kool	11	3	4	3
Kabala Kool-Lasteaed	5	2	3	
Kabala Lasteaed-Põhikool	18	7	7	4
Kaiu Põhikool	15	4	6	5
Kallaste Keskkool	16	7	4	5
Kallavere Keskkool	78	20	18	21
Kalmetu Põhikool	50	10	17	22
Kambja Põhikool	39	18	18	3
Kavastu Algkool-Lasteaed	5	3	2	
Keeni Põhikool	29	14	7	6
Kergu Lasteaed-Algkool	11	3	7	
Kernu Põhikool	22	6	8	8
Kihnu Kool	10		2	2
Kiltsi Põhikool	21	4	6	7
Kirivere Kool	24	10	10	4
Kivi-Vigala Põhikool	14	2	5	6
Klooga Kool	12	2	8	
Kodila Põhikool	18	5		9
Kohtla-Järve Maleva Põhikool	29	2	9	
Kohtla-Nõmme Kool	35	14	12	7
Koigi Kool	46	18	16	12
Kolga-Jaani Põhikool	14	6	7	
Kolkja Põhikool	15	2	10	3
Konguta Kool	32	10	13	
Kose-Uuemõisa Lasteaed-Kool	15	11	4	
Krootuse Põhikool	14	7	5	2
Kuldre Kool	39	19	11	9
Kullamaa Keskkool	14	6	4	4
Kuremaa Lasteaed-Algkool	3	2		
Kuuste Kool	10	5	4	
Kõmsi Lasteaed-Algkool	10	3	6	
Kõpu Põhikool	12		7	4
Kõrveküla Põhikool	82	35	23	10
Käina Gümnaasium	26	15	7	2
Käru Põhikool	12	6	5	
Kääpa Põhikool	41	8	15	18
Laekvere Põhikool	29	10	5	13
Laeva Põhikool	21	11	7	3
Lagedi Kool	38	18	16	3

Lasila Põhikool	11	5	4	2
Lasnamäe Gümnaasium	56	46	4	
Lasnamäe Vene Gümnaasium	82	40	25	16
Lauka Põhikool	23	2	8	4
Laulasmaa Kool	49	20	12	11
Lehola Kool	14	9	5	
Lehtse Kool	17	9	7	
Leie Põhikool	9	3	2	3
Lindi Lasteaed-Algkool	7	4	3	
Lohusuu Kool	24	13	7	
Luuu Algkool	13	8	4	
Luunja Keskkool	61	27	17	16
Lõpe Põhikool	7	3	4	
Lähte Ühisgümnaasium	96	47	31	18
Lüganuse Keskkool	11			8
Lüllemäe Põhikool	9		3	4
Maidla Kool	17	7	6	3
Mehikoorma Põhikool	5		3	
Melliste Algkool-Lasteaed	11	10		
Meremäe Kool	20	9	6	4
Metsapoole Põhikool	12	2	6	4
Miina Härma Gümnaasium	26		2	5
Mikitamäe Kool	18	8	7	
Misso Kool	4			4
Mooste Põhikool	20	8	7	3
Muhu Põhikool	30	12	9	8
Mustjala Lasteaed-Põhikool	8	5	2	
Mustvee Vene Gümnaasium	35	14	10	8
Muuga Põhikool	12	2	5	3
Mõisaküla Kool	10	4	3	3
Narva Eesti Gümnaasium	62		4	9
Narva Kreenholmi Gümnaasium	10			
Narva Õigeusu Humanitaarkool	16		8	
Noarootsi Kool	22	6	10	4
Nõmme Erakool	40	18	11	6
Nõo Põhikool	122	31	37	28
Olustvere Põhikool	23	3	17	3
Orava Kool	20	4	10	6
Oru Põhikool	41	16	11	12
Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium	61	22	20	16
Osula Põhikool	30	10	5	13
Paide Valla Lasteaed-Kool	19	12	7	
Paikuse Põhikool	77	43	26	
Paistu Kool	19	10	5	3
Paldiski Vene Põhikool	21	15		

Paldiski Ühisgümnaasium	35			
Palivere Põhikool	19	6	8	3
Palupera Põhikool	36	14	13	6
Peetri Kool	15	5	3	5
Pikavere Lasteaed-Algkool	12	5	5	
Pirita Majandusgümnaasium	70	44	14	
Puiga Põhikool	93	45	27	21
Puka Keskkool	43	14	13	16
Põlula Kool	19	8	7	4
Pärnjõe Põhikool	29	6	14	9
Pärnu Koidula Gümnaasium	3			
Pärnu Mai Kool	142	79	37	25
Pärnu Vabakool	11		5	4
Püha Miikaeli Kool	31	31		
Pühajärve Põhikool	20	10	7	3
Raasiku Põhikool	47	32	8	3
Rakvere Eragümnaasium	52	25	18	7
Rannu Kool	34	16	12	4
Rapla Ühisgümnaasium	64	28	24	7
Retla Kool	14	9	4	
Ridala Põhikool	36	18	9	7
Risti Põhikool	27	16	10	
Risti Põhikool (Harju)	30	10	10	4
Ritsa Lasteaed-Algkool	3	2		
Roosna-Alliku Põhikool	11	2	4	2
Ruusa Põhikool	8	2	2	2
Rõngu Keskkool	36	16	7	13
Rõuge Põhikool	49	21	18	9
Saarepeedi Kool	15	7	7	
Sadala Põhikool	20	12	7	
Sakala Eragümnaasium	40	10	14	7
Saku Gümnaasium	107	55	34	10
Saverna Põhikool	21	9	8	2
Seljametsa Lasteaed-Algkool	4		4	
Siimusti Lasteaed-Algkool	25	14	11	
Sillamäe Eesti Põhikool	31	14	11	5
Sillaotsa Kool	29	15	11	3
Simuna Kool	27	12	8	5
Sindi Gümnaasium	92	45	28	19
Sinimäe Põhikool	25	4	6	7
Sonda Kool	3		2	
Suigu Lasteaed-Algkool	3	2		
Surju Põhikool	24	10	6	8
Sõmerpalu Põhikool	25	9	2	11
Tabivere Põhikool	21	12	8	
Tahkuranna Lasteaed-Algkool	4		2	

Tali Põhikool-Lasteaed	7	4	3	
Tallinna 21. Kool	47	36	9	
Tallinna Humanitaargümnaasium	39	34		
Tallinna Inglise Kolledž	16	4		
Tallinna Juudi Kool	69	28	25	4
Tallinna Kesklinna Põhikool	13	9	4	
Tallinna Kristiine Gümnaasium	117	23	50	30
Tallinna Lilleküla Gümnaasium	73	40	17	
Tallinna Mustamäe Humanitaargümnaasium	117	49	18	19
Tallinna Mustjõe Gümnaasium	58	36	15	7
Tallinna Rahumäe Põhikool	102	62	36	
Tallinna Tõnismäe Reaalkool	70	57	5	
Tallinna Vaba Waldorfkool	20	4	3	3
Tallinna Õismäe Vene Lütseum	29	23	5	
Tartu Descartes'i Kool	122	52	34	24
Tartu Erakool	41	12	19	2
Tartu Hansa Kool	114	65	23	24
Tartu Karlova Kool	81	31	27	23
Tartu Kesklinna Kool	119	33	47	35
Tartu Kivilinna Kool	123	61	39	23
Tartu Kristlik Põhikool	7		2	
Tartu Mart Reiniku Kool	60	37	23	
Tartu Raatuse Kool	73	49	20	4
Tartu Rahvusvaheline Kool	31		2	
Tartu Tamme Gümnaasium	116	61	47	6
Tartu Waldorfgümnaasium	21	7	6	6
Tartu Veeriku Kool	117	51	45	20
Toila Gümnaasium	65	12	16	8
Tootsi Lasteaed-Põhikool	9	3	3	2
Tsireguliina Keskkool	36	6	15	13
Tudulinna Põhikool	5		2	3
Tõrva Gümnaasium	68	24	20	23
Uhtna Põhikool	22	13	5	2
Unipiha Algkool	4	3		
Uuemõisa Lasteaed-Algkool	36	22	14	
Vaida Põhikool	22	10	8	4
Vajangu Põhikool	12	6	3	3
Valgu Põhikool	26	8	10	7
Valguta Lasteaed-Algkool	7	4	3	
Valtu Põhikool	16	4	6	3
Vara Põhikool	28	12	9	7
Varbla Põhikool	12	4	6	2
Vastse-Kuuste Kool	25	6	10	8
Vatla Põhikool	7	2	5	
Veltsi Lasteaed-Algkool	9	6	3	

Viiratsi Kool	22	13	7	
Viljandi Jakobsoni Kool	18	3	8	4
Viljandi Kesklinna Kool	96	50	40	4
Viljandi Vaba Waldorfkool	9		2	2
Viluste Põhikool	34	9	11	10
Vinni-Pajusti Gümnaasium	95	41	26	26
Virtsu Kool	10	6	2	
Vohnja Lasteaed-Algkool	8	7		
Voore Põhikool	28	7	15	4
Võhma Gümnaasium	47	12	18	14
Võnnu Keskkool	21	10	4	5
Väike-Maarja Gümnaasium	46	27	11	5
Vändra Gümnaasium	53	22	19	11
Vääna Mõisakool	47	21	21	
Väätša Põhikool	24	5	3	11
Ämari Põhikool	26	14	3	4
Ülenurme Gümnaasium	78	34	28	15
Kogusumma	7719	3205	2355	1339

1.1 Mitteesitatud koolid, kus on alla 3 HEV õpilase

Kooli nimi	Kokku (esitatud koolid, kus on vähem kui 3 HEV õpilast)	1.kooliaste	2.kooliaste	3.kooliaste
22 kooli	32	9	8	23

2.Psüühiliste erivajaduste sagedustabel. Ühel õpilasel võib olla mitu erivajadust

HEV	Kokku
Ajutine õpiraskus	3259
Aktiivsuse- ja tähelepanuhäire	102
Düsgraafia	220
Düskalkuulia	31
Düsleksia	69
Kerge intellektipuue	224
Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus	4476
Mõõdukas intellektipuue	11
Raske või sügav intellektipuue	3
Raske, krooniline või püsiv psüühikahäire	12
Õpiraskus	539
põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava lihtsustatud õpe	295
põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava toimetulekuõpe	5
põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava hooldusõpe	2
Kogusumma	9253

LISA 3 Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus avaliku teabe nõudele

Tavakoolid, kuhu on loodud hariduslike erivajadustega õpilaste klasse

1.Psüühilise erivajadusega õpilaste arv kooliastmeti (min 2) esitatud päringu tähenduses kokku

KA-kooliaste

HEV-hariduslik erivajadus

Nimi	Hariduslike erivajadusega õpilaste klasside loetelu koolis kokku	Hariduslike erivajadustega õpilaste klasside loetelu koolis kokku	EHIS klassi liigi klassifikaator (päringu järgi)	1. KA	2. KA	3. KA
Abja Gümnaasium	60	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	3		
		väikeklass	väikeklass			
Adavere Põhikool	29	väikeklass	väikeklass	2	2	4
Alavere Põhikool	11	väikeklass	väikeklass			
Alu Lasteaed-Algkool	13	väikeklass	väikeklass	4	3	
Anna Haava nimeline Pala Kool	35	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Antsla Gümnaasium	81	väikeklass	väikeklass	4		
Ardu Kool	5	väikeklass	väikeklass	2		
Aruküla Põhikool	46	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass		6	6
		väikeklass	väikeklass			
Aste Põhikool	31	toimetulekuõppel olevate õpilaste klass	toimetulekuõppel olevate õpilaste klass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Audru Kool	88	väikeklass	väikeklass			2
August Kitzbergi nimeline Gümnaasium	62	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	2	3	3
		väikeklass	väikeklass			
Avinurme Gümnaasium	42	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass		2	
Ehte Humanitaargümnaasium	167	käitumisprobleemidega laste klass		10	9	2
		väikeklass	väikeklass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Eidapere Kool	25	käitumisprobleemidega laste klass				
Emmaste Põhikool	23	väikeklass	väikeklass			
Ferdinand von	32	väikeklass	väikeklass			

Wrangell' i nimeline Roela Lasteaed- Põhikool						
Friedebert Tuglase nimeline Ahja Kool	23	väikeklass	väikeklass			
Haabersti Vene Gümnaasium	66	väikeklass	väikeklass	4		
Haapsalu Linna Algkool	75	väikeklass	väikeklass	28	9	
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Haapsalu Nikolai Kool	27	väikeklass	väikeklass		2	
Haapsalu Põhikool	193	väikeklass	väikeklass			7
Harkujärve Põhikool	34	väikeklass	väikeklass	3		
Iisaku Gümnaasium	31	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass			2
Juurikaru Põhikool	36	väikeklass	väikeklass			3
Juuru Eduard Vilde Kool	34	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Jõgeva Põhikool	210	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	4	8	7
		väikeklass	väikeklass			
Jõhvi Gümnaasium	234	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	6	9	47
		toimetulekuõppel olevate õpilaste klass	toimetulekuõppel olevate õpilaste klass			
		tundeelu- ja käitumishäiretega põhiharidust omandavate õpilaste klass	tundeelu- ja käitumishäiretega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
		väikeklass	väikeklass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Jõhvi Vene Gümnaasium	40	väikeklass	väikeklass	6		4
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Järva-Jaani Gümnaasium	18	käitumisprobleemidega laste klass		4	3	
		lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass			
		väikeklass	väikeklass			
Jüri Gümnaasium	221	väikeklass	väikeklass	3	3	7
Kadrina Keskkool	85	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	27	24	32
Kahtla Lasteaed-	12	ühe õpilase	ühe õpilase			

Põhikool		õpetamisele keskendatud õpe	õpetamisele keskendatud õpe			
Kajamaa Kool	38	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	14	9	4
		väikeklass	väikeklass			
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Kalamaja Põhikool	65	väikeklass	väikeklass	2	2	
Kanepi Gümnaasium	60	väikeklass	väikeklass		5	
Karjamaa Põhikool	115	käitumisprobleemidega laste klass		2	11	5
		väikeklass	väikeklass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Kauksi Põhikool	6	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Kehra Gümnaasium	101	väikeklass	väikeklass	3		
Kehtna Põhikool	43	väikeklass	väikeklass	3		
Keila Kool	224	väikeklass	väikeklass	21	40	27
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Keila Ühisgümnaasium	62	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass		9	8
Kiili Gümnaasium	31	väikeklass	väikeklass	4	3	
Kilingi-Nõmme Gümnaasium	71	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass			
Kiviõli 1. Keskkool	109	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass			6
Kiviõli Vene Kool	28	väikeklass	väikeklass			6
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Koeru Keskkool	117	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass		8	9
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Kohila Gümnaasium	69	väikeklass	väikeklass	3		

Kohtla-Järve Ahtme Gümnaasium	62	väikeklass	väikeklass	2	2	
Kohtla-Järve Järve Gümnaasium	144	väikeklass	väikeklass	3		
Kohtla-Järve Kesklinna Põhikool	14	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			8
Kohtla-Järve Slaavi Põhikool	71	käitumisprobleemidega laste klass		7	21	
		lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass			
		väikeklass	väikeklass			
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Kohtla-Järve Tammiku Põhikool	109	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			7
Kolga Kool	21	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass		4	4
		väikeklass	väikeklass			
Koonga Põhikool	20	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	2		2
Kose Gümnaasium	88	väikeklass	väikeklass		6	
Kostivere Kool	18	väikeklass	väikeklass			
Krabi Kool	36	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	2	6	6
		toimetulekuõppel olevate õpilaste klass	toimetulekuõppel olevate õpilaste klass			
		tundeelu- ja käitumishäiretega põhiharidust omandavate õpilaste klass	tundeelu- ja käitumishäiretega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
		väikeklass	väikeklass			
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Kunda Ühisgümnaasium	86	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass		6	3
Kuressaare Gümnaasium	111	väikeklass	väikeklass		4	
Kuressaare Vanalinna Kool	84	väikeklass	väikeklass	7	2	

		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Kurtina Kool	31	väikeklass	väikeklass			3
Kuusalu Keskkool	90	väikeklass	väikeklass		6	5
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Kärdla Ühisgümnaasium	60	hooldusõppel olevate õpilaste klass	hooldusõppel olevate õpilaste klass	9	5	8
		lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass			
		toimetulekuõppel olevate õpilaste klass	toimetulekuõppel olevate õpilaste klass			
		väikeklass	väikeklass			
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Kärla Põhikool	43	väikeklass	väikeklass	4		7
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Laagri Kool	106	väikeklass	väikeklass		2	
Laiuse Põhikool	16	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Laupa Põhikool	44	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	2	3	4
Leisi Keskkool	24	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass		2	4
Libatse Lasteaed- Algkool	5	väikeklass	väikeklass	2		
Lihula Gümnaasium	72	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	2	4	6
Loksa Gümnaasium	49	väikeklass	väikeklass			4
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Loo Keskkool	49	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Lustivere Põhikool	22	käitumisprobleemidega laste klass		4	2	
		väikeklass	väikeklass			
Lümanda Põhikool	5	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Maardu Gümnaasium	126	väikeklass	väikeklass	7	10	4
		ühe õpilase õpetamisele	ühe õpilase õpetamisele			

		keskendatud õpe	keskendatud õpe			
Maardu Põhikool	106	toimetulekuõppel olevate õpilaste klass	toimetulekuõppel olevate õpilaste klass	3		5
Mammaste Lasteaed ja Kool	87	väikeklass	väikeklass	6	13	
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Mattiase Põhikool	35	toimetulekuõppel olevate õpilaste klass	toimetulekuõppel olevate õpilaste klass	20	5	10
		väikeklass	väikeklass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Merivälja Kool	67	väikeklass	väikeklass			
Mustvee Gümnaasium	48	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Mõniste Kool	27	väikeklass	väikeklass	2		
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Mäepealse Erakool	8	väikeklass	väikeklass	7		
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Mäetaguse Põhikool	69	väikeklass	väikeklass		3	
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Märjamaa Gümnaasium	67	väikeklass	väikeklass			
Narva 6. Kool	119	kõnepuudega õpilaste klass		2	5	11
		väikeklass	väikeklass			
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Narva Keeltelütseum	20	väikeklass	väikeklass		2	
Narva Keslinna Gümnaasium	131	väikeklass	väikeklass	3		
Narva Paju Kool	149	hooldusõppel olevate õpilaste klass	hooldusõppel olevate õpilaste klass	18	29	34
		kuulmispuudega õpilaste klass				
		kõnepuudega õpilaste klass				
		lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass			
		liitpuuetega õpilaste	liitpuuetega			

		klass	õpilaste klass			
		toimetulekuõppel olevate õpilaste klass	toimetulekuõppel olevate õpilaste klass			
		väikeklass	väikeklass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Narva Peetri Kool	31	väikeklass	väikeklass	3		
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Narva Pähklimäe Gümnaasium	114	väikeklass	väikeklass	4	11	6
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Narva Soldino Gümnaasium	59	väikeklass	väikeklass	3		
Narva-Jõesuu Keskkool	27	hooldusõppel olevate õpilaste klass	hooldusõppel olevate õpilaste klass	2	2	4
		väikeklass	väikeklass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Nissi Põhikool	29	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Nõva Kool	7	hooldusõppel olevate õpilaste klass	hooldusõppel olevate õpilaste klass			
Orissaare Gümnaasium	40	väikeklass	väikeklass		2	6
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Oru Kool	23	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass		2	3
Otepää Gümnaasium	31	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	4	2	
Padise Põhikool	30	väikeklass	väikeklass			
Paide Gümnaasium	40	väikeklass	väikeklass		2	
Paide Ühisgümnaasium	97	väikeklass	väikeklass	3		
Palade Põhikool	24	väikeklass	väikeklass			
Paldiski Põhikool	87	väikeklass	väikeklass		2	
Parksepa Keskkool	63	väikeklass	väikeklass			
Peetri Lasteaed- Põhikool	104	väikeklass	väikeklass	5	3	
Pelgulinna Gümnaasium	165	väikeklass	väikeklass			3
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Pikakannu Kool	13	väikeklass	väikeklass	3		
Puhja Gümnaasium	67	käitumisprobleemidega laste klass				

Puistu Lasteaed-Kool	9	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Puurmani Mõisakool	26	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Põltsamaa Ühisgümnaasium	203	käitumisprobleemidega laste klass		5		4
		lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass			
		väikeklass	väikeklass			
Põlva Põhikool	60	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			6
Põlva Ühisgümnaasium	98	väikeklass	väikeklass		12	16
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Pärnu Kuninga Tänav Põhikool	128	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	18	20	21
		väikeklass	väikeklass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Pärnu Raeküla Kool	76	väikeklass	väikeklass		8	9
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Pärnu Rääma Põhikool	119	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass		19	20
Pärnu Vanalinna Põhikool	162	väikeklass	väikeklass	16	11	11
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Pärnu Vene Gümnaasium	89	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	3	9	14
		väikeklass	väikeklass			
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Pärnu Ülejõe Gümnaasium	205	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	12	15	20
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			

Pärnu-Jaagupi Gümnaasium	44	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Püha Johannese Kool	3	väikeklass	väikeklass			
Püha Miikaeli Kool (Kohila)	5	väikeklass	väikeklass	3		
Püüsi Kool	48	väikeklass	väikeklass		7	
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Rakke Gümnaasium	41	väikeklass	väikeklass			
Rakvere Gümnaasium	126	väikeklass	väikeklass	4	2	
Rakvere Põhikool	64	väikeklass	väikeklass	4		
Rakvere Reaalgümnaasium	120	väikeklass	väikeklass	9		3
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Rakvere Täiskasvanute Gümnaasium	18	kasvatusraskustega õpilaste klass				
		käitumisprobleemidega laste klass				
		väikeklass	väikeklass			
Randvere Kool	68	kõnepuudega õpilaste klass		15	4	2
		lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass			
		toimetulekuõppel olevate õpilaste klass	toimetulekuõppel olevate õpilaste klass			
		väikeklass	väikeklass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Rapla Vesiroosi Gümnaasium	69	väikeklass	väikeklass		4	
Rocca al Mare Kool	25	väikeklass	väikeklass		3	
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Ruila Põhikool	41	väikeklass	väikeklass		4	
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Räpina Ühisgümnaasium	64	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass			
Saaremaa Ühisgümnaasium	76	väikeklass	väikeklass	5	12	
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Salme Põhikool	25	õpiraskustega	õpiraskustega			4

		põhiharidust omandavate õpilaste klass	põhiharidust omandavate õpilaste klass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Saue Gümnaasium	55	käitumisprobleemidega laste klass		4	8	7
		väikeklass	väikeklass			
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Sauga Põhikool	47	käitumisprobleemidega laste klass				
Sillamäe Kannuka Kool	135	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	4	4	4
		väikeklass	väikeklass			
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Sillamäe Vanalinna Kool	128	hooldusõppel olevate õpilaste klass	hooldusõppel olevate õpilaste klass	3	15	29
		väikeklass	väikeklass			
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Suure-Jaani Kool	96	väikeklass	väikeklass			5
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Sõmeru Põhikool	45	väikeklass	väikeklass			
Tabasalu Ühisgümnaasium	135	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	5	4	9
		väikeklass	väikeklass			
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Taebla Gümnaasium	40	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass			4
Tallinna 32. Keskkool	80	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Tallinna 53. Keskkool	158	väikeklass	väikeklass	3	3	5

		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Tallinna Arte Gümnaasium	127	väikeklass	väikeklass			
Tallinna Järveotsa Gümnaasium	18	väikeklass	väikeklass			
Tallinna Kesklinna Vene Gümnaasium	273	väikeklass	väikeklass		3	
Tallinna Kivimäe Põhikool	48	väikeklass	väikeklass			
Tallinna Kunstigümnaasium	72	väikeklass	väikeklass	3	4	2
Tallinna Kuristiku Gümnaasium	87	väikeklass	väikeklass		4	
Tallinna Laagna Gümnaasium	107	väikeklass	väikeklass	4	4	
Tallinna Läänemere Gümnaasium	79	väikeklass	väikeklass			
Tallinna Mahtra Põhikool	78	väikeklass	väikeklass			
Tallinna Merekalda Kool	65	väikeklass	väikeklass	4	3	3
Tallinna Mustamäe Gümnaasium	28	väikeklass	väikeklass	2		
Tallinna Mustamäe Reaalgümnaasium	89	väikeklass	väikeklass			3
Tallinna Nõmme Gümnaasium	88	väikeklass	väikeklass		2	3
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Tallinna Nõmme Põhikool	98	väikeklass	väikeklass	4		
Tallinna Pae Gümnaasium	179	väikeklass	väikeklass			2
Tallinna Paekaare Gümnaasium	156	väikeklass	väikeklass	4	5	6
Tallinna Pääsküla Gümnaasium	62	väikeklass	väikeklass	6	5	
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Tallinna Reaalkool	24	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			2
Tallinna Saksa Gümnaasium	49	väikeklass	väikeklass	2		
Tallinna Sikupilli Keskikool	55	väikeklass	väikeklass	3	7	8
Tallinna Südalinna Kool	77	väikeklass	väikeklass	3	4	2
Tallinna Tehnikagümnaasium	59	väikeklass	väikeklass	3		
Tallinna Õismäe Gümnaasium	27	väikeklass	väikeklass	3	4	4
Tallinna Ühisgümnaasium	80	väikeklass	väikeklass			
Tamsalu Gümnaasium	65	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass		2	3
Tapa Gümnaasium	119	õpiraskustega	õpiraskustega	27	16	

		põhiharidust omandavate õpilaste klass	põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Tapa Vene Gümnaasium	39	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass		3	3
Tartu Aleksander Puškini Kool	175	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	10	11	16
		väikeklass	väikeklass			
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Tartu Annelinna Gümnaasium	82	väikeklass	väikeklass	6	2	
Tartu Forseliuse Kool	61	väikeklass	väikeklass	3		
Tartu Katoliku Hariduskeskus	77	tundeelu- ja käitumishäiretega põhiharidust omandavate õpilaste klass	tundeelu- ja käitumishäiretega põhiharidust omandavate õpilaste klass	6	4	2
		väikeklass	väikeklass			
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Tartu Variku Kool	110	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	4		
Tarvastu Gümnaasium	102	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass			9
Tilsi Põhikool	31	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass		6	
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Tori Põhikool	65	väikeklass	väikeklass		3	
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Tornimäe Põhikool	9	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass		2	2
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Turba Kool	44	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	6	6	
		väikeklass	väikeklass			
		ühe õpilase õpetamisele	ühe õpilase õpetamisele			

		keskendatud õpe	keskendatud õpe			
Tõstamaa Keskkool	47	kasvatusraskustega õpilaste klass		2	2	
		väikeklass	väikeklass			
Türi Põhikool	161	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	2	4	4
		väikeklass	väikeklass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Uulu Põhikool	29	väikeklass	väikeklass			2
Vaimastvere Kool	21	väikeklass	väikeklass		2	
Valga Põhikool	292	väikeklass	väikeklass	4		4
Valga Vene Gümnaasium	63	käitumisprobleemidega laste klass			3	
		väikeklass	väikeklass			
Valjala Põhikool	22	väikeklass	väikeklass	2		8
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Vanalinna Hariduskolleeegium	254	liitpuuetega õpilaste klass	liitpuuetega õpilaste klass	32	47	35
		tundeelu- ja käitumishäiretega põhiharidust omandavate õpilaste klass	tundeelu- ja käitumishäiretega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
		väikeklass	väikeklass			
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
		ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe			
Vana-Vigala Põhikool	40	käitumisprobleemidega laste klass				
Varstu Keskkool	19	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	3		
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Vasalemma Põhikool	42	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	2	3	4
		väikeklass	väikeklass			
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Vasta Kool	49	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	2	5	
		väikeklass	väikeklass			

Vastseliina Gümnaasium	59	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass		6	
Vihasoo Lasteaed-Algkool	16	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	7	3	
		toimetulekuõppel olevate õpilaste klass	toimetulekuõppel olevate õpilaste klass			
		väikeklass	väikeklass			
Viimsi Keskkool	163	väikeklass	väikeklass	5	11	12
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Viljandi Kaare Kool	82	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	23	32	27
		toimetulekuõppel olevate õpilaste klass	toimetulekuõppel olevate õpilaste klass			
		väikeklass	väikeklass			
Viljandi Paalalinna Kool	88	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			11
Vormsi Lasteaed-Põhikool	11	ühe õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpetamisele keskendatud õpe			
Võru I Põhikool	84	väikeklass	väikeklass		4	3
		õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			
Võru Kesklinna Kool	125	väikeklass	väikeklass	6		
		ühe õpetamisele keskendatud õpe	ühe õpetamisele keskendatud õpe			
Võru Kreutzwaldi Gümnaasium	151	väikeklass	väikeklass	7	5	
Võsu Kool	10	väikeklass	väikeklass			
Värskas Gümnaasium	27	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass			3
Vääna-Jõesuu Kool	21	väikeklass	väikeklass		2	
Ääsmäe Põhikool	54	väikeklass	väikeklass	2		
Kokku				651	761	754

2. Psüühiliste erivajaduste sagedustabel. Ühel õpilasel võib olla mitu erivajadust

HEV	Kokku
Ajutine õpiraskus	110
Aktiivsus- ja tähelepanuhäire	580
Düsgraafia	143
Düskalkuulia	5
Düsleksia	109
Kerge intellektipuue	407
Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus	681
Liitpuue	19
Mõõdukas intellektipuue	36
Raske või sügav intellektipuue	24
Raske, krooniline või püsiv psüühikahäire	210
Õpiraskus	962
lihtsustatud õppel olevate õpilaste klass	367
tundeelu- ja käitumishäiretega põhiharidust omandavate õpilaste klass	90
hooldusõppel olevate õpilaste klass	24
toimetulekuõppel olevate õpilaste klass	30
ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpe	95
väikeklass	906
õpiraskustega põhiharidust omandavate õpilaste klass	652
Kogusumma	5452

LISA 4 Üldhariduslike koolide analüüs maakonniti, valimi moodustamine

Maakond	Tavakool, kuhu ei ole loodud eriklasse		Tavakool, kuhu on loodud eriklasse	
	Üldarv	Valim/saadetud e-kiri osaluseks uuringus	Üldarv	Valim/saadetud e-kiri osaluseks uuringus
HARJUMAA	44	7	72	19
TARTUMAA	38	10	6	2
PÄRNUMAA	24	2	17	7
VILJANDIMAA	17	2	7	1
IDA-VIRUMAA	16	1	22	7
LÄÄNE-VIRUMAA	15	1	14	5
JÄRVAMAA	12	2	6	4
VALGAMAA	12	0	3	1
JÕGEVAMAA	11	0	9	4
RAPLAMAA	10	1	9	5
LÄÄNEMAA	9	0	7	1
PÖLVAMAA	9	0	9	4
VÕRUMAA	9	3	10	3
SAAREMAA	3	0	12	2
HIIUMAA	2	0	3	0
	231	29	206	65

LISA 5 EHIS Hariduslike erivajaduste klassifikaator

EHIS-Eesti Hariduse Infosüsteem

NÕK-Nõusatmis komisjon

PGS-Põhikooli ja Gümnaasiumiseadus

IÕK-individuaalne õppekava

Hariduslik erivajadus:	Alus:	Selgitus:
Õpiraskus	NÕK soovitus õppida õpiraskustega õpilaste klassis PGS § 49 lg 1 ja § 51 lõike 1 punkt 5	Märgitakse õpilase puhul, kellele NÕK on soovitanud õppida õpiraskustega õpilaste klassis või kohaldada vastavalt riiklikku õppekava ning rakendada IÕK tavaklassi tingimustes või riikliku õppekava alusel õpetatavates hariduslike erivajadustega klassides. Kohaldatav üksnes põhikooli riikliku õppekava järgi õppivate õpilase puhul
Ajutine õpiraskus	PGS § 48 lg 6 (Individuaalse arengu jälgimise kaart)	Märgitakse õpilasele, kellele on koostatud IÕK mitterahuldavate kokkuvõtivate hinnete või pikaajalise puudumise tõttu. Märgitakse õpilasele, kellele on ajutine ainealane õpiraskus. Kohaldatav üksnes põhikooli riikliku õppekava järgi õppivate õpilase puhul.
Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus	PGS § 48 lg 6 (Individuaalse arengu jälgimise kaart)	Märgitakse õpilaste puhul, kes vajavad eripedagoogi või logopeedi abi õpitulemuste parandamiseks
Düsleksia	NÕKi soovitus ja IÕK. Direktori või tema volitatud koolitöötaja otsus.	Märgitakse õpilasele, kelle puhul on vaja vähendada või asendada riiklikus õppekavas määratud õpitulemusi või vabastada ta mõne kohustusliku õppeaine õppimisest ning kellele on sellest tulenevalt koostatud NÕK soovitusel IÕK ning rakendatud eripedagoogilist või logopeedilist abi. Kohaldatav põhikooli riikliku õppekava järgi õppivate õpilaste puhul
Düsgraafia	Vt. düsleksia juures	Vt. düsleksia juures
Düskalkuulia	Vt. düsleksia juures	Vt. düsleksia juures
Kerge intellektipuue	NÕK soovitus lihtsustatud õppe kohaldamiseks	Märgitakse õpilase puhul, kellele rakendatakse lihtsustatud õpet
Mõõdukas intellektipuue	NÕK soovitus toimetulekuõppe kohaldamiseks	Märgitakse õpilase puhul, kellele rakendatakse toimetulekuõpet
Raske või sügav intellektipuue	NÕK soovitus hooldusõppe kohaldamiseks	Märgitakse õpilase puhul, kellele rakendatakse hooldusõpet

Liikumispuue	<p>Eriarsti tõend ja kooli komisjoni soovitus liikumispuudega õpilaste klassis õppimiseks.</p> <p><i>PGS § 48 lg 1 ja § 51 lõike 1 punkt 4</i></p>	Õpilane, kellel on eelkõige tugi- ja liikumiselundkonna puudest tingitud toimetulekupiirangud, mille ületamiseks või kompenseerimiseks kasutatakse abivahendeid ja võtteid ning kellele eriarst on puude esinemist kinnitanud.
Kõnepuue	<p>Eriarsti tõend ja kooli komisjoni soovitus kõnepuudega õpilaste klassis õppimiseks.</p> <p><i>PGS § 48 lg 1 ja § 51 lõike 1 punkt 4</i></p>	Õpilane, kellel on primaarne raske kõnepuue, mis on neuroloogi või psühhiaatri ja logopeedi poolt diagnoositud.
Nägemispuue	<p>Eriarstliku konsultatsiooni otsus nägemisfunktsioonide sellise ulatusega kahjustusest, mis eeldab õppimist nägemispuudega õpilaste klassis.</p> <p>Kooli komisjoni soovitus.</p> <p><i>PGS § 48 lg 1 ja § 51 lõike 1 punkt 4</i></p>	Nägemispuudega õpilane, kellele eriarst on puude esinemist kinnitanud.
Kuulmispuue	<p>Eriarstliku konsultatsiooni otsus kuulmisfunktsioonide sellise ulatusega kahjustusest, mis eeldab õppimist kuulmispuudega õpilaste klassis.</p> <p>Kooli komisjoni soovitus.</p> <p><i>PGS § 48 lg 1 ja § 51 lõike 1 punkt 4</i></p>	Kuulmispuudega õpilane, kellele eriarst on puude esinemist kinnitanud.
Raske, krooniline või püsiv psüühikahäire	<p>NÕK soovitus tundeelu- ja käitumishäiretega õpilaste klassis, väikeklassis või ühele õpilasele keskendatud õppel õppimiseks</p> <p><i>Haridus- ja teadusministri määrus nr 67, 22.07.2014</i></p>	<p>Märgitakse õpilase puhul, kellele laste psühhiaater on väljastanud vastava tõendi.</p> <p>Kohaldatakse põhikooli riikliku õppekava järgi õppivatele õpilastele ja lihtsustatud õppes õppivatele õpilastele.</p>
Raske krooniline somaatiline haigus	<p>Eriarsti tõend ja kooli komisjoni soovitus.</p>	<p>Haigusega kaasneb säästva päevarežiimi, pideva ravi ja rehabilitatsiooni vajadus.</p> <p>Õpilasele on väljastatud eriarsti tõend, mille alusel võiks õpilase võtta vastu raskete somaatiliste haigustega õpilaste klassi.</p>

Liitpuue	NÕK soovitus.	Liitpuudega õpilase hariduslik erivajadus on tingitud keha- ja meelepuude omavahel kombineeritud vormidest. NÕK soovitus vajalik.
Õppekeelest erineva koduse keelega või välisriigist naasnud õpilane	IÕK, direktori või volitatud koolitöötaja otsus	Märgitakse õpilaste puhul, kes vajavad täiendavat keeleõpet ja täiendavat tuge õpitulemuste saavutamiseks ning kellele on sellest tulenevalt koostatud IÕK. Kohaldatav üksnes põhikooli riikliku õppekava järgi õppivate õpilaste puhul.
Uusimmigrant	Uusimmigrantide lapsed Eesti hariduses. Hariduspoliitilised põhimõtted ning hariduskorraldus, poliitikadokument, Tartu 2004	Euroopa Liidust, aga samuti kolmandatest riikidest saabuvate migrantide, asüülitaoletajate ja pagulaste laps, kes soovib alustada õpinguid eesti koolis ning kes on Eestis elanud/viibinud vähem kui kolm aastat. Tavaliselt vajab tuge kohandamiseks ja õppimiseks (võib mitte osata kooli õppekeelt), eesti keele kui teise keele õppeks.
Andekus	IÕK	Õpilase andekust käsitletakse haridusliku erivajadusena, kui õpilane oma kõrgete võimete tõttu omab eeldusi saavutada väljapaistvaid tulemusi ning on näidanud kas eraldi või kombineeritult eelkõige järgmisi kõrgeid võimeid: üldine intellektuaalne võimekus, akadeemiline võimekus, loominguline mõtlemine, liidrivõimed, võimed kujutavas või esituskunstis, psühhomotoorne võimekus. Märgitakse õpilase puhul, kellele on koostatud IÕK
Tervislikud põhjused (sh haiglaõpe, koduõpe terv. põhjustel)	Koduõppe ja haiglaõppe tingimused ja kord Gümnaasiumi riiklik õppekava §13	Märgitakse õpilase puhul, kelle tervislikust seisundist tulenevalt on soovitatud raviplaanist tulenevalt haiglaõpet või NÕK soovitanud rakendada koduõpet või kellele on vastaval põhjusel gümnaasiumi astmel koostatud IÕK gümnaasiumi riikliku õppekava §13 järgi
Käitumisprobleemid	Kooli komisjoni ja direktori otsus.	Märgitakse õpilasel, kes eiravad õpetajate nõudmisi, rikuvad järjepidevalt tunnis üldtunnustatud käitumisnorme ning kooli kodukorda ja on paigutatud käitumisprobleemidega õpilaste klassi. Kohaldatav nii põhikooli riikliku õppekava kui lihtsustatud õppekava järgi.
Aktiivsus- ja tähelepanuhäire	NÕK soovitus väikeklassis õppimiseks.	Märgitakse õpilasel, kellel on NÕK soovitanud õppida väikeklassis.
Sõltuvushäire	NÕK soovitus väikeklassis õppimiseks või haigla komisjon on suunanud õpilase rehabilitatsiooniasutusse.	Märgitakse õpilasel, kellel on diagnoositud sõltuvushäire, mis on tingitud alkoholi, narkootilise, toksilise või psühhotroopse aine sõltuvusprobleemidest ja NÕK on soovitanud õppida väikeklassis või haigla komisjon on suunanud rehabilitatsiooniasutusse.
Õppimine välisriigis (pikemaajaline õppes eemalviibimine)	Lapsevanema taotlus (ka vahetusõpilasena)	Märgitakse õpilasel, kes PGS § 28 lg 3 alusel jääb kooli nimekirja. (3) Põhiharidust omandavat õpilast, kes ajutiselt omandab välisriigi õppeasutuses sama taseme haridust, ei arvata nominaalse

		õppeaja jooksul kooli õpilaste nimekirjast välja, kui talle rakendatakse välisriigis õppimise ajal vanema taotlusel koduõpet. Üldkeskharidust omandavat õpilast, kes ajutiselt omandab välisriigi õppeasutuses sama taseme haridust, ei arvata nominaalse õppeaja jooksul kooli õpilaste nimekirjast välja, kui ta jätkab välisriigis õppimise ajal õppimist eksternina.
Lapsevanema soovil koduõppel	Lapsevanema taotlus	Lapsevanema soovil koduõppel.
Muu erivajadus (ainult juhul, kui õpilase erivajadust olemasolevas loetelus ei leidu)	Direktori või tema volitatud koolitöötaja otsus.	Märgitakse juhul, kui tugiteenuse osutamiseks vajalikku hariduslikku erivajadust loetelus ei leidu. Näit. õpilane vahetab kooli . Vana ja uue kooli õppekavad on erinevad ning õpilasele on vaja koostada mõnes õppeaines IÕK.

LISA 6 EHIS-klassi liigi klassifikaator

EHIS-Eesti Hariduse Infosüsteem

PGS-Põhikooli ja Gümnaasiumiseadus

Uus klassi liik, rakendatud õppekava alates 01.09.2010.	Vastavasse klassi eelduseks olevad (ministri määrus)	Klassi vastuvõtmise või üleviimise aluseks olev dokument
Tavaklass	PGS §26	
Keelekümblusklass	Klass, mis moodustatakse eesti keelest erineva kodukeelega õpilastest ning kus õpetatakse vähemalt 40% riiklikus õppekavas ettenähtud mahust eesti keeles	
Käitumisprobleemidega õpilaste klass	Käitumisprobleemidega õpilaste klass moodustatakse õpilastele, kes eiravad õpetajate (ja lapsevanemate) nõudmisi ning rikuvad järjepidevalt kooli kodukorras kehtestatud käitumisnorme. Moodustatakse alates 2. kooliastmest.	Kooli komisjoni soovitus + direktori käskkiri või tema volitatud töötaja otsus
Raskete somaatiliste haigustega õpilaste klass Põhikooli või gümnaasiumi riiklik õppekava Lihtsustatud riiklik õppekava	Raskete somaatiliste haigustega õpilaste klassi võetakse vastu õpilased, kelle hariduslik erivajadus on tingitud rasketest kroonilistest somaatilistest haigustest, millega kaasneb säästva päevarežiimi, pideva ravi ja rehabilitatsiooni vajadus ning mida tavaklassi tingimustes ei ole võimalik rakendada.	Kooli komisjoni soovitus + direktori käskkiri või volitatud koolitöötaja otsus
Liikumispuudega õpilaste klass Põhikooli või gümnaasiumi riiklik õppekava Lihtsustatud riiklik õppekava	Liikumispuudega õpilaste klassi võetakse vastu õpilased, kelle hariduslik erivajadus on tingitud piiratud või raskendatud liikumisvõimest, mille on põhjustanud: 1) kesk- ja perifeerse närvisüsteemi-, liigese-, selja-, luu- ja kõhre, pehmete kudede haigused; 2) kaasasündinud väärarendid, deformatsioonid ja kromosoomianomaaliad.	Kooli komisjoni soovitus + direktori käskkiri või volitatud koolitöötaja otsus
Kõnepuudega õpilaste klass Põhikooli riiklik õppekava	Kõnepuudega õpilaste klassi võetakse vastu õpilased, kelle hariduslik erivajadus on tingitud primaarsest raskest kõnepuudest, mis on neuroloogi või psühhiaatri ja logopeedi poolt diagnoos	Kooli komisjoni soovitus + direktori käskkiri või volitatud koolitöötaja otsus
Nägemispuudega õpilaste klass Põhikooli või gümnaasiumi riiklik õppekava Lihtsustatud riiklik õppekava	Nägemispuudega õpilaste klassi võetakse vastu õpilased, kelle hariduslik erivajadus on tingitud nägemisfunktsioonide kahjustusest: 1) nägemisteravus paremini nägeval silmal 0-0,05 (pimedad), 2) nägemisteravus paremini nägeval silmal koos korrektsiooniga 0,05-0,3;	Kooli komisjoni soovitus + direktori käskkiri või volitatud koolitöötaja otsus

	3) tsentraalne skotoom ja vaateväli väiksem kui 30 kraadi.	
Kuulmispuudega õpilaste klass Põhikooli või gümnaasiumi riiklik õppekava Lihtsustatud riiklik õppekava	Kuulmispuuetega õpilaste klassi võetakse vastu õpilased, kelle hariduslik erivajadus on tingitud: 1) kuulmispuudest keskmises kõnepiirkonnas (sagedusel 500-4000 Hz) 50-100 db ja sellest tulenevast alakõnest või 2) hiliskurdistumisest koolieelses või koolieas, kui kõne on osaliselt või täielikult säilinud või 3) kurtusest ja sensoorsest alaaliast	Kooli komisjoni soovitus + direktori käskkiri või volitatud koolitöötaja otsus
Õpiraskustega põhiharidust omandavatele õpilaste klass Põhikooli riiklik õppekava	Õpiraskustega õpilaste klassi võetakse vastu õpilased, kelle hariduslik erivajadus on tingitud õpivõimuste spetsiifilistest häiretest, mille tõttu on raskendatud põhikooli riiklikus õppekavas sätestatud õpitulemuste saavutamine.	Maakondliku nõustamiskomisjoni soovitus + direktori käskkiri või volitatud koolitöötaja otsus
Tundeelu- ja käitumishäiretega põhiharidust omandavate õpilaste klass Põhikooli riiklik õppekava Põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava	Tundeelu- ja käitumishäiretega õpilaste klassi võetakse vastu õpilane, kellel on psüühikahäirest tulenev normikohasest erinev käitumismuster koos emotsionaalsete häiretega, mis takistab õpilase enda ja teiste õpilaste õppimist tavaklassi tingimustes.	Maakondliku nõustamiskomisjoni soovitus + direktori käskkiri või volitatud koolitöötaja otsus
Liitpuudega õpilaste klass Põhikooli riiklik õppekava Põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava	(1) Liitpuudega õpilaste klassis on õpilased, kelle hariduslik erivajadus on tingitud kahest või enamast kombineeritud puudest ja kellele ei ole näidustatud õppimine mõnes teises käesolevas määruses sätestatud erivajadustega õpilaste klassis.	Maakondliku nõustamiskomisjoni soovitus + direktori käskkiri või volitatud koolitöötaja otsus
Lihtsustatud õppel olevatele õpilaste klass	Lihtsustatud õppel olevate õpilaste klassi võetakse vastu õpilane, kellele tema intellektuaalsete võimete tõttu ei ole jõukohane põhikooli riiklikus õppekavas sätestatud õpitulemuste saavutamine (kerge intellektipuu). Õppetöö toimub põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava alusel lihtsustatud õppe tasemel kõikides õppeainetes.	Maakondliku nõustamiskomisjoni soovitus + direktori käskkiri või volitatud koolitöötaja otsus
Toimetulekuõppel olevate õpilaste klass	Toimetulekuõppel olevate õpilaste klassi võetakse vastu õpilane, kelle hariduslik erivajadus on tingitud mõõdukast intellektipuudest.	Maakondliku nõustamiskomisjoni soovitus + direktori käskkiri või volitatud koolitöötaja otsus

hooldusõppel olevate õpilaste klass	Hooldusõppel olevate õpilaste klassi võetakse vastu õpilane, kelle hariduslik erivajadus on tingitud raskest või sügavast intellektipuudest.	Maakondliku nõustamiskomisjoni soovitus + direktori käskkiri või volitatud koolitöötaja otsus
Kasvatusraskustega õpilaste klass	Kasvatusraskustega laste klass moodustatakse III kooliastme õpilastele, kes süstemaatiliselt ei täida koolikohustust või kellel on korduv ja püsiv düssotsiaalne, agressiivne või delikventne käitumine.	Maakondliku nõustamiskomisjoni soovitus + direktori käskkiri või volitatud koolitöötaja otsus
Ühele õpilasele keskendatud õpe.	<p>(1) Ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpet rakendatakse erandjuhtudel väga raske ja püsiva psüühikahäirega õpilasele, kes on laste psühhiaatri otsusega suunatud pikaajalisele rehabilitatsiooniteenusele või kohtumääruse alusel suunatud sotsiaalhoolekande asutusse ja üleriigiline nõustamiskomisjon on soovitanud ühele õpilasele keskendatud õppe rakendamist.</p> <p>(2) Ühe õpilase õpetamisele keskendatud õpet rakendatakse õpilasele, kellele on määratud raske või sügav puudeaste ning kellel on psüühilise tegevuse eripärast tulenev äärmuslik ja püsiv normikohasest erinev käitumismuster, mis ohustab õpilase enda ja teiste õpilaste õppimist ning turvalisust klassi tingimustes (ennast vigastav või apaatne käitumine; enda ja teiste suhtes ohtlikult agressiivne, destruktiiivne, vägivaldne ja impulsiivne käitumine) ja nõuab pidevat täiskasvanute järelevalvet.</p>	Üleriigilise nõustamiskomisjoni soovitus + direktori käskkiri või volitatud koolitöötaja otsus
Väikeklass Põhikooli riiklik õppekava Põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava	Väikeklassi võetakse vastu õpilane, kellel on raskest kroonilisest psüühikahäirest tulenev püsiv normikohasest erinev käitumismuster ja/ või õpivõime langus, mis takistavad õpilase enda ja teiste õpilaste õppimist ning ohustavad turvalisust tavaklassis (nt autismi spektri häired, sõltuvushäired, aktiivsuse- ja tähelepanuhäired/keskendumISRaskused, füüsilise vägivaldsuse kaaslase suhtes, agressiivsus keskkonna suhtes) või kes on lastepsühhiaatri poolt suunatud pikaajalisele rehabilitatsiooniteenusele.	Üleriigilise nõustamiskomisjoni soovitus + direktori käskkiri või volitatud koolitöötaja otsus

LISA 7 Erineva sisuga motivatsioonikirjad

1. Motivatsioonikiri üldhariduslikele koolidele

Lgp kooli direktor ja administratsioon,

Minu nimi on Jaanika Karp ja õpin Tartu Ülikooli Narva Kolledžis, põhierialaks klassiõpetaja ja lisaerialaks parandusõppe õpetaja.

Minu magistritöö eesmärk on: Välja selgitada, millised probleemid on kaasava hariduse kontekstis psüühilise arengu häirega lapse õppimisel tavakoolis tavaklassis haridustöötajate ja lastevanemate arvamuse põhjal. Eesmärgi saavutamiseks kasutan küsimustikke, mis on suunatud vastamiseks **kooli administratsioonile (direktor, direktori asetäitja, õppealajuhataja), aineõpetajatele, tugispetsialistidele (psühholoog, logopeed jne.) ning psüühilise erivajadusega laste vanematele.**

Põhitähelepanu on suunatud sellele, kuidas psüühilise arengu häirega õpilased tavakooli tavaklassis õppides hakkama saavad, kuidas kool nende laste õpetamisega toime tuleb, millised on põhiprobleemid ning millised on parimad praktikad.

Oma lõputööga tahan saada tervikpilti erinevate Eesti koolide ja laste olukorrast, kus õpivad psüühilise arengu häirega lapsed. Aineõpetajate, tugispetsialistide, kooli administratsiooni ja lastevanemate arvamuste ning ettepanekute põhjal analüüsin tulemusi ja teen kokkuvõtte. Uurimistöö tulemuste põhjal on minu eesmärgiks jagada koolidele ja lastevanematele, kes osalevad uuringus, aga ka neile Eesti koolidele, kes ei osale uuringus, kuid kus õpivad psüühilise arengu häirega õpilased, parimaid praktikaid ja nõuandeid paremaks toimetulekuks erivajadusega laste õpetamisel.

Lõputöö jooksul soovin uurida olukorda umbes 20 Eesti Üldhariduslikus koolis.

NB! Küsimustikud on täiesti anonüümsed, mitte kusagil ei kajastata uuringus osalenud koolide nimesid, seega on uuringu jooksul selgunud probleemid kokkuvõtliku sisuga ja ei iseloomusta konkreetselt mingit kindlat kooli. Samuti on kokkuvõtliku sisuga kogutud ettepanekud ja parimad praktikad.

Lähtudes eeltoodust: Palun siiralt kooli abi, teha minuga koostööd laste täisväärtuslikuma tuleviku nimel, koolide olukorra parandamise nimel ja ka erivajadusega laste lastevanemate abistamise nimel.

Juhend koostööks:

- jagan küsimustikud kohe kooli juhtkonnale koos motivatsioonikirjaga word'i failidena, et enne täitmist saaks tutvuda sisuga;
- kooli juhtkonnalt paluksin mailile jaanika.karp@politsei.ee teavitust, kas kool on nõus osalema uurimustöös **hiljemalt 09.03.2015**;
- küsimustikud on avatud spetsiaalses veebikeskkonnas vajutades lingile saab need seal otse täita. Täites küsimustike läbi spetsiaalse veebikeskkonna, on vastaja ja kooli anonüümsus garanteeritud;
- kooli administratsioonilt paluksin kaasabi suunata lingid (kus asub küsimustik) vastamiseks:
 - aineõpetajatele**/link <https://www.surveymonkey.com/s/BD8GDC5>, küsimustik asub neljal lehel, liikumiseks järgmisele lehele vajuta **next** ja küsimustiku lõpetamisel vajutada kindlasti **DONE**
 - tugispetsialistidele**/ link <https://www.surveymonkey.com/s/SQ865ZS>, küsimustik asub neljal lehel, liikumiseks järgmisele lehele vajuta **next** ja küsimustiku lõpetamisel vajutada kindlasti **DONE**
 - psüühilise erivajadusega laste vanematele**/link <https://www.surveymonkey.com/s/TZ77MGS>, küsimustik asub neljal lehel, liikumiseks järgmisele lehele vajuta **next** ja küsimustiku lõpetamisel vajutada kindlasti **DONE**

Selleks, et psüühilise erivajadusega laste vanemad saaks täita küsimustiku, palun kooli juhtkonda paigutada link e-kooli koos vastava instruksiooniga, mis oleks alljärgnev: Palun täita küsitlusankeet, mis asub lingil <https://www.surveymonkey.com/s/TZ77MGS> nendel lastevanematel, kelle lapsel on psüühiline erivajadus (*Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; düsleksia; düsgraafia; düskalkuulia; kerge intellektipuue; mõõdukas*

intellektipuue; raske või sügav intellektipuue; raske, krooniline või püsiv psüühikahäire; aktiivsus- ja tähelepanuhäire). Täpse instruktsiooni leiate küsitlusankeedist. (küsimustik asub neljal lehel, liikumiseks järgmisele lehele vajuta **next** ja küsimustiku lõpetamisel vajutada kindlasti **DONE**)

- Kooli juhtkond (direktor, direktori asetäitja, õppealajuhataja) saab ise täita küsimustiku/link <https://www.surveymonkey.com/s/TKKVQQK>, küsimustiku lõpetamisel vajutada kindlasti **DONE**

Küsimustikule vastamiseks kuluv aeg keskel läbi 15 min.

Küsimustikele vastamise tähtaeg hiljemalt **15.03.2015**

Tekkinud küsimuste korral palun kontakteeruge julgesti jaanika.karp@politsei.ee või **53063064**

Ette tänades ja koostööle lootes,

Lugupidamisega,

Jaanika Karp

2. Motivatsioonikiri psüühilise erivajadusega laste vanematele

Minu nimi on Jaanika Karp ja õpin Tartu Ülikooli Narva Kolledžis, põhierialaks klassiõpetaja ja lisaerialaks parandusõppe õpetaja.

Minu magistritöö eesmärk on: Välja selgitada, millised probleemid on kaasava hariduse kontekstis psüühilise erivajadusega lapse õppimisel tavakooli tavaklassis haridustöötajate ja lastevanemate arvamuste põhjal. Eesmärgi saavutamiseks kasutan küsimustikke, mis on suunatud vastamiseks **kooli administratsioonile (direktor, direktori asetäitja, õppealajuhataja), aineõpetajatele, tugispetsialistidele (psühholoog, logopeed jne.) ning psüühilise erivajadusega laste vanematele.**

Uurimistöö tulemuste põhjal on minu eesmärgiks jagada koolidele ja lastevanematele, kes osalevad uuringus, aga ka neile Eesti koolidele, kes ei osale uuringus, kuid kus õpivad psüühilise erivajadusega õpilased, parimaid praktikaid ja nõuandeid paremaks toimetulekuks psüühilise erivajadusega laste õpetamisel ja toetamisel.

Lgp. Lapsevanem/hooldaja, kui Teil on kokkupuuteid või kogemusi psüühilise erivajadusega lapse õpetamisel, toetamisel jne. siis palun siiralt kaasabi täita küsimustik, mis asub aadressil <https://www.surveymonkey.com/s/TZ77MGS> (küsimustik asub neljal lehel, liikumiseks järgmisele lehele vajuta **NEXT** ja küsimustiku lõpetamisel vajutada kindlasti **DONE**).

NB! Küsimustikud on täiesti anonüümsed ja kogutud arvamused ning ettepanekud on kokkuvõtliku sisuga.

Ette tänades ja koostööle lootes,

Lugupidamisega,

Jaanika Karp

LISA 8 Küsitlusankeet psüühilise arengu häirega lapse vanemale

Lapsevanemate arvamused psüühilise erivajadusega laste toimetulekust üldhariduskoolis tavaklassis õppides

Minu nimi on Jaanika Karp ja olen Tartu Ülikooli Narva Kolledži üliõpilane, kirjutan magistritööd teemal „Psüühilise arengu häirega lapse õppimine tavakooli tavaklassis“. Magistritööga tahan välja selgitada aineõpetajate, lastevanemate, kooli juhtkonna ja eripedagoogide arvamuste põhjal, millised probleemid on psüühilise arengu häirega lapse õppimisel tavakooli tavaklassis, välja selgitada parimad praktikad ja jagada neid kõigile osapooltele.

Käesoleva ankeedi täitmise eesmärgiks on välja selgitada lastevanemate/hooldajate arvamuste põhjal, millised on probleemid on psüühilise erivajadusega laste õpetamisel kaasava hariduse kontekstis, analüüsida arvamusi, ettepanekuid, teha nendest kokkuvõtte ja anda nõuandeid paremaks toimetulekuks nii uuringus osalenud koolidele kui ka teistele Eesti koolidele, kus õpivad psüühilise erivajadusega lapsed.

Magistritööd saab lugeda alates 01.06.2015

Palun vastata hiljemalt: 02.04.2015

Lapsevanema/hooldaja vanus

Lapsevanema/hooldaja haridus (algharidus, kutse-keskharidus, keskharidus, kõrgharidus), tõmba õigele variandile joon alla, kui loetelus puudub, lisa juurde.....

Lähtudes Eesti Hariduse Infosüsteemist EHIS on psüühilise erivajaduse klassifikatsioon alljärgnev: (*Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus, Düsleksia, Düsgraafia, Düskalkuulia, Kerge intellektipuue, Mõõdukas intellektipuue, Raske või sügav intellektipuue, Raske, krooniline või püsiv psüühikahäire, Aktiivsuse- ja tähelepanuhäire*) tõmba õigele variandile joon alla, õpilasel võib olla ka mitu erivajadust.

Muu.....

1. Järgnevat väidete plokki palun hinnata alljärgneva skaala alusel:

„5“-väga positiivne

„4“-pigem positiivne

„3“-keskmine (nii ja naa)

„2“-pigem negatiivne

„1“-väga negatiivne

Kooliga seotud kogemused, palun hinnata antud väiteid skaala „1-5“ alusel, teha vastava väite järel tabelisse X (rist) sinna, milline väide käib kõige rohkem psüühilise erivajadusega lapse kohta

Väited	„5“	„4“	„3“	„2“	„1“
Kooli suhtumine ja hoiakud lapse erivajaduste suhtes (paindlikkus, vastutulelikkus jne.)					
Psüühilise erivajadusega õpilase vajaduste aktsepteerimine kooli poolt					
Psüühilise erivajadusega õpilasele kooli poolt pakutavad tugisüsteemid (kas on piisavad?)					
Kooli poolt tehtud kohandused psüühilise erivajadusega õpilase paremaks toimetulekuks?					
Koduste tööde andmine haridustöötajate poolt (kas on proportsioonis?)					
Lapsevanema koostöö aineõpetajatega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks					
Lapsevanema koostöö kooli administratsiooniga psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks					
Lapsevanema koostöö kooli tugispetsialistidega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks					
Kuidas suhtute „kujundavasse“ hindamisse (hindeid ei panda, kirjutatakse lahti, milles on laps edukas ja milles on arenguruumi)					
Kuidas hindate psüühilise erivajadusega lapse õppimist tavakooli tavaklassis kaasava hariduse süsteemis?					
Kuidas suhtute erinevatesse programmidesse ja strateegiatesse? N: kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad, erinevad õpistrateegiad jne.					

2. Järgnevat küsimuste plokki palun hinnata alljärgneva skaala alusel:

Kooliga seotud kogemused, palun hinnata antud küsimusi skaala „1-5“ alusel, teha vastava väite järel tabelisse X (rist) sinna, milline väide käib kõige rohkem erivajadusega lapse kohta

Teha vastava küsimuse järel tabelisse X (rist) sinna, mida peate õigeks.

„5“-alati	-kui arvate, et see juhtub koguaeg
„4“-sageli	-kui see juhtub Teie arvates tihti või peaaegu koguaeg
„3“-mõnikord	-kui see juhtub aeg-ajalt
„2“-harva	-kui see juhtub harva või peaaegu mitte kunagi
„1“-mitte kunagi	-kui seda pole olnud või see pole juhtunud kunagi

Küsimused	„5“	„4“	„3“	„2“	„1“
Kas psüühilise erivajadusega lapsed vahetavad kooli?					
Kas psüühilise erivajadusega lapsed langevad oma koolikaaslaste kiusamise ohvriks?					
Kas kooli haridustöötajad hindavad piisavalt lapse tugevaid külgi?					
Kas pooldate psüühilise erivajadusega lapse õpetamisel „Biheivioristliku“ õpetamise meetodit (pidev kordamine ja tagasiside)?					
Kas kooli haridustöötajad annavad psüühilise erivajadusega õpilasele läbivalt tagasisidet?					
Kas psüühilise erivajadusega lapsele on koolis loodud vastav õpikeskkond?					
Kas pedagoogid teevad kohandusi õppetöös vastavalt lapse erivajadusele?					
Kas kool arvestab lapse toitumiserisusi?					
Kas kool on võimaldanud koolitust (nõustamist) tulemaks paremini toime psüühilise erivajadusega lapse toetamisega?					
Kas kooli juhtkond on pakkunud tuge, lahendusi jne. selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse toetamisega, õpetamisega?					
Kas kooli tugispetsialistid on teinud ettepanekuid koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega, toetamisega?					
Kas kooli aineõpetajad on teinud Teile ettepanekuid koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega, toetamisega?					
Kas juhtkond on aktsepteerinud Teie ettepanekuid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?					
Kas tugispetsialistid on aktsepteerinud Teie ettepanekuid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?					
Kas aineõpetajad on aktsepteerinud Teie ettepanekuid ja nõuandeid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?					
Kas Teil on olnud konflikte, lahkkelisid, arusaamatusi kooli aineõpetajatega, seoses lapse psüühiliste erivajaduste aktsepteerimisega?					
Kas Teil on olnud konflikte, lahkkelisid, arusaamatusi erialaspetsialistidega (psühholoog, eripedagoog, logopeed jne.), seoses lapse					

psüühiliste erivajadustega?					
Kas Teil on olnud konflikte, lahkheliseid, arusaamatusi kooli juhtkonnaga (direktor, õppealajuhataja), seoses lapse psüühiliste erivajadustega?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud kooli mittepiisavate finantsiliste võimaluste tõttu?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud tugispetsialistide puudumise tõttu?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate õppevahendite, õppematerjalide jms. tõttu?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate spetsiaalsete pedagoogiliste teadmiste tõttu?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud (lisa muu põhjus, kui eelnevas valikus ei olnud).....?					
Kas kool on osalenud erinevates projektides või programmides (kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad programmid jne.)?					
Kas osalusest erinevates programmides on olnud abi psüühilise erivajadusega laste toetamisel ja õpetamisel (vastata juhul kui kool on osalenud)?					

3. Järgnevalt palun vastata küsimustele vabas vormis

1. Kas seoses lapse psüühilise erivajadusega, on lapsel võimalik õppida lähimas kodukohajärgses koolis? Kas peaksite vajalikuks psüühilise erivajadusega lastele kooli juurde eriklasside loomist? Palun põhjendada mõlemat vastust.
2. Mida peaks (või kas üldse peaks) kool omalt poolt tegema teisti, tulemaks paremini toime psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?
3. Millist abi ja kelle poolt peaks osutama nendele peredele, kus kasvab või kasvavad psüühilise erivajadusega lapsed, millest on praegu kõige rohkem puudus?
4. Mis praegu lapsevanemale/hooldajale kõige rohkem muret teeb psüühilise erivajadusega laste toetamisel või õpetamisel ja kuidas on Teie meelest võimalik probleemi lahendada?
5. Mis on Teie meelest koolis väga hästi organiseeritud, kuidas toetatakse kooli poolt psüühilise erivajadusega lapsi (positiivsed küljed, parimad praktikad), mida tahaksite välja tuua ja jagada ka teistele koolidele või psüühilise erivajadusega laste vanematele?

LISA 9 Küsitlusankeet aineõpetajale

Kooli aineõpetaja arvamused psüühilise arengu häirega laste toimetulekust üldhariduskoolis tavaklassis õppides

Minu nimi on Jaanika Karp ja olen Tartu Ülikooli Narva Kolledži üliõpilane, kirjutan magistritööd teemal „Psüühilise arengu häirega lapse õppimine tavakooli tavaklassis“. Magistritööga tahan välja selgitada aineõpetajate, lastevanemate, kooli juhtkonna ja eripedagoogide arvamuste põhjal, millised probleemid on psüühilise arengu häirega lapse õppimisel tavakooli tavaklassis, välja selgitada parimad praktikad ja jagada neid kõigile osapooltele.

Käesoleva ankeedi täitmise eesmärgiks on välja selgitada aineõpetajate arvamuste põhjal, millised on probleemid on psüühilise erivajadusega laste õpetamisel kaasava hariduse kontekstis, analüüsida arvamusi, ettepanekuid, teha nendest kokkuvõtte ja anda nõuandeid paremaks toimetulekuks nii uuringus osalenud koolidele kui ka teistele Eesti koolidele, kus õpivad psüühilise erivajadusega lapsed.

Magistritööd saab lugeda alates 01.06.2015

Palun vastata hiljemalt: 23.03.2015

Aineõpetaja vanus.....

Aineõpetaja haridus.....

Aineõpetaja spetsialiseeritus (kirjutada milliseid aineid õpetate)

.....

Lähtudes Eesti Hariduse Infosüsteemist EHIS on psüühilise erivajaduse klassifikatsioon alljärgnev: Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; düsleksia; düsgraafia; düskalkuulia; kerge intellektipuue; mõõdukas intellektipuue; raske või sügav intellektipuue; raske, krooniline või püsiv psüühikahäire; aktiivsuse- ja tähelepanuhäire

1. Järgnevat väidete plokki palun hinnata alljärgneva skaala alusel:

„5“-väga positiivne

„4“-pigem positiivne

„3“-keskmine (nii ja naa)

„2“-pigem negatiivne

„1“-väga negatiivne

Kooliga seotud kogemused, palun hinnata antud väiteid süsteemi „1-5“ alusel, teha vastava väite järel tabelisse X (rist) sinna, milline väide käib kõige rohkem psüühilise erivajadusega lapse kohta

Väited	„5“	„4“	„3“	„2“	„1“
Kooli suhtumine ja hoiakud lapse erivajaduste suhtes (paindlikkus, vastutulelikkus jne.)					
Psüühilise arengu häirega õpilase vajadused (vajaduste aktsepteerimine kooli poolt)					
Psüühilise erivajadusega õpilasele kooli poolt pakutavad tugisüsteemid (kas on piisavad?)					
Kooli poolt tehtud kohandused psüühilise erivajadusega õpilase paremaks toimetulekuks?					
Kodused tööd (kas on proportsioonis?)					
Teie koostöö teiste aineõpetajatega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks					
Teie koostöö kooli administratsiooniga psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks					
Teie koostöö kooli tugispetsialistidega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks					
Teie koostöö lapsevanematega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks					
Kuidas suhtute „kujundavasse“ hindamisse (hindeid ei panda, kirjutatakse lahti, milles on laps edukas ja milles on arenguruumi)					
Kuidas hindate psüühilise erivajadusega lapse õppimist tavakooli tavaklassis kaasava hariduse süsteemis?					
Kuidas suhtute erinevatesse programmidesse ja strateegiatesse? N: kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad, erinevad õpistrateegiad jne.					

2. Järgnevat küsimuste plokki palun hinnata alljärgneva skaala alusel:

Kooliga seotud kogemused, palun hinnata antud küsimusi süsteemi „1-5“ alusel, teha vastava väite järel tabelisse X (rist) sinna, milline väide käib kõige rohkem erivajadusega lapse kohta

Teha vastava küsimuse järele tabelisse X (rist) sinna, mida peate õigeks

- „5“-alati -kui arvate, et see juhtub koguaeg
 „4“-sageli -kui see juhtub Teie arvates tihti või peaaegu koguaeg
 „3“-mõnikord -kui see juhtub aeg-ajalt
 „2“-harva -kui see juhtub harva või peaaegu mitte kunagi
 „1“-mitte kunagi -kui seda pole olnud või see pole juhtunud kunagi

Küsimused	„5“	„4“	„3“	„2“	„1“
Kas psüühilise erivajadusega lapsed vahetavad kooli? (läinud ära Teie koolist)					
Kas psüühilise erivajadusega lapsed vahetavad kooli? (tulnud kusagilt mujalt Teie kooli)					
Kas psüühilise erivajadusega lapsed langevad oma koolikaaslaste kiusamise ohvriks?					
Kas kool ja pedagoogid hindavad piisavalt lapse tugevaid külgi?					
Kas kasutate psüühilise erivajadusega lapse õpetamisel „Biheivioristliku“ õpetamise meetodit?					
Kas aineõpetajana annan erivajadusega õpilasele aine õpetamisel tunni jooksul läbivalt tagasisidet?					
Kas psüühilise erivajadusega lapsele on koolis loodud vastav õpikeskkond?					
Kas pedagoogid teevad kohandusi õppetöös vastavalt lapse erivajadusele?					
Kas kool arvestab lapse toitumiserisusi?					
Kas kool on Teile võimaldanud koolitusi (nõustamist) psüühilise erivajadusega lapse õpetamiseks?					
Kas kooli juhtkond on pakkunud tuge, lahendusi jne. selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?					
Kas kooli tugispetsialistid on teinud Teile ettepanekuid koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse vanemad on teinud Teile ettepanekuid koostööks lapse paremaks toimetulekuks kaasava hariduse kontekstis?					
Kas juhtkond on aktsepteerinud Teile ettepanekuid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?					
Kas tugispetsialistid on aktsepteerinud Teile ettepanekuid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?					
Kas lapsevanemad on aktsepteerinud Teile ettepanekuid ja nõuandeid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?					
Kas Teil on olnud konflikte psüühilise erivajadustega laste vanematega?					

Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud kooli mittepiisavate finantsiliste võimaluste tõttu?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud tugispetsialistide puudumise tõttu?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate õppevahendite, õppematerjalide jms. tõttu?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate spetsiaalsete pedagoogiliste teadmiste tõttu?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud (lisa muu põhjus, kui eelnevas valikus ei olnud).....?					
Kas kool on osalenud erinevates projektides või programmides (kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad programmid jne.)?					
Kas osalusest erinevates programmides on olnud abi psüühilise erivajadusega laste toetamisel ja õpetamisel (vastata juhul kui kool on osalenud)?					

3. Järgnevalt palun vastata küsimustele vabas vormis

1. Mida peaks (või kas üldse peaks) kool omalt poolt tegema teisti, tulemaks paremini toime psüühilise arengu häirega lapse õpetamisega?
2. Millist abi ja kelle poolt peaks osutama nendele peredele, kus kasvab või kasvavad psüühilise erivajadusega lapsed, millest on praegu kõige rohkem puudus?
3. Mis praegu aineõpetajale kõige rohkem muret teeb psüühilise erivajadusega laste toetamisel või õpetamisel ja kuidas on Teie meelest võimalik probleemi lahendada?
4. Mis on Teie meelest koolis väga hästi organiseeritud, et toetada psüühilise arengu häirega laste erivajadusi (positiivsed küljed, parimad praktikad), mida tahaksite välja tuua ja jagada ka teistele koolidele või psüühilise erivajadusega laste vanematele?

LISA 10 Küsitlusankeet erialaspetsialistile

Kooli erialaspetsialisti e.tugispetsialisti arvamused psüühilise arengu häirega laste toimetulekust üldhariduskoolis tavaklassis õppides

Minu nimi on Jaanika Karp ja olen Tartu Ülikooli Narva Kolledži üliõpilane, kirjutan magistritööd teemal „Psüühilise arengu häirega lapse õppimine tavakooli tavaklassis“. Magistritööga tahan välja selgitada aineõpetajate, lastevanemate, kooli juhtkonna ja eripedagoogide arvamuste põhjal, millised probleemid on psüühilise arengu häirega lapse õppimisel tavakooli tavaklassis, välja selgitada parimad praktikad ja jagada neid kõigile osapooltele.

Käesoleva ankeedi täitmise eesmärgiks on välja selgitada kooli erialaspetsialistide arvamuste põhjal, millised on probleemid on psüühilise erivajadusega laste õpetamisel kaasava hariduse kontekstis, analüüsida arvamusi, ettepanekuid, teha nendest kokkuvõtte ja anda nõuandeid paremaks toimetulekuks nii uuringus osalenud koolidele kui ka teistele Eesti koolidele, kus õpivad psüühilise erivajadusega lapsed.

Magistritööd saab lugeda alates 01.06.2015

Palun vastata hiljemalt: 23.03.2015

Erialaspetsialisti vanus.....

Erialaspetsialisti haridus.....

Erialaspetsialisti spetsialiseeritus psühholoog, logopeed, sotsiaalpedagoog, eripedagoog jms. Vali sobiv, lisa juurde kui loetelus puudub

Lähtudes Eesti Hariduse Infosüsteemist EHIS on psüühilise erivajaduse klassifikatsioon alljärgnev: Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; düsleksia; düsgraafia; düskalkuulia; kerge intellektipuue; mõõdukas intellektipuue; raske või sügav intellektipuue; raske, krooniline või püsiv psüühikahäire; aktiivsuse- ja tähelepanuhäire

1. Järgnevat väidete plokki palun hinnata alljärgneva skaala alusel:

„5“-väga positiivne

„4“-pigem positiivne

„3“-keskmine (nii ja naa)

„2“-pigem negatiivne

„1“-väga negatiivne

Kooliga seotud kogemused, palun hinnata antud väiteid süsteemi „1-5“ alusel, teha vastava väite järele tabelisse X (rist) sinna, milline väide käib kõige rohkem psüühilise erivajadusega lapse kohta

Väited	„5“	„4“	„3“	„2“	„1“
Kooli suhtumine ja hoiakud lapse erivajaduste suhtes (paindlikkus, vastutulelikkus jne.)					
Psüühilise arengu häirega õpilase vajadused (vajaduste aktsepteerimine kooli poolt)					
Psüühilise erivajadusega õpilasele kooli poolt pakutavad tugisüsteemid (kas on piisavad?)					
Kooli poolt tehtud kohandused psüühilise erivajadusega õpilase paremaks toimetulekuks?					
Kodused tööd (kas on proportsioonis?)					
Teie koostöö aineõpetajatega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks					
Teie koostöö kooli administratsiooniga psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks					
Teie koostöö lastevanematega, psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks					
Kuidas suhtute „kujundavasse“ hindamisse (hindeid ei panda, kirjutatakse lahti, milles on laps edukas ja milles on arenguruumi)					
Kuidas hindate psüühilise erivajadusega lapse õppimist tavakooli tavaklassis kaasava hariduse süsteemis?					
Kuidas suhtute erinevatesse programmidesse ja strateegiatesse? N: kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad, erinevad õpistrateegiad jms.					

2. Järgnevat küsimuste plokki palun hinnata alljärgneva skaala alusel:

Kooliga seotud kogemused, palun hinnata antud küsimusi süsteemi „1-5“ alusel, teha vastava väite järele tabelisse X (rist) sinna, milline väide käib kõige rohkem erivajadusega lapse kohta

Teha vastava küsimuse järele tabelisse X (rist) sinna, mida peate õigeks.

- „5“-alati -kui arvate, et see juhtub koguaeg
 „4“-sageli -kui see juhtub Teie arvates tihti või peaaegu koguaeg
 „3“-mõnikord -kui see juhtub aeg-ajalt
 „2“-harva -kui see juhtub harva või peaaegu mitte kunagi
 „1“-mitte kunagi -kui seda pole olnud või see pole juhtunud kunagi

Küsimused	„5“	„4“	„3“	„2“	„1“
Kas psüühilise erivajadusega lapsed vahetavad kooli? (lâinud ära Teie koolist)					
Kas psüühilise erivajadusega lapsed vahetavad kooli? (tulnud kusagilt mujalt Teie kooli)					
Kas psüühilise erivajadusega lapsed langevad oma koolikaaslaste kiusamise ohvriks?					
Kas kool ja pedagoogid hindavad piisavalt lapse tugevaid külgi?					
Kas kasutate psüühilise erivajadusega lapse õpetamisel või toetamisel „Biheivioristliku“ õpetamise meetodit?					
Kas tugispetsialistina annan erivajadusega õpilasele lâbivalt tagasisidet?					
Kas psüühilise erivajadusega lapsele on koolis loodud vastav õpikeskkond?					
Kas pedagoogid teevad kohandusi õppetöös vastavlt lapse erivajadusele?					
Kas kool arvestab lapse toitumiserisusi?					
Kas kool on Teile võimaldanud koolitusi (nõustamist) psüühilise erivajadusega lapse õpetamiseks?					
Kas kooli juhtkond on pakkunud tuge, lahendusi jne. selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?					
Kas kooli aineõpetajad on teinud Teile ettepanekuid koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse vanemad on teinud Teile ettepanekuid koostööks lapse paremaks toimetulekuks kaasava hariduse kontekstis?					
Kas juhtkond on aktsepteerinud Teie ettepanekuid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?					
Kas aineõpetajad on aktsepteerinud Teie ettepanekuid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?					
Kas lapsevanemad on aktsepteerinud Teie ettepanekuid ja nõuandeid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?					
Kas Teil on olnud konflikte psüühilise erivajadustega laste vanematega?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem					

abistamine on takerdunud kooli mittepiisavate finantsiliste võimaluste tõttu?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud tugispetsialistide puudumise tõttu?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate õppevahendite, õppematerjalide jms. tõttu?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate spetsiaalsete pedagoogiliste teadmiste tõttu?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud (lisa muu põhjus, kui eelnevas valikus ei olnud).....?					
Kas kool on osalenud erinevates projektides või programmides (kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad programmid jne.)?					
Kas osalusest erinevates programmides on olnud abi psüühilise erivajadusega laste toetamisel ja õpetamisel (vastata juhul kui kool on osalenud)?					

3. Järgnevalt palun vastata küsimustele vabas vormis

- 1.Mida peaks (või kas üldse peaks) kool omalt poolt tegema teisti, tulemaks paremini toime psüühilise arengu häirega lapse õpetamisega?
- 2.Millist abi ja kelle poolt peaks osutama nendele peredele, kus kasvab või kasvavad psüühilise erivajadusega lapsed, millest on praegu kõige rohkem puudus?
- 3.Mis praegu eripedagoogile kõige rohkem muret teeb psüühilise erivajadusega laste toetamisel või õpetamisel ja kuidas on Teie meelest võimalik probleemi lahendada?
- 4.Mis on Teie meelest koolis väga hästi organiseeritud, et toetada psüühilise arengu häirega laste erivajadusi (positiivsed küljed, parimad praktikad), mida tahaksite välja tuua ja jagada ka teistele koolidele või psüühilise erivajadusega laste vanematele?
- 5.Kas peaksite vajalikuks psüühilise erivajadusega lastele kooli juurde eriklasside loomist? Palun põhjendada vastust.

LISA 11 Küsitlusankeet administratsioonile

Kooli administratsiooni (direktor, direktori asetäitja, õppealajuhataja) arvamused psüühilise arengu häirega laste toimetulekust üldhariduskoolis tavaklassis õppides

Minu nimi on Jaanika Karp ja olen Tartu Ülikooli Narva Kolledži üliõpilane, kirjutan magistritööd teemal „Psüühilise arengu häirega lapse õppimine tavakooli tavaklassis“. Magistritööga tahan välja selgitada aineõpetajate, lastevanemate, kooli juhtkonna ja eripedagoogide arvamuste põhjal, millised probleemid on psüühilise arengu häirega lapse õppimisel tavakooli tavaklassis, välja selgitada parimad praktikad ja jagada neid kõigile osapooltele.

Käesoleva ankeedi täitmise eesmärgiks on välja selgitada kooli juhtkonna (direktor, direktori asetäitja, õppealajuhataja) arvamuste põhjal, millised on probleemid on psüühilise erivajadusega laste õpetamisel kaasava hariduse kontekstis, analüüsida arvamusi, ettepanekuid, teha nendest kokkuvõtte ja anda nõuandeid paremaks toimetulekuks nii uuringus osalenud koolidele kui ka teistele Eesti koolidele, kus õpivad psüühilise erivajadusega lapsed.

Magistritööd saab lugeda alates 01.06.2015

Palun vastata hiljemalt: 23.03.2015

Vanus.....

Haridus.....

Spetsialiseeritus (direktor, direktori asetäitja, õppealajuhataja) tõmba õigele variandile joon alla

.....

Lähtudes Eesti Hariduse Infosüsteemist EHIS on psüühilise erivajaduse klassifikatsioon alljärgnev: Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; düsleksia; düsgraafia; düskalkuulia; kerge intellektipuue; mõõdukas intellektipuue; raske või sügav intellektipuue; raske, krooniline või püsiv psüühikahäire; aktiivsuse- ja tähelepanuhäire

1. Järgnevat väidete plokki palun hinnata alljärgneva skaala alusel:

„5“-väga positiivne

„4“-pigem positiivne

„3“-keskmine (nii ja naa)

„2“-pigem negatiivne

„1“-väga negatiivne

Kooliga seotud kogemused, palun hinnata antud väiteid skaala „1-5“ alusel, teha vastava väite järele tabelisse X (rist) sinna, milline väide käib kõige rohkem psüühilise erivajadusega lapse kohta

Väited	„5“	„4“	„3“	„2“	„1“
Kooli suhtumine ja hoiakud psüühilise arengu häirega õpilase erivajaduste suhtes (paindlikkus, vastutulelikkus jne.)					
Psüühilise arengu häirega õpilase vajadused (vajaduste aktsepteerimine kooli poolt)					
Psüühilise erivajadusega õpilasele kooli poolt pakutavad tugisüsteemid (kas on piisavad?)					
Kooli poolt tehtud kohandused psüühilise erivajadusega õpilase paremaks toimetulekuks?					
Koduste tööde andmine haridustöötajate poolt (kas on proportsioonis?)					
Teie koostöö aineõpetajatega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks					
Teie koostöö kooli tugispetsialistidega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks					
Teie koostöö lastevanematega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks					
Kuidas suhtute „kujundavasse“ hindamisse (hindeid ei panda, kirjutatakse lahti, milles on laps edukas ja milles on arenguruumi)					
Kuidas hindate psüühilise erivajadusega lapse õppimist tavakooli tavaklassis kaasava hariduse süsteemis?					
Kuidas suhtute erinevatesse programmidesse ja strateegiatesse? N: kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad, erinevad õpistrateegiad jne.					

2. Järgnevat küsimuste plokki palun hinnata alljärgneva skaala alusel:

Kooliga seotud kogemused, palun hinnata antud küsimusi süsteemi „1-5“ alusel, teha vastava väite järele tabelisse X (rist) sinna, milline väide käib kõige rohkem erivajadusega lapse kohta

Teha vastava küsimuse järele tabelisse X (rist) sinna, mida peate õigeks.

- „5“-alati -kui arvate, et see juhtub koguaeg
 „4“-sageli -kui see juhtub Teie arvates tihti või peaaegu koguaeg
 „3“-mõnikord -kui see juhtub aeg-ajalt
 „2“-harva -kui see juhtub harva või peaaegu mitte kunagi
 „1“-mitte kunagi -kui seda pole olnud või see pole juhtunud kunagi

Küsimused	„5“	„4“	„3“	„2“	„1“
Kas psüühilise erivajadusega lapsed vahetavad kooli? (läinud ära Teie koolist)					
Kas psüühilise erivajadusega lapsed vahetavad kooli? (tulnud kusagilt mujalt Teie kooli)					
Kas psüühilise erivajadusega lapsed langevad oma koolikaaslaste kiusamise ohvriks?					
Kas kool ja pedagoogid hindavad piisavalt lapse tugevaid külgi?					
Kas pooldate psüühilise erivajadusega lapse õpetamisel „Biheivioristliku“ õpetamiseetodit?					
Kas aineõpetajad/tugispetsialistid annavad erivajadusega õpilasele õppeprotsessi jooksul läbivalt tagasisidet?					
Kas psüühilise erivajadusega lapsele on koolis loodud vastav õpikeskkond?					
Kas pedagoogid teevad kohandusi õppetöös, vastavalt lapse erivajadusele?					
Kas kool arvestab erivajadusega õpilase toitumiserisusi?					
Kas Teile on võimaldanud koolitusi (nõustamist) psüühilise erivajadusega lapse õpetamiseks või temaga toimetulekuks?					
Kas HTM, Kohalik omavalitsus jne.on pakkunud tuge, lahendusi jne. selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?					
Kas kooli tugispetsialistid on teinud Teile ettepanekuid koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?					
Kas kooli aineõpetajad on teinud Teile ettepanekuid koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?					
Kas psüühilise erivajadusega lastevanemad on teinud Teile ettepanekuid koostööks lapse paremaks toimetulekuks kaasava hariduse kontekstis?					
Kas psüühilise erivajadusega lastevanemad on aktsepteerinud Teie ettepanekuid ja nõuandeid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?					
Kas Teil on olnud konflikte psüühilise erivajadustega laste vanematega?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem					

abistamine on takerdunud kooli mittepiisavate finantsiliste võimaluste tõttu?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud tugispetsialistide puudumise tõttu?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate õppevahendite, õppematerjalide jms. tõttu?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate spetsiaalsete pedagoogiliste teadmiste tõttu?					
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud (lisa muu põhjus, kui eelnevas valikus ei olnud).....?					
Kas kool on osalenud erinevates projektides või programmides (kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad programmid jne.)?					
Kas osalusest erinevates programmides on olnud abi psüühilise erivajadusega laste toetamisel ja õpetamisel (vastata juhul kui kool on osalenud)?					

3. Järgnevalt palun vastata küsimustele vabas vormis

- 1.Mida peaks Eesti Teadus ja Haridusministeerium (N:õppekorralduses, õppesüsteemis, tugisüsteemides jne.muutma või kas üldse peaks midagi muutma), et kool tuleks paremini toime kaasava hariduse kontekstis psüühilise arengu häirega õpilaste õpetamisel?
- 2.Millist abi ja kelle poolt peaks osutama nendele peredele, kus kasvab või kasvavad psüühilise erivajadusega lapsed, millest on praegu kõige rohkem puudus?
- 3.Mis praegu kooli juhtkonnale kõige rohkem muret teeb psüühilise erivajadusega laste toetamisel või õpetamisel ja kuidas on Teie meelest võimalik probleemi lahendada?
- 4.Mis on Teie meelest koolis väga hästi organiseeritud, et toetada psüühilise arengu häirega laste erivajadusi (positiivsed küljed, parimad praktikad), mida tahaksite välja tuua ja jagada ka teistele koolidele või psüühilise erivajadusega laste vanematele?
- 5.Kas peaksite vajalikuks psüühilise erivajadusega lastele kooli juurde eriklasside loomist? Palun põhjendada vastust.

LISA 12 Lastevanemate arvamused I

1. Kooli suhtumine ja hoiakud. Esitatud väidete hinnang diferentseeritud skaala alusel, psüühilise erivajadusega laste vanemate arvamused, kokkuvõte. Protsentuaalne analüüs, vastanute arv, kaalutud keskmine.

Väited	5	4	3	2	1	Total	Weighted Average
Kooli suhtumine ja hoiakud lapse erivajaduste suhtes (paindlikkus, vastutulelikkus jne.)	8%	32%	36%	16%	8%	25	3,16
Psüühilise erivajadusega õpilase vajaduste aktsepteerimine kooli poolt	8%	36%	28%	20%	8%	25	3,16
Psüühilise erivajadusega õpilasele kooli poolt pakutavad tugisüsteemid (kas on piisavad?)	4%	8%	38%	38%	13%	24	2,54
Kooli poolt tehtud kohandused psüühilise erivajadusega õpilase paremaks toimetulekuks?	13%	17%	25%	46%		24	2,96
Koduste tööde andmine haridustöötajate poolt (kas on proportsioonis?)	9%	30%	30%	17%	13%	23	3,04
Teie koostöö aineõpetajatega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	17%	46%	17%	13%	8%	24	3,50
Teie koostöö kooli administratsiooniga psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	13%	33%	25%	13%	17%	24	3,13
Teie koostöö kooli tugispetsialistidega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	9%	41%	27%	14%	9%	22	3,27
Kuidas suhtute „kujundavasse“ hindamisse (hindeid ei panda, kirjutatakse lahti, milles on laps edukas ja milles on arenguruumi)	26%	35%	35%		4%	23	3,78
Kuidas hindate psüühilise erivajadusega lapse õppimist tavakooli tavaklassis kaasava hariduse süsteemis?	4%	38%	33%	8%	17%	24	3,04
Kuidas suhtute erinevatesse programmidesse ja strateegiatesse? N: kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad, erinevad õpistrateegiad jne.	32%	44%	16%	8%		25	4,00

LISA 12 Lastevanemate arvamused II

2. Toimetuleku toetamine. Esitatud küsimuste vastuste hinnang diferentseeritud skaala alusel, psüühilise erivajadusega laste vanemate arvamused, kokkuvõte.

Protsentuaalne analüüs, vastanute arv, kaalutud keskmine

Küsimused	5	4	3	2	1	Total	Weighted Average
Kas seoses lapse psüühilise erivajadusega olete pidanud vahetama kooli?	6%	11%	11%	6%	67%	18	1,83
Kas psüühilise erivajadusega lapsed langevad oma koolikaaslaste kiusamise ohvriks?	17%	28%	39%	11%	6%	18	3,39
Kas kooli haridustöötajad hindavad piisavalt lapse tugevaid külgi?	11%	22%	50%	17%		18	3,28
Kas pooldate psüühilise erivajadusega lapse õpetamisel „Biheivioristliku“ õpetamismeetodit? Läbiv kordamine ja tagasiside terve tunni jooksul	6%	71%	12%	12%		17	3,71
Kas kooli haridustöötajad annavad psüühilise erivajadusega õpilasele läbivalt tagasisidet?	6%	33%	28%	28%	6%	18	3,06
Kas psüühilise erivajadusega lapsele on koolis loodud vastav õpikeskkond?	11%	17%	28%	28%	17%	18	2,78
Kas pedagoogid teevad kohandusi õppetöös vastavalt lapse erivajadusele?	17%	17%	22%	28%	17%	18	2,89
Kas kool arvestab lapse toitumiserisusi?	13%		27%	47%	13%	15	2,53
Kas kool on Teile võimaldanud koolitusi (nõustamist) tulemaks paremini toime psüühilise erivajadusega lapse toetamisel?		6%	33%	17%	44%	18	2,00
Kas kooli juhtkond on pakkunud tuge, lahendusi jne. selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse toetamisega, õpetamisega?	11%	17%	28%	33%	11%	18	2,83
Kas kooli tugispetsialistid on teinud Teile ettepanekuid koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega, toetamisega?	6%	6%	50%	17%	22%	18	2,56
Kas kooli aineõpetajad on teinud Teile ettepanekuid koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega, toetamisega?	11%	6%	50%	6%	28%	18	2,67
Kas juhtkond on aktsepteerinud Teie ettepanekuid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?	8%	31%	38%	15%	8%	13	3,15
Kas tugispetsialistid on aktsepteerinud Teie ettepanekuid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?	9%	18%	45%	18%	9%	11	3,00
Kas aineõpetajad on aktsepteerinud Teie ettepanekuid ja nõuandeid psüühilise erivajadusega lapse paremaks	8%	33%	33%	17%	8%	12	3,17

toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?							
Kas Teil on olnud konflikte, lahkkelisid, arusaamatusi kooli aineõpetajatega, seoses lapse psüühiliste erivajaduste aktsepteerimisega?	6%		17%	33%	44%	18	1,89
Kas Teil on olnud konflikte, lahkkelisid, arusaamatusi erialaspetsialistidega (psühholoog, eripedagoog, logopeed jne.), seoses lapse psüühiliste erivajadustega?		6%	18%	24%	53%	17	1,76
Kas Teil on olnud konflikte, lahkkelisid, arusaamatusi kooli juhtkonnaga (direktor, õppealajuhataja), seoses lapse psüühiliste erivajadustega?	6%	6%	22%	11%	56%	18	1,94
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud kooli mittepiisavate finantsiliste võimaluste tõttu?	19%	19%	38%	13%	13%	16	3,19
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud tugispetsialistide puudumise tõttu?	24%	12%	41%	6%	18%	17	3,18
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate õppevahendite, õppematerjalide jms. tõttu?	18%	18%	35%	12%	18%	17	3,06
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate spetsiaalsete pedagoogiliste teadmiste tõttu?	12%	24%	47%	6%	12%	17	3,18
Kas kool on osalenud erinevates projektides või programmides (kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad programmid jne.)?	6%	29%	41%	12%	12%	17	3,06
Kas osalusest erinevates programmides on olnud abi psüühilise erivajadusega laste toetamisel ja õpetamisel (vastata juhul kui kool on osalenud)?		23%	54%	15%	8%	13	2,92

LISA 13 Aineõpetajate arvamused I

1. Kooli suhtumine ja hoiakud. Esitatud väidete hinnang diferentseeritud skaala alusel, aineõpetajate arvamused, kokkuvõte. Protsentuaalne analüüs, vastanute arv, kaalutud keskmine.

Väited	5	4	3	2	1	Total	Weighted Average
Kooli suhtumine ja hoiakud lapse erivajaduste suhtes (paindlikkus, vastutulelikkus jne.)	31%	50%	19%			86	4,13
Psüühilise arengu häirega õpilase vajadused (vajaduste aktsepteerimine kooli poolt)	33%	40%	24%	3%		86	4,01
Psüühilise erivajadusega õpilasele kooli poolt pakutavad tugisüsteemid (kas on piisavad?)	16%	42%	33%	7%	1%	85	3,66
Kooli poolt tehtud kohandused psüühilise erivajadusega õpilase paremaks toimetulekuks?	19%	39%	33%	10%		83	3,67
Kodused tööd (kas on proportsioonis?)	15%	33%	38%	13%		84	3,51
Teie koostöö teiste aineõpetajatega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	20%	48%	24%	8%		85	3,80
Teie koostöö kooli administratsiooniga psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	24%	40%	28%	7%	1%	85	3,78
Teie koostöö kooli tugispetsialistidega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	37%	42%	18%	4%		84	4,12
Teie koostöö lapsevanematega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	14%	32%	39%	13%	1%	84	3,45
Kuidas suhtute „kujundavasse“ hindamisse (hindeid ei panda, kirjutatakse lahti, milles on laps edukas ja milles on arenguruumi)	26%	20%	39%	12%	4%	85	3,53
Kuidas hindate psüühilise erivajadusega lapse õppimist tavakooli tavaklassis kaasava hariduse süsteemis?	1%	14%	39%	36%	9%	85	2,61
Kuidas suhtute erinevatesse programmidesse ja strateegiatesse? N: kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad, erinevad õpistrateegiad jne.	29%	42%	24%	5%		83	3,95

LISA 13 Aineõpetajate arvamused II

2. Toimetuleku toetamine. Esitatud küsimuste vastuste hinnang diferentseeritud skaala alusel, aineõpetajate arvamused, kokkuvõte. Protsentuaalne analüüs, vastanute arv, kaalutud keskmine.

Küsimused	5	4	3	2	1	Total	Weighted Average
Kas psüühilise erivajadusega lapsed vahetavad kooli? (läinud ära Teie koolist)	1%	13%	41%	34%	11%	80	2,59
Kas psüühilise erivajadusega lapsed vahetavad kooli? (tulnud kusagilt mujalt Teie kooli)	1%	19%	51%	25%	4%	80	2,89
Kas psüühilise erivajadusega lapsed langevad oma koolikaaslaste kiusamise ohvriks?	3%	8%	64%	24%	3%	80	2,84
Kas kool ja pedagoogid hindavad piisavalt lapse tugevaid külgi?	4%	58%	34%	5%		80	3,60
Kas kasutate psüühilise erivajadusega lapse õpetamisel „Biheivioristliku“ õpetamismeetodit?	1%	14%	52%	17%	16%	77	2,69
Kas aineõpetajana annan erivajadusega õpilasele aine õpetamisel tunni jooksul läbivalt tagasisidet?	11%	46%	36%	6%		80	3,63
Kas psüühilise erivajadusega lapsele on koolis loodud vastav õpikeskkond?	5%	35%	38%	19%	4%	80	3,19
Kas pedagoogid teevad kohandusi õppetöös vastavalt lapse erivajadusele?	15%	58%	20%	6%		79	3,82
Kas kool arvestab lapse toitumiserisusi?	21%	25%	23%	21%	10%	77	3,25
Kas kool on Teile võimaldanud koolitusi (nõustamist) psüühilise erivajadusega lapse õpetamiseks?	28%	33%	21%	14%	5%	80	3,64
Kas kooli juhtkond on pakkunud tuge, lahendusi jne. selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?	23%	39%	25%	10%	4%	80	3,66
Kas kooli tugispetsialistid on teinud Teile ettepanekuid koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?	31%	40%	19%	8%	3%	78	3,88
Kas psüühilise erivajadusega lapse vanemad on teinud Teile ettepanekuid koostööks lapse paremaks toimetulekuks kaasava hariduse kontekstis?	4%	22%	30%	30%	14%	79	2,71
Kas juhtkond on aktsepteerinud Teile ettepanekuid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?	13%	56%	22%	6%	3%	64	3,69

Kas tugispetsialistid on aktsepteerinud Teie ettepanekuid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?	20%	50%	24%	6%		66	3,83
Kas lapsevanemad on aktsepteerinud Teie ettepanekuid ja nõuandeid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?	12%	24%	42%	19%	3%	67	3,22
Kas Teil on olnud konflikte psüühilise erivajadustega laste vanematega?	1%	12%	17%	31%	39%	77	2,05
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud kooli mittepiisavate finantsiliste võimaluste tõttu?	10%	31%	26%	23%	9%	77	3,10
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud tugispetsialistide puudumise tõttu?	9%	13%	29%	25%	24%	76	2,59
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate õppevahendite, õppematerjalide jms. tõttu?	14%	26%	25%	25%	10%	77	3,09
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate spetsiaalsete pedagoogiliste teadmiste tõttu?	9%	29%	45%	11%	5%	75	3,27
Kas kool on osalenud erinevates projektides või programmides (kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad programmid jne.)?	20%	39%	26%	11%	4%	70	3,59
Kas osalusest erinevates programmides on olnud abi psüühilise erivajadusega laste toetamisel ja õpetamisel (vastata juhul kui kool on osalenud)?	11%	26%	41%	13%	8%	61	3,20
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud?	5%	16%	51%	23%	4%	74	2,96

LISA 14 Erialaspetsialistide arvamused I

1. Kooli suhtumine ja hoiakud. Esitatud väidete hinnang diferentseeritud skaala alusel, erialaspetsialistide arvamused, kokkuvõte. Protsentuaalne analüüs, vastanute arv, kaalutud keskmine.

Väited	5	4	3	2	1	Total	Weighted Average
Kooli suhtumine ja hoiakud lapse erivajaduste suhtes (paindlikkus, vastutulelikkus jne.)	18%	39%	32%	11%		38	3,66
Psüühilise arengu häirega õpilase vajadused (vajaduste aktsepteerimine kooli poolt)	16%	34%	42%	5%	3%	38	3,55
Psüühilise erivajadusega õpilasele kooli poolt pakutavad tugisüsteemid (kas on piisavad?)	11%	24%	45%	21%		38	3,24
Kooli poolt tehtud kohandused psüühilise erivajadusega õpilase paremaks toimetulekuks?	5%	43%	32%	16%	3%	37	3,32
Kodused tööd (kas on proportsioonis?)	8%	41%	30%	19%	3%	37	3,32
Teie koostöö aineõpetajatega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	29%	40%	26%	3%	3%	35	3,89
Teie koostöö kooli administratsiooniga psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	29%	43%	20%	6%	3%	35	3,89
Teie koostöö lastevanematega, psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	22%	39%	28%	11%		36	3,72
Kuidas suhtute „kujundavasse“ hindamisse, hindeid ei panda, kirjutatakse lahti, milles on laps edukas ja milles on arenguruum	39%	28%	31%		3%	36	4,00
Kuidas hindate psüühilise erivajadusega lapse õppimist tavakooli tavaklassis kaasava hariduse süsteemis?	11%	19%	39%	25%	6%	36	3,06
Kuidas suhtute erinevatesse programmidesse ja strateegiatesse? N: kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad, erinevad õpistrateegiad jms.	42%	39%	14%	3%	3%	36	4,14

LISA 14 Erialaspetsialistide arvamused II

2. Toimetuleku toetamine. Esitatud küsimuste vastuste hinnang diferentseeritud skaala alusel, erialaspetsialistide arvamused, kokkuvõte. Protsentuaalne analüüs, vastanute arv, kaalutud keskmine.

Küsimused	5	4	3	2	1	Total	Weighted Average
Kas psüühilise erivajadusega lapsed vahetavad kooli? (lâinud ära Teie koolist)	3%	14%	38%	28%	17%	29	2,59
Kas psüühilise erivajadusega lapsed vahetavad kooli? (tulnud kusagilt mujalt Teie kooli)	7%	14%	50%	25%	4%	28	2,96
Kas psüühilise erivajadusega lapsed langevad oma koolikaaslaste kiusamise ohvriks?	3%	14%	55%	28%		29	2,93
Kas kool ja pedagoogid hindavad piisavalt lapse tugevaid külgi?	7%	28%	38%	28%		29	3,14
Kas kasutate psüühilise erivajadusega lapse õpetamisel või toetamisel „Biheivioristliku“ õpetamismeetodit?	3%	34%	41%	14%	7%	29	3,14
Kas tugispetsialistina annan erivajadusega õpilasele läbivalt tagasisidet?	17%	69%	14%			29	4,03
Kas psüühilise erivajadusega lapsele on koolis loodud vastav õpikeskkond?	10%	45%	31%	14%		29	3,52
Kas pedagoogid teevad kohandusi õppetöös vastavlt lapse erivajadusele?	17%	41%	24%	17%		29	3,59
Kas kool arvestab lapse toitumiserisusi?	18%	29%	32%	14%	7%	28	3,36
Kas kool on Teile võimaldanud koolitusi (nõustamist) psüühilise erivajadusega lapse õpetamiseks?	34%	41%	14%	7%	3%	29	3,97
Kas kooli juhtkond on pakkunud tuge, lahendusi jne. selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?	28%	24%	34%	10%	3%	29	3,62
Kas kooli aineõpetajad on teinud Teile ettepanekuid koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?	10%	24%	34%	24%	7%	29	3,07
Kas psüühilise erivajadusega lapse vanemad on teinud Teile ettepanekuid koostööks lapse paremaks toimetulekuks kaasava hariduse kontekstis?	7%	14%	52%	21%	7%	29	2,93
Kas juhtkond on aktsepteerinud Teile ettepanekuid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?	18%	43%	32%	4%	4%	28	3,68
Kas aineõpetajad on aktsepteerinud Teile ettepanekuid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui	8%	38%	50%	4%		26	3,50

olete esitanud ettepanekuid)?							
Kas lapsevanemad on aktsepteerinud Teie ettepanekuid ja nõuandeid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?	4%	54%	32%	11%		28	3,50
Kas Teil on olnud konflikte psüühilise erivajadustega laste vanematega?	7%		14%	31%	48%	29	1,86
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud kooli mittepiisavate finantsiliste võimaluste tõttu?	14%	18%	29%	14%	25%	28	2,82
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud tugispetsialistide puudumise tõttu?	18%	21%	21%	11%	29%	28	2,89
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate õppevahendite, õppematerjalide jms. tõttu?	7%	18%	36%	14%	25%	28	2,68
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate spetsiaalsete pedagoogiliste teadmiste tõttu?	11%	29%	43%	11%	7%	28	3,25
Kas kool on osalenud erinevates projektides või programmides (kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad programmid jne.)?	17%	24%	48%	3%	7%	29	3,41
Kas osalusest erinevates programmides on olnud abi psüühilise erivajadusega laste toetamisel ja õpetamisel (vastata juhul kui kool on osalenud)?	12%	36%	32%	8%	12%	25	3,28

LISA 15 Administratsiooni (direktor, direktori abi, õppeajajuhataja) arvamused I

1. Kooli suhtumine ja hoiakud. Esitatud väidete hinnang diferentseeritud skaala alusel, administratsiooni arvamused, kokkuvõte. Protsentuaalne analüüs, vastanute arv, kaalutud keskmine.

Väited	5	4	3	2	1	Total	Weighted Average
Kooli suhtumine ja hoiakud psüühilise arengu häirega õpilase erivajaduste suhtes (paindlikkus, vastutulelikkus jne.)	30%	40%	30%			20	4,00
Psüühilise arengu häirega õpilase vajadused (vajaduste aktsepteerimine kooli poolt)	35%	45%	20%			20	4,15
Psüühilise erivajadusega õpilasele kooli poolt pakutavad tugisüsteemid (kas on piisavad?)	25%	50%	25%			20	4,00
Kooli poolt tehtud kohandused psüühilise erivajadusega õpilase paremaks toimetulekuks?	30%	50%	20%			20	4,10
Koduste tööde andmine (kas on proportsioonis?)	21%	47%	32%			19	3,89
Teie koostöö aineõpetajatega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	30%	55%	15%			20	4,15
Teie koostöö kooli tugispetsialistidega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	63%	21%	16%			19	4,47
Teie koostöö lastevanematega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	40%	50%	10%			20	4,30
Kuidas suhtute „kujundavasse“ hindamisse (hindeid ei panda, kirjutatakse lahti, milles on laps edukas ja milles on arenguruumi)	50%	25%	25%			20	4,25
Kuidas hindate psüühilise erivajadusega lapse õppimist tavakooli tavaklassis kaasava hariduse süsteemis?		25%	30%	40%	5%	20	2,75
Kuidas suhtute erinevatesse programmidesse ja strateegiatesse? N: kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad, erinevad õpistrateegiad jne.	25%	30%	35%	10%		20	3,70

LISA 15 Administratsiooni arvamused II

2. Toimetuleku toetamine. Esitatud küsimuste vastuste hinnang diferentseeritud skaala alusel, administratsiooni arvamused, kokkuvõte. Protsentuaalne analüüs, vastanute arv, kaalutud keskmine.

Küsimused	5	4	3	2	1	Total	Weighted Average
Kas psüühilise erivajadusega lapsed vahetavad kooli? (läinud ära Teie koolist)	6%		39%	44%	11%	18	2,44
Kas psüühilise erivajadusega lapsed vahetavad kooli? (tulnud kusagilt mujalt Teie kooli)	17%	39%	22%	17%	6%	18	3,44
Kas psüühilise erivajadusega lapsed langevad oma koolikaaslaste kiusamise ohvriks?		22%	50%	28%		18	2,94
Kas kool ja pedagoogid hindavad piisavalt lapse tugevaid külgi?	6%	72%	22%			18	3,83
Kas pooldate psüühilise erivajadusega lapse õpetamisel „Biheivioristliku“ õpetamise meetodit?		24%	59%	12%	6%	17	3,00
Kas aineõpetajad/tugispetsialistid annavad erivajadusega õpilasele õppeprotsessi jooksul läbivalt tagasisidet?	28%	56%	17%			18	4,11
Kas psüühilise erivajadusega lapsele on koolis loodud vastav õpikeskkond?	24%	59%	12%		6%	17	3,94
Kas pedagoogid teevad kohandusi õppetöös, vastavalt lapse erivajadusele?	17%	78%	6%			18	4,11
Kas kool arvestab erivajadusega õpilase toitumiserisusi?	44%	39%	17%			18	4,28
Kas Teile on võimaldanud koolitusi (nõustamist) psüühilise erivajadusega lapse õpetamiseks või temaga toimetulekuks?	53%	35%		12%		17	4,29
Kas HTM, Kohalik omavalitsus jne.on pakkunud tuge, lahendusi jne. selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?	6%	56%	22%	11%	6%	18	3,44
Kas kooli tugispetsialistid on teinud Teile ettepanekuid koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?	50%	39%	6%	6%		18	4,33
Kas kooli aineõpetajad on teinud Teile ettepanekuid koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?	33%	44%	17%	6%		18	4,06
Kas psüühilise erivajadusega lastevanemad on teinud Teile ettepanekuid koostööks lapse paremaks toimetulekuks kaasava hariduse kontekstis?	6%	33%	39%	17%	6%	18	3,17
Kas psüühilise erivajadusega lastevanemad on aktsepteerinud Teie ettepanekuid ja nõuandeid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete	12%	35%	47%	6%		17	3,53

esitanud ettepanekuid)?							
Kas Teil on olnud konflikte psüühilise erivajadustega laste vanematega?	6%	17%	6%	39%	33%	18	2,22
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud kooli mittepiisavate finantsiliste võimaluste tõttu?	22%		50%	11%	17%	18	3,00
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud tugispetsialistide puudumise tõttu?	6%	28%	33%	17%	17%	18	2,89
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate õppevahendite, õppematerjalide jms. tõttu?	6%	11%	39%	22%	22%	18	2,56
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate spetsiaalsete pedagoogiliste teadmiste tõttu?		17%	39%	44%		18	2,72
Kas kool on osalenud erinevates projektides või programmides (kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad programmid jne.)?	35%	12%	12%	18%	24%	17	3,18
Kas osalusest erinevates programmides on olnud abi psüühilise erivajadusega laste toetamisel ja õpetamisel (vastata juhul kui kool on osalenud)?	8%	33%	42%	8%	8%	12	3,25

LISA 16 Psüühilise erivajadusega laste vanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide, administratsiooni arvamuste omavaheline võrdlus I

1. Kooli suhtumine ja hoiakud. Esitatud väidete hinnang diferentseeritud skaala alusel, psüühilise erivajadusega laste vanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni arvamused, kokkuvõte.

g1-lapsevanemad; g2-aineõpetajad; g3-erialaspetsialistid; g4-administratsioon

						KOHT			
Väited	gr1	gr2	gr3	gr4	MAX-MIN	gr1	gr2	gr3	gr4
Kooli suhtumine ja hoiakud lapse erivajaduste suhtes (paindlikkus, vastutulelikkus jne.)	3,16	4,13	3,66	4,00	0,97	4	1	3	2
Psüühilise erivajadusega õpilase vajaduste aktsepteerimine kooli poolt	3,16	4,01	3,55	4,15	0,99	4	2	3	1
Psüühilise erivajadusega õpilasele kooli poolt pakutavad tugisüsteemid (kas on piisavad?)	2,54	3,66	3,24	4,00	1,46	4	2	3	1
Kooli poolt tehtud kohandused psüühilise erivajadusega õpilase paremaks toimetulekuks?	2,96	3,67	3,32	4,10	1,14	4	2	3	1
Koduste tööde andmine haridustöötajate poolt (kas on proportsioonis?)	3,04	3,51	3,32	3,89	0,85	4	2	3	1
Teie koostöö aineõpetajatega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	3,50	3,80	3,89	4,15	0,65	4	3	2	1
Teie koostöö kooli administratsiooniga psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	3,13	3,78	3,89		0,76	3	2	1	
Teie koostöö kooli tugispetsialistidega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	3,27	4,12		4,47	1,20	3	2		1
Teie koostöö lapsevanematega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks		3,45	3,72	4,30	0,85		3	2	1
Kuidas suhtute „kujundavasse“ hindamisse (hindeid ei panda, kirjutatakse lahti, milles on laps edukas ja milles on arenguruumi)	3,78	3,53	4,00	4,25	0,72	3	4	2	1
Kuidas hindate psüühilise erivajadusega lapse õppimist tavakooli tavaklassis kaasava hariduse süsteemis?	3,04	2,61	3,06	2,75	0,45	2	4	1	3
Kuidas suhtute erinevatesse programmidesse ja strateegiatesse? N: kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad, erinevad õpistrateegiad jne.	4,00	3,95	4,14	3,70	0,44	2	3	1	4
	3,2	3,7	3,6	4	keskmine	3,4	2,5	2,2	1,5

LISA 16 Psüühilise erivajadusega laste vanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide, administratsiooni arvamuste omavaheline võrdlus II

2. Toimetuleku toetamine. Esitatud küsimuste vastuste hinnang diferentseeritud skaala alusel, psüühilise erivajadusega laste vanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni arvamused, kokkuvõte.

g1-lapsevanemad; g2-aineõpetajad; g3-erialaspetsialistid; g4-administratsioon

Küsimused						KOHT			
	gr1	gr2	gr3	gr4	MAX-MIN	gr1	gr2	gr3	gr4
Kas psüühilise erivajadusega lapsed vahetavad kooli? (lâinud ära Teie koolist)	1,83	2,59	2,59	2,44	0,76	4	1,5	1,5	3
Kas psüühilise erivajadusega lapsed vahetavad kooli? (tulnud kusagilt mujalt Teie kooli)		2,89	2,96	3,44	0,55		3	2	1
Kas psüühilise erivajadusega lapsed langevad oma koolikaaslaste kiusamise ohvriks?	3,39	2,84	2,93	2,94	0,55	1	4	3	2
Kas kool ja pedagoogid hindavad piisavalt lapse tugevaid külgi?	3,28	3,6	3,14	3,83	0,69	3	2	4	1
Kas kasutate psüühilise erivajadusega lapse õpetamisel „Biheivioristliku“ õpetamismeetodit?	3,71	2,69	3,14	3	1,02	1	4	2	3
Kas aineõpetajana annan erivajadusega õpilasele aine õpetamisel tunni jooksul läbivalt tagasisidet?	3,06	3,63	4,03	4,11	1,05	4	3	2	1
Kas psüühilise erivajadusega lapsele on koolis loodud vastav õpikeskkond?	2,78	3,19	3,52	3,94	1,16	4	3	2	1
Kas pedagoogid teevad kohandusi õppetöös vastavlt lapse erivajadusele?	2,89	3,82	3,59	4,11	1,22	4	2	3	1
Kas kool arvestab lapse toitumiserisusi?	2,53	3,25	3,36	4,28	1,75	4	3	2	1
Kas kool on Teile võimaldanud koolitusi (nõustamist) psüühilise erivajadusega lapse õpetamiseks?	2	3,64	3,97	4,29	2,29	4	3	2	1
Kas kooli juhtkond on pakkunud tuge, lahendusi jne. selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?	2,83	3,66	3,62	3,44	0,83	4	1	2	3
Kas Teil on olnud konflikte psüühilise erivajadustega laste vanematega?		2,05	1,86	2,22	0,36		2	3	1
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud kooli mittepiisavate finantsiliste võimaluste tõttu?	3,19	3,1	2,82	3	0,37	1	2	4	3

Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud tugispetsialistide puudumise tõttu?	3,18	2,59	2,89	2,89	0,59	1	4	2,5	2,5
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate õppevahendite, õppematerjalide jms. tõttu?	3,06	3,09	2,69	2,56	0,53	2	1	3	4
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate spetsiaalsete pedagoogiliste teadmiste tõttu?	3,18	3,27	3,25	2,72	0,55	3	1	2	4
Kas kool on osalenud erinevates projektides või programmides (kiusamisvastane, psüühilist tervist või käitumisprobleeme vähendavad programmid jne.)?	3,06	3,59	3,41	3,18	0,53	4	1	2	3
Kas osalusest erinevates programmides on olnud abi psüühilise erivajadusega laste toetamisel ja õpetamisel (vastata juhul kui kool on osalenud)?	2,92	3,2	3,28	3,25	0,36	4	3	1	2
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud? Muul põhjusel		2,96							
Kas Teil on olnud konflikte, lahkheliseid, arusaamatusi kooli aineõpetajatega seoses lapse psüühiliste erivajaduste aktsepteerimisega	1,89								
Kas Teil on olnud konflikte, lahkheliseid, arusaamatusi erialaspetsialistidega (psühholoog, eripedagoog, logopeed, jne) seoses lapse psüühiliste erivajaduste aktsepteerimisega	1,76								
Kas Teil on olnud konflikte, lahkheliseid, arusaamatusi kooli juhtkonnaga, (direktor, õppealajuhataja), seoses lapse psüühiliste erivajaduste aktsepteerimisega	1,94								
Keskmine hinne	2,7	3,1	3,1	3,3	Keskmine hinne	3,0	2,4	2,4	2,1

Koostöö hindamine					
Küsimused	gr1	gr2	gr3	gr4	MAX-MIN
Kas kooli aineõpetajad on teinud Teile ettepanekuid koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?	2,67		3,07	4,06	1,39
Kas kooli tugispetsialistid on teinud Teile ettepanekuid koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?	2,56	3,88		4,33	1,77
Kas psüühilise erivajadusega lapse vanemad on teinud Teile ettepanekuid koostööks lapse paremaks toimetulekuks kaasava hariduse kontekstis?		2,71	2,93	3,17	0,46
Kas juhtkond on aktsepteerinud Teie ettepanekuid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?	3,15	3,69	3,68		0,53
Kas tugispetsialistid on aktsepteerinud Teie ettepanekuid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?	3	3,83			0,83
Kas aineõpetajad on aktsepteerinud Teie ettepanekuid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?	3,17		3,5		0,33
Kas lapsevanemad on aktsepteerinud Teie ettepanekuid ja nõuandeid psüühilise erivajadusega lapse paremaks toimetulekuks (vastata juhul, kui olete esitanud ettepanekuid)?		3,22	3,5	3,53	0,31
Keskmine hinne	2,9	3,5	3,3	3,8	

LISA 17 Psüühilise arengu häirega laste vanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni arvamuste analüüs Studenti t-kriteeriumi järgi I

Väited	kaalutud keskmine				Respondentide arv				standardhälved				Gruppide võrdlus						T Student's					
	gr1	gr2	gr3	gr4	gr1	gr2	gr3	gr4	gr1	gr2	gr3	gr4	1-2	1-3	1-4	2-3	2-4	3-4	1-2	1-3	1-4	2-3	2-4	3-4
Psüühilise erivajadusega õpilasele kooli poolt pakutavad tugisüsteemid (kas on piisavad?)	2,54	3,66	3,24	4,00	24	85	38	20	0,96	0,88	0,9	0,71	0,0000	0,0066	0,0000	0,0188	0,0751	0,0011	5,04	2,81	5,66	2,38	1,80	3,45
Kooli poolt tehtud kohandused psüühilise erivajadusega õpilase paremaks toimetulekuks?	2,96	3,67	3,32	4,10	24	83	37	20	1,06	0,89	0,9	0,7	0,0041	0,1829	0,0001	0,0533	0,0245	0,0008	2,94	1,35	4,17	1,95	2,28	3,55
Teie koostöö kooli tugispetsialistidega psüühilise erivajadusega õpilase toetamiseks	3,27	4,12		4,47	22	84		19	1,09	0,82		0,75	0,0012		0,0002		0,0807		3,34		4,05		1,76	
Kuidas hindate psüühilise erivajadusega lapse õppimist tavakooli tavaklassis kaasava hariduse süsteemis?	3,04	2,61	3,06	2,75	24	85	36	20	1,14	0,88	1,05	0,89	0,0964	0,9465	0,3600	0,0276	0,5363	0,2569	1,68	0,07	0,93	2,23	0,62	1,15

LISA 17 Psüühilise arengu häirega laste vanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni arvamuste analüüs Studenti t-kriteeriumi järgi II

Küsimused	Kaalutud keskmine				Respondentide arv				Standardhälved				Gruppide võrdlus						T Student's					
	gr1	gr2	gr3	gr4	gr1	gr2	gr3	gr4	gr1	gr2	gr3	gr4	1-2	1-3	1-4	2-3	2-4	3-4	1-2	1-3	1-4	2-3	2-4	3-4
Kas kasutate psüühilise erivajadusega lapse õpetamisel „Biheivioristliku“ õpetamismeetodit?	3,7	2,7	3,14	3,00	17	77	29	17	0,75	0,94	0,94	0,77	0,0000	0,0326	0,0126	0,0326	0,1634	0,5957	4,72	2,21	2,64	2,17	1,40	0,53
Kas aineõpetajana annan erivajadusega õpilasele aine õpetamisel tunni jooksul läbivalt tagasisidet?	3,1	3,6	4,03	4,1	18	80	29	18	1,03	0,76	0,56	0,66	0,0334	0,0008	0,0012	0,0040	0,0095	0,6787	2,16	3,58	3,54	2,94	2,64	0,42
Kas psüühilise erivajadusega lapsele on koolis loodud vastav õpikeskkond?	2,8	3,2	3,52	3,9	18	80	29	17	1,23	0,92	0,86	0,94	0,1972	0,0347	0,0044	0,0897	0,0044	0,1487	1,30	2,18	3,05	1,71	2,92	1,47
Kas pedagoogid teevad kohandusi õppetöös vastavlt lapse erivajadusele?	2,9	3,8	3,59	4,1	18	79	29	18	1,33	0,76	0,97	0,46	0,0064	0,0657	0,0011	0,2586	0,0423	0,0195	2,79	1,89	3,57	1,14	2,06	2,42
Kas kool arvestab lapse toitumiserisusi?	2,5	3,3	3,36	4,3	15	77	28	18	1,15	1,28	1,14	0,73	0,0373	0,0337	0,0000	0,6778	0,0000	0,0021	2,11	2,20	4,93	0,42	4,48	3,26
Kas kool on Teile võimaldanud koolitusi (nõustamist) psüühilise erivajadusega lapse õpetamiseks?	2,00	3,6	3,97	4,3	18	80	29	17	1	1,16	1,03	0,96	0,0000	0,0000	0,0000	0,1620	0,0193	0,3061	5,95	6,33	6,71	1,41	2,38	1,04
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud tugispetsialistide puudumise tõttu?	3,2	2,6	2,89	2,9	17	76	28	18	1,34	1,24	1,47	1,15	0,1088	0,5119	0,5105	0,3463	0,3411	1,0000	1,62	0,66	0,67	0,95	0,96	0,00
Kas psüühilise erivajadusega lapse efektiivsem abistamine on takerdunud ebapiisavate spetsiaalsete pedagoogiliste teadmiste tõttu?	3,2	3,3	3,25	2,7	17	75	28	18	1,1	0,96	1,02	1,15	0,7624	0,8368	0,2486	0,9296	0,0704	0,1274	0,30	0,21	1,17	0,09	1,83	1,55

LISA 17 Psüühilise arengu häirega laste vanemate, aineõpetajate, erialaspetsialistide ja administratsiooni arvamuste analüüs Studenti t-kriteeriumi järgi III

Koostöö

Küsimused	Kaalutud keskmine				Respondentide arv				standardhälved				Gruppide võrdlus						T Student's					
	gr1	gr2	gr3	gr4	gr1	gr2	gr3	gr4	gr1	gr2	gr3	gr4	1-2	1-3	1-4	2-3	2-4	3-4	1-2	1-3	1-4	2-3	2-4	3-4
Kas kooli aineõpetajad on teinud Teile ettepanekuid koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?	2,67		3,07	4,06	18		29	18						0,2796	0,0006			0,0014		1,09	3,79			3,41
						empty			1,25	empty	1,08	0,85												
Kas kooli tugispetsialistid on teinud Teile ettepanekuid koostööks selleks, et paremini toime tulla psüühilise erivajadusega lapse õpetamisega?	2,56	3,88		4,33	18	78		18					0,0000		0,0000		0,0532		4,65		5,41		1,96	
							empty		1,07	1,01	empty	0,82												